

Aproximació a l'estructura agrària de la comarca de Bages en el segle XVIII i primera meitat del segle XIX

Llorenç Ferrer i Alòs

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història

APROXIMACIO A L'ESTRUCTURA AGRARIA DE LA COMARCA DE BAGES EN EL
SEGLE XVIII I PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX.

Director: Dr. Emili GIRALT I RAVENTOS

Llorenç FERRER I ALOS
Memòria de Doctorat
Desembre de 1984

6. FAMÍLIA, HERETAMENT I REPRODUCCIÓ SOCIAL

Alguns juristes catalans de començaments de segle, preocupats per la relació entre dret civil i dret costumari, van realitzar els millors treballs sobre la família catalana. Alhora, per la necessitat de justificar que el dret català era diferent, es convertien en propagandistes d'un determinat tipus de família, a la qual li reconeixien com a principal mèrit, la perpetuació en el temps del patrimoni familiar. Pensaven única i exclusivament, en la família del mas i oblidaven l'organització familiar d'altres grups socials (1). L'anàlisi del dret costumari i del dret romà com a dret escrit va fer adonar al notari que estava en contacte amb la vida real, i que el que realment funcionava era el primer enfront el segon, el qual feia de carcassa jurídica a unes pràctiques que perseguien una altra finalitat (2). Aquesta via d'anàlisi va donar resultats molt interessants fins a mitjan segle XX, segle en el qual el dret deixà d'estudiar aquestes relacions amb la societat per centrar-se en aspectes tècnics del dret, segons Ignasi Terrades (3).

Posteriorment, ha continuat una línia, convertida en tòpic de la historiografia catalana, de mitificació de la família pairal i els avantatges pel desenvolupament econòmic de Catalunya (4). Empalma amb una tendència privada de reconstruir els arbres genealògics de les famílies. S'estableix un repte a l'antiquitat segons diu Bordieu, perquè justifiquen unes determinades estructures polítiques (5).

Per altra banda, i a part de mantenir-se aquesta darrera tendència, apareixen dues línies de recerca. Per un costat, la més desenvolupada i innovadora, lligada a l'antropologia (6), l'altra, més recent, estudia les composicions de les llars familiars a Catalunya (7).

Des del nostre punt de vista, la composició de la família, les relacions de parentiu i el sistema de transmissió de béns, són elements de l'estructura agrària. Aquesta els modifica, però ensems n'és una conseqüència. En aquest capítol no es pretén fer una anàlisi exhaustiva del sistema familiar i hereditari, sinó reflexionar sobre alguns elements que incideixen en la reproducció dels grups socials.

Les hipòtesis bàsiques que defensem són:

a/ Partim d'un determinat sistema d'organització familiar (monògama per exemple) l'opció del qual s'ha fet abans del període que estudiem (8).

b/ L'accés a la terra esdevindrà fonamental en la societat agrària catalana del s. XVIII, basada en la dualitat masos-rabassaires. En la renovació de generacions biològicament obligatòria i en el traspàs d'aquest accés, el sistema de transmissió que es fixa la societat serà molt important.

c/ La família compleix sobretot tres papers: en primer lloc, la reproducció biològica de l'individu; en segon lloc, la transmissió de béns i en tercer lloc la interiorització en l'individu de les normes -esdevingudes costums i a vegades lleis- que regulen els dos papers anteriors assenyalats. El resultat final ha d'ésser que la nova generació sorgida d'una unitat familiar es mantingui, com a mínim, en el mateix nivell social que la família soca o original. En aquest marc es desenvoluparan diverses estratègies matrimonials, de col·locació de fills que intentaran complir l'objectiu abans esmentat. Els conflictes no hi seran absents però la resposta serà també contundent: es deshereta el rebel i el sistema familiar continua la seva tasca.

d/ La família no és autàrquica. La societat viu un determinat procés econòmic i com més gran sigui la integració de les unitats familiars al mercat -venent la producció o com a consumidors-, o com més mà d'obra faci falta a l'exterior o més terres hi hagi lliures per explotar més es modificarà el sistema de transmissió de béns tradicional, readaptant-lo a la nova situació.

e/ La força de treball de l'individu estarà a disposició de la família. Condicionarà les opcions que la família faci.

f/ El sistema hereditari que el costum ha definit en una societat, pot

ésser igual per^a tots. Cada família l'utilitza i l'adapta operant amb moltes variables, que porten a definir una estratègia familiar, no solament matrimonial -casar amb seqons qui^{els} fills, dotar-los més o menys, retardar el casament-sinó de fecunditat -tenir més o menys fills etc -.

q/ El resultat final és desigual. Els grups socials dominants poden utilitzar mecanismes que fan avançar la reproducció i, fins i tot l'abateixen. Les possibilitats reals cohesionen el propi grup. En canvi, en el grup social dominat, la reproducció és més difícil. En definitiva, el sistema hereditari, i el que té de reproducció social, contribueixen a incrementar la diferenciació social.

Aquestes reflexions són les que es desenvolupen en els apartats següents:

6.1 LES LLARS FAMILIARS AL BAGES

Malgrat les crítiques que s'han formulat al model de Laslett per determinar el volum de les llars familiars i que compartim en bona part, el mètode és vàlid per^a una primera aproximació al Bages (9). Per una banda, es critica que fa una anàlisi purament transversal, en un moment determinat i en canvi, no estudia els cicles domèstics que podien fer canviar el model obtingut; per l'altra, és una anàlisi tipològica que compara llars de diferents indrets i no explica o justifica l'existència d'aquell tipus (10). Compartim la idea de Bouchard que l'anàlisi de la família s'ha de fer a partir de la realitat social d'una àrea determinada que permetrà entendre la lògica interna, especificada en multitud de variables i no solament en una o dues del sistema familiar i hereditari. Si apliquem el model de Laslett es perquè es sol obtenir una primera aproximació que s'aprofundirà posteriorment.

Laslett distingeix tres tipus de llars : llars simples (simple family household) composta per la família nuclear, la parella casada amb la seva descendència; llar estesa (extended family household), en la que junt a la família conjugal hi conviuen altres parents que no formen una altra unitat familiar (avi, germà o germana del cap de casa etc.) (11); llars múltiples (multiple family household) quan conviuen diverses unitats conjugals. Quan aquestes unitats són col.laterals, és a dir, conviuen parelles de germans o de germanes s'anomena "fraternal joint family". La família soca (stem family) es constitueix quan conviuen una parella amb el

seu fill hereu casat i la possible descendència d'aquest. Poden conviure també els germans i germanes solters dels pares o oermà (12). A partir de de la posició del cap de casa algunes d'aquestes llars les nomenarà ascendents o descendents. Segons el treball de Laslett, la família nuclear era majoritària a totes les comunitats estudiades, excepte al Japó. Però hi ha exemples europeus de predomini de la família estesa (13).

Per estudiar el tipus de llar familiar que predominava al cap bagenc hem utilitzat l'Enquesta de Navarcles de 1716 que aporta una relació nominativa dels individus que vivien al poble i el seu parentiu amb el cap de casa i el cens de població del mateix poble el 1857 (14). Hem respectat rigorosament l'individu que se'l considera cap de casa i a partir d'ell hem classificat els diferents tipus de llars en ascendents o descendents. Els quadres 6.1 i 6.3 recullen el tipus de llar que hi havia a Navarcles el 1716 i 1857 (15).

Quadre 6.1
Tipus de llars a Navarcles el 1716 i individus en cada una d'elles sense criats.

INDIVIDUS LLAR	1a	1b	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	4a	4b	4c	4d	5a	5b	5c	5d	5e	LLARS	INDIVIDUS
1	1	1																	2	2
2						8			2										10	20
3							6	3	2	1		1							13	39
4							16		2	1		1							20	80
5							7		2	2	1	1							13	65
6							8		1	1	1	1			4				16	96
7							8				1				1			1	11	77
8							1			1					1				3	24
9							1			1	1								3	27
10										1		1							2	20
TOTAL	1	1				8	47	3	9	8	4	5			6			1	93	450
%		2,2							72,-				17						7,5	
TOTAL INDIVIDUS	1	1				16	238	9	34	50	27	28			39			7		450
%		0,5							66,-				105						46	
INDIVIDUS LLAR		1							4,4				6,2						6,6	4,84

Quadre 6.2
Llars que utilitzen els criats. Navarcles 1716.

	1a	1b	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	4a	4b	4c	4d	5a	5b	5c	5d	5e	TOTAL
LLARS						1	2		1			1						1	6
% TIPUS									6				5,9						6,5 (1)
CRIATS						4	4		4			3						1	16

(1) % sobre el total de llars de Navarcles el 1716.

El quadre 6.1 mostra amb tota evidència el predomini de la família nuclear (tipus 3). El 72% de les llars són famílies nuclears, amb predomini del tipus 3b, és a dir, parelles amb fills (47 sobre 67 casos). La resta

d'aquest tipus són o parelles sense fills o vidus/vídues amb fills.

Les llars esteses són el 18,3%. Predominen les ascendents (és a dir la parella amb el pare o mare d'un dels dos a casa). De llars múltiples sols n'hi ha 7 i sis d'elles són formades per una parella casada i el fill casat.

D'aquesta classificació, les famílies soques les trobaríem en el tipus 4a, 4b, 4d, 5a, 5b, evidentment en un sentit ampli, suposant que els ascendents viuen sempre amb l'hereu i/o oubilla (el "sempre" podia fallar, però és en rares ocasions). Es troben 18 llars que es poden qualificar de soques (el 19,4% del total).

Del quadre s'observa com les llars esteses solen tenir més individus de mitjana que les simples (4,43 a 6,18 i 6,57 individus/llar) si bé la mitjana general queda situada en 4,84 individus/llar.

Les dades mostren el predomini clar de la família nuclear. Contradiria la intuïció generalitzada de l'extensió de la família soca a Catalunya? Cal estudiar tot el cicle domèstic per adonar-se que, en realitat, estem davant d'un procés molt més complex. Les famílies nuclears provenen del seu trencament de les soques -cabalers instal·lats pel seu compte- o de soques que s'havien quedat simples en haver mort la parella ascendent i no haver casat encara cap fill. De lògica, la moderació del creixement demogràfic contribuïa a augmentar el percentatge d'esteses i múltiples. Comprovem-ho a les dades de 1857 (Quadre 6.3).

Quadre 6.3
Tipus de llars a Navarres el 1857 i individus en cada una d'elles sense criats.

INDIVIDUS LLAR	1a	1b	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	4a	4b	4c	4d	5a	5b	5c	5d	5e	6	LLARS	INDIV.
1	6	1																		7	7
2			1		2	25	1	2	4											35	70
3							28	1	12		1	4								46	138
4							26		3		9	3			7				1	49	196
5							28	1	2		7	4	2		20			1		65	325
6							21		1	2	5	6			11					46	276
7							10	1	1		1	4			8					25	175
8											5				4					9	72
9							1				2	2								5	45
10							1				1				2					4	40
11							3													3	33
15															1					1	15
TOTAL	6	1	1		2	25	119	5	23	2	31	23	2		53			1	1	295	1390
TOTAL TIPUS		7			3				172				58					54	1		
%		2,4			1				58,3				19,7					18,3	0,3		
INDIVIDUS	6	1	2		4	50	578	17	79	12	179	126	10		317			5	4	1390	
TOTAL INDIVIDUS		7			6				724				327					322	4	1390	
%		0,5			0,4				52,1				23,5					23,2	0,3		
INDIV/LLAR		1			2				4,2				5,6					6	4	4,7	

Efectivament, el 1857 les famílies nuclears continuen essent les més nombroses (el 58,3%) i dins d'aquestes, les famílies nuclears amb fills. S'ha produït però, una reducció notable en el percentatge (el 72% el 1716) (V. Quadre 6.5)). Quin tipus de llar ha augmentat? La llar estesa (de 18,3 a 19,7%) però sobretot la múltiple (de 7,5% a 18,3%). El canvi en els percentatges és important encara que no dóna la volta a l'esquema de 1716. Les llars nuclears continuen predominant. El 1716, després del creixement demogràfic de la segona meitat del s. XVII, els cabalers expulsats dels masos es van instal·lar en el poble. Aquests en la següent generació es van comportar com les famílies soques d'on havien sortit i, per tant, la família nuclear inicial es convertia en una de soca. Aquesta consolidació de les llars en el poble fa disminuir els percentatges de les llars nuclears les quals continuen generant a partir dels cabalers expulsats de les famílies soques.

Quadre 6.4
Llars que utilitzen criats. Navarries 1857.

	1a	1b	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	4a	4b	4c	4d	5a	5b	5c	5d	5e	6	TOTAL
LLARS	1				1	6	10	1	1		6	2			8					36
% TIPUS		14,3			33,3				10,5				13,8						14,8	12,2 (1)
CRUATS	1				3	7	15	1	3		9	2			10					51

(1) % sobre el total de llars de Navarries el 1857.

QUADRE 6.5
Navarries 1716 i 1857. Resum tipus de llars.

TIPUS	TOTAL	%	TOTAL	%
1	2	2,2	7	2,4
2	-	---	3	1,-
3	67	72,-	172	58,3
4	17	18,3	58	19,7
5	7	7,5	54	18,3
6	-	---	1	0,3
TOTAL	93		295	

Si deduïm les famílies soques que es detecten en el cens (tipus 4a, 4b, 4d, 5a, 5b) són 88 (el 29,8% front al 19,4% el 1716). El tipus 4c, (la parella i germans de l'hereu) probablement també ho fossin, però hem optat per no incorporar-los perquè no es disposa de les dues generacions en una mateixa llar, optat com a criteri.

S'ha procurat portar l'anàlisi més enllà. De les famílies soques hem calculat a quantes d'elles la persona que encadena una generació amb una altra és una dona, és a dir, una pubilla. De les 88 famílies soques, apareix pubilla en 20 ocasions (el 22,7%). És una dada a retenir de cara a

anàlisis posteriors del sistema hereditari.

Recentment Hajnal, ha introduït modificacions en el seu model europeu de casament. En un primer article defensava un model basat en una alta edat de casament i una alta proporció d'individus que mai no es casaven, que abarcaria tota l'Europa Occidental en una ratlla divisòria que aniria de Leníngrad a Trieste(16). Actualment, ha reduït l'àmbit del seu model al Nord-Oest d'Europa i no estudia el model de casament sinó el sistema de llar. Els trets serien tres:

a/ Casament tardà per ambdós sexes (sobre 26 els homes i 23 les dones)

b/ Després del casament la parella creava la seva pròpia llar (el marit es convertia en cap de casa)

c/ les persones joves abans de casar-se, sovint circulaven entre les llars com a criats i contribuïen a retardar el casament (17).

No disposem de dades suficients per confirmar o desmentir aquest model al Bages, malgrat que tenim indicis que alguns elements es produeixen en aquesta línia. De 1652 a 1675 a Balsareny segons la recomposició de famílies l'edat mitjana per casar-se era de 25,2 anys per les dones i 26,3 anys els homes (18). En el segle XVIII no tenim cap referència de l'evolució de l'edat del casament.

La importància dels criats es veu reflectida en els quadres 6.2 i 6.4 que recullen el nombre de criats a Navarcles el 1716 i 1857. A Catalunya, els individus que treballen de manera permanent i continuada i fan la vida en una llar s'anomenen mossos i no criats. Aquest terme és mantindrà per les dones. El 1716 solament 6 llars (6,5%) tenen els 16 criats que hi ha a Navarcles i, curiosament, conviuen a les llars dels masos pagesos o pagesia mitjana (19). Els mossos i/o criades eren característics dels masos. Eren cabalers de famílies de petits pagesos que de menuts havien abandonat la casa d'origen per anar a servir. Al cap dels anys podien deixar la casa que els havia acollit i el peculi estalviat aportar-lo en dot al seu casament; també podia morir solter a la casa per la qual havia treballat tota la vida. Podria assimilar-se a la figura del conco, però sense cap dret damunt l'herència de la casa.

El 1857 l'anàlisi de les dades és més complexa. Les llistes nominals del cens, malgrat consten els individus amb els dos cognoms i si estan solters o casats. n'hi ha alguns que no es pot identificar si mantenen alguna relació de parentiu no detectable pels cognoms o són criats de la casa. En realitat, estem davant d'una situació més complexa, formada per: mossos i criades en el sentit ja especificat, aprenents d'algun

ofici, forasters que estaven de pas al poble, jornalers que vivien a Navarcles per treballar en alguna fàbrica i individus que podrien ésser parents. De totes formes és impossible detectar la relació de parentiu.

Si sols considerem els mossos i criades i els jornalers no parents que probablement fossin mossos, les llars en tals condicions eren 17 (el 5,8% del total) i si exceptuem les criades del rector, la del "meson", la del mestre i la d'un fabricant, la resta servien a la pagesia benestant i mitjana del poble. Les criades ajudaven al servei domèstic, mentre que els homes col·laboraven en les tasques agrícoles de les explotacions pageses. No podem pas dir, davant d'aquestes dades, que s'haqués produït una expansió notable.

Però és només Navarcles, municipi en el qual no hi ha mésies per detectar una abundància de mossos. No podem oblidar que al Partit Judicial de Manresa, el 1860, hi consten 1051 criats i 1374 criades, el 10,2% dels individus que tenen alguna professió (20).

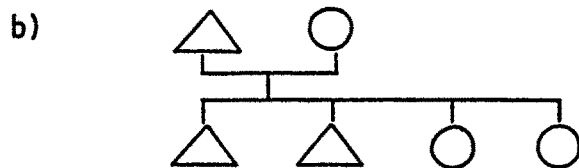
Per a Hajnal els trets de la institució del servei a les poblacions rurals del Nord-Oest de l'Europa pre-industrial eren:

- a/ Els criats significaven el 6% de la població i usualment sobre el 10%;
- b/ Quasi tots estaven solters i eren joves (entre 10 i 30 anys);
- c/ Una proporció important d'individus joves d'ambdós sexes foren criats en algun moment de la seva vida;
- d/ No s'enrolaven a tasques domèstiques però formaven part de la força de treball de l'empresa.
- e/ Vivien plenament integrats a casa de l'amo.
- f/ Eren membres de la llar per període limitat (21).

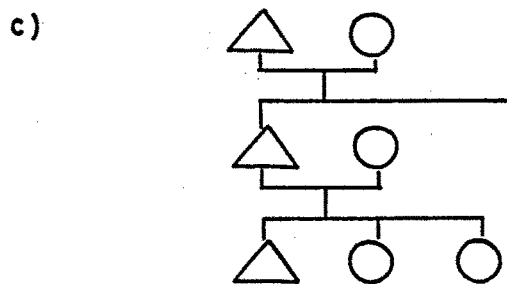
Alguns d'aquests trets coincideixen amb la situació bagenca, però caldria fer-ne un estudi detallat de les criades etc. Des de la perspectiva de l'estructura agrària és un tema per aprofundir.

A Laslett se li ha criticat que estudia la llar familiar en un moment determinat i no té en consideració el cicle domèstic. Si considerem aquest, les perspectives poden canviar.

Anem a intentar descriure el cicle de la llar familiar bagenca. El punt de partida és una família conjugal formada per un cabaler i una cabalera que han marxat de les seves respectives cases i han constituït en un poble una llar (a). Aquesta parella té fills (b) (llar simple).

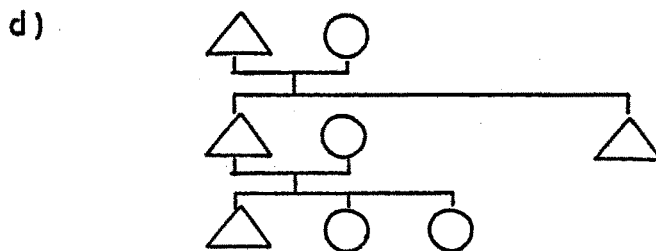

Apliquem a la situació b/ el sistema d'herència del mascle primogènit que rep la major part de béns i els germans es reparteixen la llegítima i han d'abandonar la llar familiar mentre l'hereu cuida dels pares i hereda o heredarà el patrimoni. Es casa, porta la dona a casa i té fills (llar múltiple) (c).

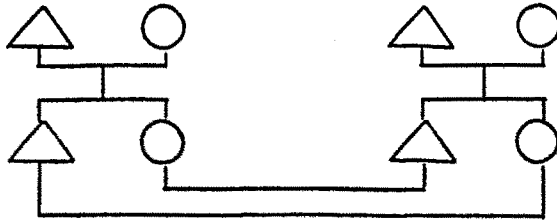
Els cabalers poden tenir tres destins:

- a/ Restar solters a casa, ajudant i treballant per l'hereu (els concos)(d).
- b/ Casar-se amb una altra cabalera i constituir una llar simple i recomençar de nou el procés.
- c/ Casar-se amb un altre hereu i contribuir a perpetuar una família soca.

Sempre que les famílies soques tinguin més de dos fills, el destí dels que sobrepassen la parella, si es casen, es crea en algun indret una família nuclear que a la seqüent generació esdevindrà llar múltiple o família soca. (e)

e)

Podem afirmar que la família soca es perpetua en el temps mitjançant la institució d'hereu i, al mateix temps, els fills excedents (superiors a 2) són expulsats i constitueixen noves llars simples que a la generació següent reiniciaran el procés. Les famílies soques consolidades per excel·lència seran les dels masos, i a cada generació expulsaran cabalers -ja veurem les estratègies de col·locació d'aquests per estalviar la degradació- que en el cas del Bages s'instal·laran en els pobles-. El cas de Navarçles, el 1716, mostrava un predomini de les llars simples -l'augment de la població voldrà dir més cabalers expulsats de la soca- i el 1857, les pròpies llars simples s'havien transformat en soca i en generaven de simples; les soques apareixien més consolidades. Podem trobar casos de llars simples que ho siguin per la mort de la parella més adulta però és una situació passatgera: el casament de l'hereu la convertirà de nou en múltiple.

Aquest esquema és ideal. Pot complicar-se per defunció d'alguns individus i, en una societat d'Antic Règim, no és el més vell el que sol morir-se abans sinó que qualsevol individu pot morir sense haver completat el cicle. Al Bages, per exemple, detectem un elevat nombre de vidus que es tornen a casar precisament amb donzelles. En aquest cas caldria que neixessin més dones per poder mantenir el nivell de casats i en detriment de la formació de noves llars simples (Quadre 6.6). A partir de la mostra de quatre pobles bagencs, i considerant els casaments registrats del 1751 a 1775, el casament fadrí-donzella és de bon tros majoritari, però seguit amb un 15% dels casos de casament entre vidu-donzella i molt per darrera les altres possibilitats. Aquest casament treia noies del mercat matrimonial i eliminava oportunitats als nois. S'equilibrava amb els mossos que romanien solters a les cases de pagès i amb els concos que es quedaven a casa.

Anem a aplicar aquest esquema a dues famílies de Navarçles. Agafem dos masos -el Solervicens i l'Escaiola- perquè són masos ^{amb} família soca per excel·lència i perquè no eren difícils d'identificar garantint que es tractava de les mateixes famílies.

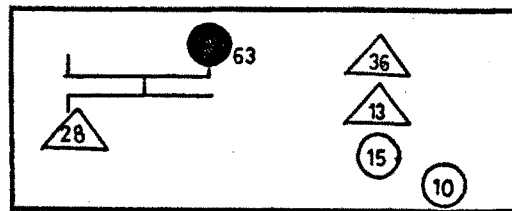
QUADRE 6.6

Estat civil dels que es casen a diversos pobles del Bages, 1751-1775.

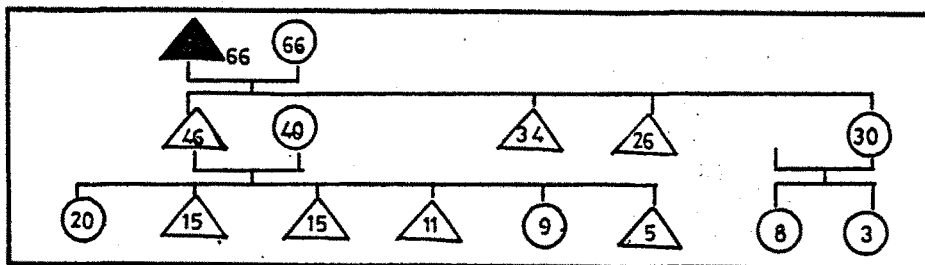
ESTAT CIVIL	BALSARENY CASAMENTS	%	CALDERS CASAMENTS	%	RAJADELL CASAMENTS	%	AGUILAR CASAMENTS	%	TOTAL CASAMENTS	%
Fadri-Donzella	95	75,4	117	84,2	43	70,5	32	68,1	287	76,9
Vidu-Donzella	16	12,7	18	12,9	15	24,6	7	14,9	56	15,-
Fadri-Vidua	2	1,6	---	---	1	1,6	1	2,1	4	1,1
Vidu-Vidua	4	3,2	1	0,7	1	1,6	4	8,5	10	2,7
No consta	9	7,1	3	2,2	1	1,6	3	6,4	16	4,3
TOTAL	126	100,-	139	100,-	61	100,-	47	100,-	373	100,-

A/ Mas Escaiola

a/ Any 1716

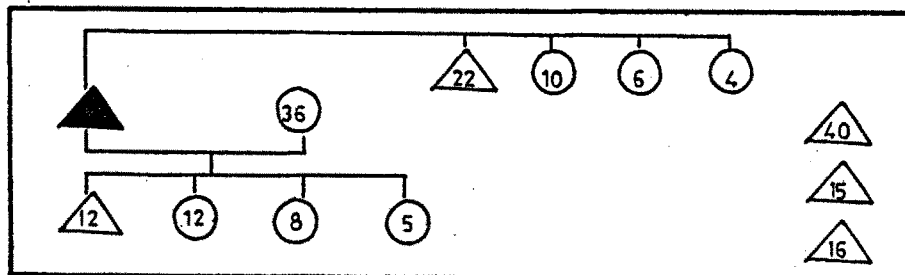

b/ Any 1857

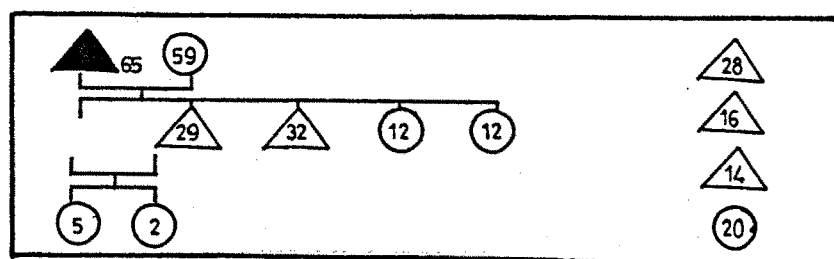

B/ Mas Solervicens

a/ Any 1716

b/ Any 1857

Els dos exemples mostren les llars en diferents situacions del seu cicle domèstic. El Mas Escaiola el 1716 presenta una situació delicada. Una família simple que necessita per poder fer rutllar l'explotació quatre criats. El 1857, la família presenta un panorama canviat, ja no necessita criats, probablement perquè disposa de mà d'obra suficient i està formada per la parella dels avis, dels pares i dels fills (llar múltiple) però amb dos elements més, almenys tres germans de l'hereu conviuen al mas, per la seva edat (34 i 26 anys) cal pensar en una possible solteria definitiva. El tercer fill, una noia, té dos fills, un de 8 i un de 5. Ha quedat viuda i ha estat acollida amb els nebots a la casa pairal.

El Mas Solervicens mostra un grau de complexitat superior. El 1716 l'hereu està casat per segona vegada. Apareix com a llar simple si bé, conviuen en ell quatre germans de l'hereu encara que per l'edat no podem qualificar-los de concos. La importància del mas fa necessaris tres mossos, un dels quals, de 40 anys probablement esdevingués solter i perpetu en el mas. El 1857, la llar és múltiple però l'hereu i la seva dona han mort i deixat dues filles -de 5 i 2 anys-. Al mas hi viuen també dos germans i dues germanes de l'hereu. Els germans tenen 32 i 29 anys, edat prou elevada per pronosticar solteria definitiva. Continua necessitant mossos i criats; en aquest cens n'hi figuren quatre, el més gran dels quals té 28 anys -romandria fix al mas?-.

D'aquests exemples es conclou que la família soca passa per situacions diferents segons el moment i circumstàncies en què es troba: els germans de l'hereu abans d'ésser expulsats romanen a casa i alguns d'ells com es veu en aquestes famílies sembla que esdevindran en un celibat definitiu.

Per acabar aquest apartat, voldríem estudiar quin percentatge de llars tenen concos o germans solters de l'hereu que treballen per^a la utilitat de la casa. El nombre de casos és el següent:

- El solter és el tiét (l'oncle) del cap de casa = 2
- Llars amb germà/ns de l'hereu menors de 25 anys= 34
- Llars amb germà/ns de l'hereu majors de 25 anys= 16
- Casos de parentiu lateral desconegut = 12
- Germans de la dona quan aquesta no és pubilla = 2

Si suposéssim que en aquests casos es produís el fenomen del conco, podríem parlar d'un màxim de 22,4% de les llars, però en realitat, aquestes llars podien haver casat un fill i estar a punt d'expulsar altres cabalers. Algunes esdevindran llars amb concos però no ho podem garantir. Les llars amb germans solters majors de 25 anys -és solament del 6,1%. No necessària-

ment han d'ésser tots celibat definitiu. No sembla que a Navarres el fenomen fos estès de forma massiva. Però és també un poble amb pocs masos. Caldria veure si és un fenomen més vinculat a aquests, les unitats de producció que més mà d'obra necessitaven. Els concos substituïen els mossos i com que pertanyien a la família, la interiorització del rol era més fàcil i podia crear menys conflictes a la llar.

6.2 HERÈNCIA I REPRODUCCIÓ DEL PATRIMONI

Al Bages estem davant del tipus de sistema d'herència indivisible amb les matisacions que calguin (22). A mitjan s. XVIII les institucions successòries presenten una gran homogeneïtat en tots els casos i en tots els grups socials. El sistema definit demana una gran precisió i el màxim de previsió a fi d'evitar els conflictes entre els parents cridats a ésser hereus. Capítols matrimonials i testaments són meticulosos a l'hora d'organitzar la successió i transmissió de béns.

Podríem definir el sistema així: un fill -mascle i primogènit- es escollit hereu dels béns familiars (en els capítols matrimonials o en els testaments dels pares), la resta de fills es reparteixen teòricament la quarta part dels béns en forma de llegítima (23). En realitat la llegítima segons Faus és un invent del dret romà i a la pràctica costumària, els pagesos paguen el dot segons les seves possibilitats, de quantia superior o inferior a la llegítima. El cabaler es dona per ben pagat. A la casa paterna sols li resta una quantitat simbòlica que s'anomena els drets de casa que dona dret al cabaler d'anar a les festes familiars i ésser considerat com a parent. Si es treuen els drets vol dir que es perd el llaç de parentiu amb la casa d'origen (24). Aquest sistema implica l'acceptació per part dels fills de la seva diferència en el rol social a partir del seu naixement i d'una autoritat que manté el llinatge que correspon al pare i, en absència d'aquest al germà hereu. Demana una tasca d'interiorització social molt profunda i d'acceptar les regles del joc. Els individus estan en funció del sistema. La recompensa és el patrimoni o el dot. Qui no juga a les regles establertes, perd l'herència o el dot i el sistema continua endavant. Als grups socials inferiors no^{els} valdrà gaire la pena interioritzar unes regles que els abocaven més a la misèria, però pels pagesos de mas i

burguesia de Manresa, era una garantia per mantenir el seu rol social.

Des de la perspectiva patrimonial un sistema d'herència partible implica una degradació a cada generació. Amb menys terra, és difícil refer el patrimoni a la situació anterior per cada un dels fills, a no ser que circumstàncies externes -abundància de terres, per exemple- permetessin accedir a una extensió superior. L'herència indivisible parteix d'un altre principi, el patrimoni no es divideix ni es fragmenta, però hi ha l'objectiu que a cada generació s'acumuli la quantitat suficient -de rendes terres o diner- per col·locar als fills amb la màxima dignitat possible. Aquests recursos s'han de generar a partir del treball de tots els individus de la llar. Hi ha una resistència a pagar terres als cabalers, perquè en definitiva estariem davant una disgregació del patrimoni més lenta que en el cas de l'herència partible, però disgregació en definitiva. Es prefereix, per tant, pagar en diner efectiu (25).

Estem partint de què la renda que pot produir el capital terra, ha d'ésser capaç de col·locar els cabalers en una posició social equivalent o igual a la de l'hereu. Juguem solament amb una variable, el patrimoni i amb una estabilitat teòrica del sistema successori (als pares succeïxen els fills). A la realitat, es pot jugar amb altres variables (mecanismes d'estalvi de les despeses de col·locació) que converteixen el sistema successori en un entramat molt complex i amb repercussions socials importants.

6.2.1 Els mecanismes de transmissió de béns

Dos instruments jurídics organitzen al Bages la transmissió de béns: els testaments i els capítols matrimonials. Preferim com Bouchard el concepte de transmissió enfront el sistema d'herència perquè aquest té una connotació del moment de la mort i, en canvi, els traspessos de béns responen a decisions preses en moments diferents (26). En efecte, la transmissió de béns s'efectua en dos moments diferents: a les dones cabaleres en el moment del casament o ingrés en religió i als nois cabalers en prendre estat o en tenir l'edat de 25 anys (27). El pagament d'aquests dots implicava ja una primera transmissió de béns. Podien tenir doncs, efecte en qualsevol moment de la vida de la parella propietària o família soca. Si morien sense haver-ho fet efectiu, el dret a pagar-ho passava a l'hereu.

La regulació d'aquest traspàs es feia mitjançant els capítols matrimonials. El segon moment de la transmissió era la resta de patrimoni que passava al nou hereu nomenat, un cop havia mor el pare. El document jurídic d'aquest traspàs era el testament.

En realitat, capítols i testaments es complementaven i fins i tot, repetien coses pactades. En els capítols podia nomenar-se hereu al fadrí que es casava i a la descendència de la nova parella i preveure els dots dels cabalers. En els testaments es testaven les llegendimes ja pactades i es nomenava hereu al primogènit. La repetició confirmava els pactes ja establerts.

Podríem afirmar dos principis bàsics:

a/ Les línies generals enunciades funcionaven en el sentit de mantenir intacte el patrimoni i col·locar als cabalers el millor possible.

b/ Les pràctiques hereditàries incrementaven la diferenciació social.

Analitzem les institucions testamentàries en la realitat documental berga.

A/ Nomenar marmessors

Consisteix en nomenar uns individus que tindran per missió executar el que s'ordena en el testament. S'acostuma a agafar un parent col·lateral, un capellà vinculat a la família, la vídua o l'hereu que ho serà. No hi ha norma fixa.

-Francesc Matamala, hereu del Mas Matamala de Gaià, nomena hereu al Rvnd. Jaume Genescar, rector de Gaià i Climent Genescar, germans de la seva dona i Josep Matamala, el seu germà (28).

-En Tomàs Torrents, pagès de Manresa, nomenava a tres fills seus Fèlix, veler; Ignasi i Francesc, pagesos (29).

-Josep Fuster, comerciant de Manresa, nomenava al Rvnd. Ignasi Fuster el seu germà; Dr. Magí Anglarill, catedràtic de Cervera i Francesc Anglarill, paraire de Berga, cunyats seus i a Estefania Fuster i Anglarill, la seva dona (30).

Com més importants en l'escala social més individus dels que apareixen com a marmessors estan lligats a l'església. Però en definitiva, són parents propers.

B/ Les cerimònies religioses

Consisteixen en l'elecció del lloc de la sepultura, el tipus d'enterrament i les cerimònies que s'han de celebrar després de la mort, solament una vegada o perpètuament amb la fundació d'aniversaris. Aquests aspectes tenen més o menys importància segons el grup social al qual pertanyi el difunt. Recollim alguns exemples:

-Miquel Casajoana, pagès, hereu del Mas de les Marcetes de Viladordis, elegeix sepultura a l'església de Ntra. Sra. de Viladordis al lloc on són enterrats els seus pares. Hi assistiran 12 capellans que hagin de dir missa a l'enterrament, de caritat 10 rals. El dia de la novena i cap d'any, també 12 sacerdots amb la mateixa caritat i dir una altra missa quan siguin a casa seva (31).

Els hereus de les cases de pagès solen voler ésser enterrats "al vas de ma casa, oficis de enterro y demes funerals ab assistencia de 12 sacerdots, donan-los la caritat acostumada en ma casa". Com si cada casa tingués el propi sistema de retribució quan morís l'hereu (32).

-Llorenç Soler, pagès de Manresa testava que volia ser enterrat a la Seu, a les sepultures del Santíssim, amb "general de requiem" (33).

-Mag. Dr. Carlos Riu i Rovira, ciutadà honrat volia ser enterrat a la Seu amb tres oficis de rèquiem, igual que Joan Dalmau i Castellet també ciutadà honrat (34).

-Ignasi Sirera, teixidor de lli, volia ser enterrat a la Seu amb ofici general de Ntra. Sra. (35).

La quantitat de capellans o el tipus d'ofici a celebrar posava de manifest un determinat nivell social. No solament per la sumptuositat de la cerimònia sinó pel seu cost. A aquest hi tornaren després.

Gairebé tots els individus deixen per després de la seva mort l'obligació de celebrar misses:

-Anton Oller del Mas, pagès, hereu del Mas Oller testava l'obligació de celebrar-ne 300 (36).

.100 a l'església de la Seu, de caritat 7s.

.30 a l'altar de Ntra Sra. del Roser a l'església de Salelles.
Caritat 7s.

.30 al Convent de St. Francesc de Paula de 6s.

.25 a l'església dels Caputxins de 6s.

.25 al Convent del Carme de 6s.

.25 a l'església de St. Pere M. de Predicadors de 6s.
.65 de caritat 6s. a la voluntat dels seus marmessors i pels sacerdots i les esglésies que voldran.

Celebrar aquestes misses tenia un cost de 96ll. 10 s.

-Tomàs Torrents, pagès de Manresa testava la celebració de 25 misses de caritat 6s. (7ll. 10s. de cost) (37). Era d'una categoria social inferior a l'anterior.

Maurici Dalmau, blanquer de Manresa, testava 50, de caritat 6s. (6 a l'església de St. Pere M. de Predicadors i la resta a les esglésies que volgués la seva dona) (38). El cost era de 15 ll.

-Joan de Dalmau i Castellet, ciutadà honrat de Manresa, testa la celebració de 600 misses: 200 a celebrar pels residents de la Seu, 100 els Dominics, 100 al Carme, 100 als Caputxins i 100 a St. Francesc de Paula, de caritat 6s. (180 ll. de cost) (39).

Amb aquests exemples es demostra que la quantitat de misses depenia en bona part, de l'estatus econòmic de la família. De les 600 del ciutadà honrat a les 25 del petit pagès de Manresa. Però fins i tot, cada categoria social, la quantitat de misses depenia de la situació particular. El Mas Oller, per exemple, en celebrava 300, era el més important de les rodalies de Manresa. Altres masos en celebraven menys: el Mas Matamala, 30; el Mas Salarrutllana d'Artés, 60; el Mas Cortes de Balsareny, 100; el Mas Santmartí, 250 etc. (40).

Sempre les misses pagades van acompanyades d'una caritat, és a dir, el cost de la seva celebració. En el moment de la mort, una quantitat de diners es desviava en forma de misses cap als eclesiàstics. Aquesta desviació té un significat diferent segons el grup social: pels grups socials més ben situats -petita noblesa, burgesia urbana i pagesia benestant de determinats masos- el pagament de les misses era una relació de distribució de l'excedent captat per diverses vies, entre ells i els cabalers d'aquests grups socials que estaven situats com eclesiàstics a les esglésies o convents, com després veurem. No és una distribució individual sinó a la col·lectivitat d'eclesiàstics, sorgits fonamentalment dels mateixos grups socials. A vegades, el testador determina que les misses les celebrin determinats sacerdots o almenys "benavistos" pels marmessors, obrint per tant, el benefici directe d'un individu determinat.

Per uns altres grups socials -rabassaires, petits pagesos i artesans urbans- es converteix en una relació d'explotació derivada d'una concepció ideològica de la mort, entre ells i els cabalers dels grups socials be-

nestants que ocupen els càrrecs eclesiàstics. Des d'aquesta perspectiva, les misses testades contribueixen a engrandir la diferenciació social entre uns grups i uns altres. Pels grups benestants, en canvi, les misses són una forma indirecta d'augmentar el dot als cabalers eclesiàstics, que repercutirà de nou al seu favor, quan aquests testin a benefici dels seus germans o nebots hereus.

A més d'aquestes misses d'una determinada caritat, que es celebraven una sola vegada, els grups benestants solien fundar misses que s'havien de celebrar cada any. El cost d'aquestes misses es capitalitzava i l'hereu del fundador estava obligat a dipositar el capital, que era deixat a censal a altres individus. La pensió servia per celebrar els oficis disposats. Si l'hereu no tenia el capital podia encarregar-se ell de la pensió. Vegem-ne alguns exemples:

-Miquel Casajoana, pagès hereu del Mas Marcetes, va fundar l'església de Viladordis dos aniversaris amb nocturn i laudes, perpètuament i a celebrar per St. Miquel. La seva hereva havia de dipositar a l'Arxiu de l'esmentada església el capital corresponent a la caritat de 15s. per aniversari (entre els dos, 50 ll.). Mentre no ho fes havia de pagar anualment 30s. de pensió (41).

-El Dr. Carles Riu Rovira, ciutadà honrat instituïa una funció de divendres al Convent de St. Francesc que consistia en una missa el divendres anterior a la data de la seva mort. L'hereu havia d'aportar els diners -no especifica quan- que s'invertirien a censal. Fundava també dos aniversaris solemnes a l'església de la Seu i calia dipositar 100 ll. per la seva celebració. Posava una condició: quan es casés alguna filla de l'hereu o el Dr. Joan Ignasi Sanou entrés en religió, durant dos anys havien de cessar els aniversaris i destinar-se a augmentar el dot d'aquells (42). Trobem ja un element que més endavant analitzarem en detall: la desviació de recursos de la branca principal es destinava no sols als eclesiàstics sinó a dotar les donzelles.

La fundació d'aniversaris i misses ho feien els grups socials benestants. Era un llegat a cada renovació de generació, a favor dels eclesiàstics (cabalers dels grups benestants). Era un complement de dot no particularitzat. Per alguns individus, la fundació es convertia en un deute que carregava damunt la hisenda de l'hereu, per altres, en dipositar el capital es feia una inversió que a la llarga abaratia al grup social benestant, el manteniment dels eclesiàstics perquè els censals eren prestats a petits pagesos

i artesans urbans, necessitats estructuralment de diner, que amb el pagament de pensions s'encarregaven d'aquell manteniment.

C/ Els llegats a Confraries i Hospitals

Després de l'elecció del lloc de la sepultura i la celebració de misses i fundacions, alguns testaments fan llegats a confraries., congregacions i Hospitals. Aquests legats es feien en els indrets on existien aquest tipus d'institucions. En els testaments dels masos pràcticament no apareixien i en el de Manresa són en canvi, abundants. Tot i així, testar a favor d'aquestes entitats ho feien els grups socials benestants. A vegades els llegats eren a canvi d'assistir a l'enterrament del llegatari.

-Anton Oller del Mas, pagès, hereu del Mas Oller de Manresa deixava 1 ll. a les Confraries de St. Salvador, Gloriosos Corros Sants, Ntra. Sra. de la Concepció, Ntra. Sra. del Roser i les altres que assistissin al seu enterrament. També llegava 40 ll. a l'Hospital de St. Andreu (43).

-Josep Fuster, comerciant de Manresa, llegava a la Confraria de la Minerva, de la Concepció, Dels Cossos Sants, Ntra. Sra. del Roser i del Carme, 2 ll. a cadascuna. A l'Hospital de St. Andreu, 50 ll. i a la Congregació dels Dolors, 40 ll. (44).

-Simó Dalmau, negociant de Manresa, deixava 5 ll. a l'Hospital de St. Andreu i a les confraries dels Sts. Sagraments, Cossos Sants, Concepció, Ntra. Sra. del Roser i Ntra. Sra. del Carme, 10 rals a cadascuna (45).

-Maurici Savila, paraire, deixava 5 ll. a la Congregació dels Dolors (46).

-El Dr. Carles Riu i Rovira, ciutadà honrat deixava 25 ll. a l'Hospital de St. Andreu, 25 rals a la Confraria de l'àngel Custodi i 10 rals a la del Santíssim Sagrament, Cossos Sants, Puríssima Concepció, Ntra. Sra. del Roser i Ntra. Sra. del Carme (47).

Si exceptuem els llegats a l'Hospital de St. Andreu que són d'una quantitat important, les deixes a confraries són quantitats més aviat petites. Els motius de les deixes podrien venir determinades pel desig d'un enterrament més brillant, però estaven també relacionades amb la relació social que l'individu que deixava tenia amb aquestes entitats.

No podem parlar aquí, com feiem amb les misses, d'una relació de distribució entre individus d'un grup social, sinó l'ajuda a la perpetuació d'unes

institucions de les quals tenim poca informació però contribuïen a la cohesió social, no sols ideològica, sinó de relació humana entre els individus impregnats d'ideologia religiosa i de descàrrec de consciència.

No tenim dades per aprofundir el paper social d'aquestes institucions i les funcions que realitzaven. La Congregació dels Dolors fundada el 1704, a l'església de St. Miquel, estava dirigida per un corrector "acceptat u autorisat pel pare Provincial dels religiosos servitas, lo representava en tots els actes, tenint la facultat de benehir e imposar lo habit o escapulari de aplicar las indulgencias y donar benediccio papal als congregants en els dias senyalats y de autorisar y presidir todas las funciones de la Congregacion" (48) i es dividia en dues seccions de congregants i congregantes. Desconeixem els rituals que practicaven però disposem de les llistes dels Priors i Prioros des de la seva fundació. Ciutadans honrats i la burgesia ascendent acaparen sempre aquests càrrecs. El 1761, s'acordà que la Priora es renovés cada any i que alternessin les menestrales i artistes (la nova burgesia) amb les SRes. (petita noblesa) i el 1767, s'amplià a dos anys més i un any les altres. Sembla que a la Congregació dels homes aquesta adaptació s'havia fet abans "mes acomodada a las circunstancias del lloch y temps en que nos trobam" (49).

QUADRE 6.7
Priors de la Congregació dels Dolors a Manresa, 1741-1810.

PRIOR	ANY
D. Ignasi Oms	1741
D. Jaume Vendranes	1744
Rnd. Dr. Pere Carreras, pvre.	1746
Dr. Josep Soler de la Plana	1748
Dr. Joan Salvat, pvre.	1761
D. Isidre de Llissach	1763
D. Francesc Ribot	1765
D. Ignasi Perera	1767
Rnd. Dr. Tomàs Coma, pvre.	1768
Dr. Josep Pons i Soldevila	1769
Sr. Jaume Santmartí	1770
Rnd. Jaume Perera, pvre.	1772
Rnd. Anton Canals, pvre.	1780
D. Ignasi Soler i Morros	1784
D. Jaume March	1785
Dr. Francesc Ignasi Escorcell	1797
D. Josep Ginebreda	1798
D. Francesc Oliveras	1801
D. Josep Llor	1802
Rnd. Dr. Francesc Soler	1803
D. Bonaventura Fuster	1804
D. Anton Arbúés	1806
D. Gabriel Badia	--

El Quadre 6.7 recull la llista de 1741 a 1810 de la Congregació. Es sols una mostra clara que el càrrec de Prior va recaure en la petita noblesa local i la burgesia que s'expandia en el segle. Les deixes a la Congregació reforçaven el seu pes en la vida de la ciutat. Però caldria estudiar molts altres aspectes.

D/ El dot de les filles.

Després en els testaments sol testar-se la llegítima que correspon a les noies. En realitat es tractava de la liquidació dels dots perquè es pagaven en vida del testador quan la noia es casava o entrava en religió. Quan el testador moria, podia o no ser pagat.

El llegat es feia en concepte de llegítima paterna, part d'escreix i altres drets que pogués pretendre. Si ja havia estat dotada, a la filla se li deixava una quantitat simbòlica perquè no pogués tornar a reclamar la llegítima altra vegada:

-Josep Alou, hereu del Mas Alou de Balsareny deixa a Esperança, muller de Bonaventura Abeyà, pagès de Cornet i a Francisca, muller de Joan Francesc Puig, pagès de St. Genís de Caragull, filles seves, 10s. per tots els drets perquè ja havien estat dotades en el seu moment. A Mònica i Margarida, donzelles, 700 ll. i dues caixes. No no havien estat encara (50).

Quan la filla és morta i ha deixat fills, aquest llegat simbòlic es fa als néts (51).

Si en el moment de fer el testament alguna filla no havia estat dotada se li assigna una quantitat fixa més o menys alta segons el patrimoni patern. Es tractava però de la part de llegítima paterna, part d'escreix i altres drets, la qual cosa fa suposar que existien testaments materns que també feien donació a les filles. La llegítima o dot equivalia a la suma d'ambdós. No hem pogut trobar testaments del pare i la mare de la mateixa família, però sí de mares que testen a favor dels fills:

-Esperança Vilaseca, Vda. de Josep Vilaseca, pagès, hereu del Mas Vilaseca de Serrasans deixava a Rosa, Maria i Teresa, donzelles, 50 ll. en concepte de llegítima materna i als seus quatre fills, Miquel, Francesc, Josep i Francesc 25 ll. pagadores en prendre estat. La resta de béns passen a l'hereu (52).

Com veurem després en els capítols, el que es repartia en concepte de llegítima materna era el dot que havia aportat la mare a la família quan va contraure matrimoni amb l'hereu. Sembla, almenys a nivell jurídic, que la llegítima paterna i la llegítima materna circulaven per separat però com deia Faus, podria ser una imposició jurídica. Pels individus, sols hi havia un patrimoni i per tant, un sol dot (53).

El pagament del dot es realitzava quan es casaven i quan entraven en religió. Aquesta era la condició. Si algun fill no es casava, no cobrava la llegítima però l'hereu tenia l'obligació de mantenir-lo "I així mateix

ordeno y dispozo que mon hereu hage de tenir en la casa y habitacio als dits fills meus prestantlos tots los aliments necessaris de menjar y beure, calçar y vestir, en sanitat y en malaltia, treballant a utilitat de mon hereu y deixantlos fer algun cabal com se acostuma fins y tant que perdran estat" (54).

El procés de trencament familiar es realitzava a l'hora de prendre estat i, per tant, podia haver-hi una estratègia conscient, segons els interessos familiars. Es podia endarrerir aquest moment per no disposar dels diners o es podia avançar per tal d'expulsar les noies considerades com a mà d'obra menys productiva (55).

Però en diversos testaments es fixa com ha d'ésser l'elecció del marit "per conseguir lo present llegat hagen de casar ab persona condigna y de corresponents conveniencies a coneguda de dita mare sua y dels tudors y curadors per mi avall nomenadors. Y aixi mateix dono facultat y ple poder als mateixos tudors y curadors de augmentar a las ditas fillas y/a qualsevol de ellas lo present llegat fins a la quantitat a ells ven vista per sa col.locació a llur coneguda havent raho de la possibilitat y forsas de mon patrimoni" (56). S'exercia un control damunt la filla -si no seguia les regles se li disminuïa notablement el dot- i si apareixia un bon casament se li podia augmentar a fi que es realitzés; però el sostre era el propi patrimoni, per tant, no es podia saltar gaire amunt (57).

A continuació es sol fer esment a un pacte reversional acostumat segons costum del terreny. No sempre l'especifica però en altres casos sí.

-En el Mas Oller del Mas, si la Mre Antònia a la que havia llegat 2000 ll. moria sense ésser religiosa o sense fills, sols podia disposar a les seves voluntats de 600 ll., la resta havien de tornar a l'hereu (58).

El que s'havia de retornar a l'hereu oscil.lava entre el 50% i el 80%. Solters i parelles sense fills havien de fer ús d'aquesta clàusula pactada sempre. S'intentava així, en uns casos determinats que els diners invertits o no marxessin o metornessin en bona part a la branca principal. En les filles solteres ni tan sols marxaven, en les casades sense fills, havien estat fora de casa sols una generació.

Conscients que el patrimoni inicial podia no disposar dels cabals suficients per fer front als dots, es permetia pagar a terminis "que el llegat se dega pagar ab terminis y plassos corresponents com millor podra convenir y concordar per conservacio de ma casa" (59). En Josep Quintana, pagès, hereu del Mas Pons de Cabrianes testava que el dot de les filles fos de

100 ll.; fixava que es paguessin 50 ll. el dia del casament, 25 al cap de dos anys i 25 ll. al cap de quatre (60). Era una fórmula que permetia pagar amb certa comoditat els terminis dotals.

Les clàusules ordinàries sobre els dots de les filles, pretenien conservar al màxim possible, el patrimoni familiar de partida i procurar que la deterioració fós la mínima.

QUADRE 6.8

Dots a filles i fills al Bages i pactes reversivals, 1760-1770.

	DOT FILLES A	REVERSIÓ B DOTS FILLES	% B/A	DOT FILLS C	% C/A	REVERSIÓ DOT FILLS
MAS MATAMALA de Gnib	300 ll.	(1)		65 ll.	21,7	
MAS SALARRUTLLANA d'Artés	400 ll.	(1)				
MAS ALSINA d'Horta				150 ll.		
MAS MORRAL de Cornet	250 ll.	(1)		50 ll.	20,-	
MAS PONS de Cabrienes	100 ll.	(1)		25 ll.	25,-	
MAS CORTES de Balsareny	500 ll.	(1)		300 ll.	60,-	
MAS SANTHARTI St. Martí Serradell	600 ll.	(1)		400 ll.	66,7	
MAS SOLER St. Cugat del Rocó	400 ll.	(1)		100 ll.	25,-	
MAS ALOU de Balsareny	700 ll.	(1)		1000 ll.	142,9	300 ll.
MAS CORNET de St. Martí de Torro.	100 ll.	25 ll.	25,-	25 ll.	25,-	
MAS CENELLES de Rajadell	100 ll.	25 ll.	25,-	100 ll.	100,-	
MAS VILAJOSANA de la Valldehorta	400 ll.	100 ll.	25,-	150 ll.	37,5	
MAS CASAJOANA	450 ll.	120 ll.	26,7			
MAS OLLER del Mas de Manresa	2000 ll.	600 ll.	30,-	2000 ll.	100,-	600 ll.
Josep FUSTER, co- merciant Manresa	2800 ll.					
Simó DALMAU, nego- ciant Manresa	450 ll.	200 ll.	44,4	300 ll.	66,7	
Josep CORDINAS, torcedor Manresa	15 ll.			10 ll.	66,7	
Mateu PUJOL, tin- torer Manresa	60 ll.					
Josep Ignasi PEJÓAN apotecari Manresa	450 ll.	225 ll.	50,-			
Ignasi SIRERA, tei- xidor Manresa	50 ll.	50 ll.	100,-			
Maurici SAVILA, paraire Manresa	100 ll.	50 ll.	50,-	50 ll.	50,-	
Francesc GRAELL, veler Manresa	300 ll.	150 ll.	50,-	200 ll.	66,7	100 ll.
Maurici DALMAU, blanquer Manresa	100 ll.					

(1) No indica quantitat. Menciona pacte reversional acostumat.

E/ El dot dels fills.

Molts dels elements exposats per les filles són vàlids també pels fills. La rompuda es produeix també en casar-se o en entrar en religió, però algunes vegades s'apunta la possibilitat de cobrar el dot quan arriba a l'edat de 25 anys. Quan això es produeix s'entén que marxa de casa i s'instal·la

pel seu compte. L'hereu té l'obligació igual que en les noies de mantenir els fills mascles mentre treballin per la utilitat de la casa i no prenguin estat. A vegades el pare testa que algun fill que estudia se l'haurà de mantenir i no se'l farà treballar (61). Estudiar, almenys en el s. XVIII, equivalia a preparar-se per entrar en religió. Aquesta opció implicava, un estalvi important a les llegendes familiars, que prou valia l'esforç -no suportable per tots els grups socials- de mantenir un individu al marge de les tasques productives de la unitat familiar. Era una inversió a llarg termini.

Sobten a diferència de les noies dos aspectes:

a/ Que gairebé no hi ha pacte reversional;

b/ que l'import del dot és inferior al de les noies si bé apareixen el cabals com a complement.

El quadre 6.8 mostra a partir de testaments de masos i de menestralia urbana el fenomen a mitjans s. XVIII. Solament en tres s'indica la reversió als fills mascles i un coincideix amb una de les llegendes més importants (2000 ll., igual que la de les filles); un altre és l'únic cas d'exemple de dot masculí superior al femení, encara que ens trobem davant el fill d'una segona dona que potser pressionarà per dotar-lo amb una quantitat elevada ja que el nomenament d'hereu requeria en la primera dona. La reversió podia ésser en aquest cas, una contrapartida de la llar a aquest pacte oneros. Per altra banda, el volum del dot masculí es sensiblement inferior, i es situa entre un 20 i un 66%. En poques ocasions és igual i sols en una, explicades les circumstàncies, el supera. Caldria un ~~sondeig~~ més ampli per confirmar aquesta tendència.

Els cabalers mascles tenien al seu favor la capacitat de cabalejar, d'aconseguir cabals que després podien aportar en dot en la seva col·locació. Els testaments deixen anar algunes referències en aquest sentit: "Y a mes los deixo y llego tots los cabals que tindran y adquiriran en ma casa volen sien mantinguts en ella fins y a tant pendran estat permetentlos mon hereu cabalejar com han fet fins avui trobantse baix ma potestat" (62).

L'hereu del Mas Centelles deixa al seu fill Isidre, 90 ll. "Y esto vull ha ademes dels cabals que ell fins al dia de mon obit ab son treball e industria haura adquirit pues no vull se lin demania comte algun" (63).. Són notes que apareixen en els testaments dels hereus de les cases de pagès i, en canvi, cap referència a testaments de menestrals.

Bordieu creu que les famílies prefereixen els homes a les dones. A

aquestes hi ha pressa per col·locar-les aviat, són considerades boques inútils i mà d'obra dolenta. En canvi, hi ha menys pressa a casar el cabaler, el seu dot és més baix però és una mà d'obra molt més útil " le cadet soit infiniment preferable à la cadette puisque son mariage est plutôt moins couteux que le sien et son celibat incomparablement plus utile". Els cabalers seran per^çell, les víctimes estructurals del sistema (64).

Però el cabaler és útil en determinades unitats familiars. Ho és al mas perquè l'àrea productiva és gran i cal recórrer sovint als mossos que si exceptuem el parentiu, compleixen la mateixa funció. Ho és a les famílies burgeses manufactureres perquè el cabaler pot emigrar a Cadis o a qualsevol altre indret i ésser una peça important en el negoci familiar. A les petites explotacions pageses, malgrat que dependrà molt de les circumstàncies específiques de cadascuna, els cabalers amb determinada edat es veuran abocats al mercat de treball -mossos, jornalers- amb l'esperança de fer un estalvi que els permeti adquirir una vinya i convertir-se en petits explotadors. Els cabals contribuïen a fer la llegítima més petita i d'alguna manera era una estratègia d'estalvi al patrimoni familiar.

El conco i específicament el del mas, no solament treballava per la casa, sota l'autoritat de l'hereu sinó que, a més, la llegítima no sortia del mas perquè no havia pres estat i els cabals que al llarg de la seva vida podia haver anat acumulant, que no eren molts, retornaven per la via del testament a l'hereu (65). Josep Casasayas, fadrí, pagès, del Mas Casasayas de Rocafort testava, a més de 24 misses de caritat 6s., a favor del seu nebot Valentí Casasayas, fill del seu germà hereu (66). En Josep havia comptabilitzat amb els altres germans la llegítima -per tant globalment més baixa- i en quedar-se solter retornava aquella part que ni tan sols havia marxat, al patrimoni de la família soca.

F/ La vídua

Segons FAus en el dret romà el vincle matrimonial quedava trencat quan moria un dels dos cònjuges (67). A Catalunya, en canvi, no es trenca fins les segones núpcies de la part sobrevivent. La fórmula utilitzada per tots els grups socials es deixava a la viuda "senyora, majora, poderosa i usufructuària, amb capacitat per pagar deutes i alimentar de l'heretat els fills del matrimoni. Però l'usdefruit té una limitació, l'obli-

gació de mantenir-se viuda i conservar el nom de l'hereu. Efectivament, el trencament es produeix a les segones núpcies.

Sovint, en previsió de conflictes entre el nou hereu i la seva mare, es testa que si es produís la ruptura s'assigna una quantitat de diner fixa a la mare o a vegades una quantitat d'aliments i una habitació. L'hereu està obligat a pagar-ho. D'alguna manera seria la retribució al dot que havia aportat. A vegades el testament s'utilitza com a època del dot en reconeixement de la quantitat de diners que la muller va entregar en concepte de dot.

Quan es torna a casar perd tots els drets de l'heretát que ha deixat. Segons el pactat en els capítols de forma generalitzada, el dot en disposa la dona per fer-ne el que vulgui mentre que l'escreix queda pel marit i pels fills. Si en un moment es vol tornar a casar pot retirar el dot. Si no ha tingut fills, en realitat és com si no hagués tingut efecte i el dot íntegre es pot invertir en un altre casament; si ha tingut fills ha de fer un llegat a aquests i el dot que constituirà al nou matrimoni serà més baix i, per tant, serà amb un individu de condició social inferior. Tal vegada sigui per això que les vídues opten més per quedar-se a la casa de la que són usufructuàries que per tornar-se a casar.

Pel sistema bagenc l'escreix té un paper simbòlic perquè mai surt del circuit familiar. Passi el que passi la viuda podia retirar el dot però no l'escreix.

G/ El nomenament de l'hereu.

En gairebé tots els testaments utilitzats es nomena hereu al primogènit mascle. Les prelacions són al Bages molt clares : els homes a les dones i els fills del matrimoni del primer home. Mentre hi hagi descendència sigui la que sigui del primer mascle, aquella descendència es vàlida encara que hi hagi d'heretar una dona.

Els testaments s'allarguen sobretot en aquest punt, en explicar els mecanismes successoris. Si l'hereu no vol ser-ho, o en ells hi ha causa de desheratament, si no té fills o si en té ^{però} no arriben a l'edat de testar, automàticament està previst un substitut, el següent mascle, i així successivament. Un cop acabats els homes entren les dones amb les mateixes condicions. Un cop acabada tota la descendència possible i en complir-se la clàusula de no tenir fills que puquin ser hereus, alguns

cions- s'obria una nova etapa en el procés hereditari: el marc de la procreació de la generació següent. Si el dos cònjuges eren cabalers ja ho tenien tot, si algun dels dos era hereu, calia esperar a la mort del pare per entrar a posseir els béns. Aconseguir el poder domèstic era encara qüestió de temps i implicava una servitud vers el pare.

Els capítols matrimonials són idèntics en tots els grups socials. Les clàusules adquireixen més complexitat a mesura que escalem socialment. La necessitat de preveure totes les situacions augmenta. Intentarem definir a grans trets la institució per completar el sistema de transmissió bagenc i entrar en les estratègies.

a/ Definició dels béns del xicot.

En el primer pacte, el pare i mare del xicot li fan donació del que li correspon hereditàriament, sobretot si el xicot esdevindrà hereu, a no ser que s'hagi mort el pare i ja ho sigui.

Es fa donació de tots els béns, però serà realitat després de la seva mort i amb un seguit de condicions:

-els pares del nuvi es reserven l'usdefruit del seus béns, el qual passarà a la dona mentre no es torni a casar i conservi el nom del marit. El pare garantia així el control dels béns i, ensems, garantia a la família de la noia que aquell fill seria l'hereu.

-els pares es comprometen a mantenir la nova parella a la casa treballant per la utilitat de la mateixa.

-el pare es reserva una quantitat per testar, si bé s'especifica que si no la fa servir es queda a la pròpia família(75).

-es reserva també la facultat de col·locar a la resta de fills segons les possibilitats del patrimoni.

-si el nuvi mor sense fills, o en té però no arriben a l'edat de fer testament, sols podrà disposar d'una quantitat de diners com a llegítima paterna i altres drets. Els béns donats, tornarien aleshores al donador i si és mor passarien a qui el substituïxí segons el testament d'aquest (76).

El pare prometia no revocar el testament i el fill l'acceptava. En molts capítols aquest primer pacte de donació al fill que es casa no hi apareix. Pot ésser que els pares siguin morts, i a l'hereu, per tant, no cal fer-li la donació (77). Però també pot ser que amb els cabalers no sigui necessari justificar la situació hereditària definida en el testament patern. En el cas de l'hereu, la donació és una garantia. El dot de

els testaments sobretot de cases de pagès, refereixen al què hi havia disposat en el testament del pare de l'hereu (68).

Alguns testaments prohibeixen l'herència als capellans "disposo que en dita ma heretat y bens no puyan succhir los que sien en saqrats ordres instituits o reliqiosos professos en alguna Religio que impedesca lo contracte del matrimoni carnal, encara que se trobas ja diferida la heretat antes de ser iglesiatic" (69). La clàusula, malgrat aparèixer sovint, no és majoritària i com diu Maspons, si no s'ha pactat el contrari, el religiós entra a succeir els béns com qualsevol altre fill (70). I al Bages hi ha casos d'hereus capellans com el Rvnd. Estanislau Font que succeí els béns de la família Font (71).

L'hereu pot estar condicionat pel vincle que li vinguin dels seus avantpassats o pot crear-ne ell un. Sovint, ho hem vist més amunt, el vincle sol referir-se a la línia successòria futura i l'hereu no pot canviar la marxa hereditària del patrimoni. Altres vegades, i a Catalunya es coneix com hereu gravat, el vincle impedeix vendre o alienar el patrimoni que s'ha rebut.

"Y per quant summament desitjo y vull la conservació de ma hisenda y en especial del dit Mas Morral, per so declarant la mia voluntat, e intencio ordeno y dispono un vincle real y perpetuo ab lo qual prohibesch y privo a mon hereu y demes a ells substituïts y a llurs fills, nets y descendents que no puyan vendre, empenyar ni alienar" (72).

Curiosament els tres casos en què es constitueix un vincle més o menys fort, plantequen problemes successoris: el Mas Morral l'hereda un nét, el Mas Marcetes hi ha pubilla i el Dr. Carles Riu, no té fills i ha de fer hereu al nebot. Pot ser una resposta a la pròpia frustració successòria que reacciona amb l'enduriment de les condicions del traspàs del propi patrimoni. Són freqüents els vincles hereditaris més o menys condicionants, però els vincles d'hereu gravat són escassos. La definició de la línia successòria es més complexa com més patrimoni hi ha.

Els testaments són complementats pels capítols matrimonials i es firmen al moment de casar cadascun dels fills. No sabem fins a quin punt estaven generalitzats. Per Faus eren pocs els individus que no en feien. "Allà al casament que no fa capítol, l'anomenen casament de gitano" (73). Giralt també assenyala que era pràctica molt estesa (74). Ja hem vist en el testament la importància de prendre estat per fer efectiu el dot. A partir del casament -moment que jurídicament legalitzava un seguit de situa-

la noia està relacionat amb l'herència i sense la garantia, es podia canviar el fill elegit hereu i haver pagat un dot molt superior al nivell social que es col·locava.

Tot i així, a alguns cabalers el pare o germà hereu fan donació al nuvi de la llegítima. Per exemple, Agustí Vidal per pagar a Ignasi Vidal, el nuvi, tots els drets de llegítima li aporta 200 ll. però com que no té diners li VCG a quitar dins cinc anys una peça de terra de 7q de regadiu (78).

b/ Definició del dot: El pare definia el dot que li corresponia a la noia per llegítima paterna, part d'escreix i altres drets. A vegades s'especifica que també és per llegítima materna, però no sempre. El dot consistia en una quantitat de diner en efectiu i alguna caixa -de pi, noguer, alba o dues calaixeres segons el grup social- que contenia les robes nupials i les joies. Si el pare era mort, la mare ocupava el seu lloc per definir el dot.

Es fixaven gairebé sempre els terminis de pagament i s'especificava que si la filla moria sense fills o en tenia però no arribaven a l'edat de testar, sols podia disposar d'una part del dot, normalment per dessota de la meitat. Anava d'acord amb el pacte reversional que hem vist en els testaments.

-En Josep Angla, pagès, Hereu del Mas Angla de Viladecavalls, pare d'Anna M^a, la núvia, aporta 550 ll. en dot i dues caixes de noguer. Pagarà 350 ll. i les caixes el dia del casament i 200 ll. a dos anys. Si mor sense fills sols disposarà de 100 ll. (79).

-Jaume Tatger, pagès de Monistrol de Rajadell, aportava en dot 65 ll. i dues caixes de pi. No fixa terminis de pagament, però si moria sense fills sols podia disposar de 32 ll. 10s. (80).

-Jaume Santmartí, adroguer i candeler, aporta en dot a la seva filla Antònia 800 ll. i dues calaixeres. Pagarà 400 ll. i les calaixeres el dia del seu casament, 200 ll. a dos anys i 200 ll. a quatre. Si mor sense fills sols podrà disposar de 400 ll. i la resta tornarà a l'hereu (81).

-El Sr. Dr. Geroni d'Olzina, de la vila de Píera, tudor dels béns del seu germà Josep Olzina, constitueix en dot a Mª Josepa, 5000 ll. i dues calaixeres. Es fixa un termini de pagament de 4 anys i si mor sense fills haurà de tornar 2500 ll. i les calaixeres (82).

La núvia sol acceptar la donació.

c/ Donació del dot al marit

Gairebé sempre, la quantitat entregada pels pares és constituïda en dot

al marit a qui s'entrega, Però, la núvia té altres ingressos que li permeten aportar en dot una quantitat superior.

-A Teresa Mas, de Navarcles, el seu germà li aportà un dot de 102 ll. Ella el constitueix de 140 ll. (102 ll. + 38 ll. de rèdits d'una Causa Pia) (85).

-A Teresa Savila, de Manresa, filla d'un paraire aporta en dot, no sols 150 ll. i les caixes donades pel seu pare sinó "la part o porció a ella espectant de la pia causa instituida y fundada per lo Rvnd Maurici Savila, Pvre. i rector de la Iglesia de Castellfollit del Boix" (84).

-Teresa Torra, de Navarcles, aporta en dot 52 ll. que li ha donat el seu germà i 20 ll. "que ella té" però no sabem la procedència (85).

-A Teresa Pascual, filla del Dr. en medicina Francesc Pascual de Sallent, sols li ha llegat son pare dues calaixeres. En canvi, al seu marit li aporta a més d'aquelles, la "universal hereta y bens que foren del Rvnd. Bonaventura Campo" probablement el seu oncle, Pvre i Comunitari de la Comunitat de Pvres de la vila de (---) i els fruits de la Causa Pia, fundada per dit Rvnd. que a ella li toquen (86).

Normalment, la quantitat constituïda en dot és la donada pels pares. Cal ressaltar que en tres d'aquests exemples l'augment del dot es produït per una Causa Pia. Caldria demanar-se si aquests ingressos complementaris no rebaixaven el cost del dot a la família que casava la filla o si en realitat, millorava el valor de la núvia i li permetia realitzar un millor casament. En el cas de Teresa Pascual, a la família, casar la filla no li costa pràcticament res, hi ha estalvi de dot. Això ho estudiarem més endavant quan tractem la problemàtica de les Causes Pies. Cal retenir, de moment, que es disposava d'altres mecanismes per incrementar el dot, o per estalviar-ne una part a la família que dotava.

d/ Acceptació del dot i creació de l'escreix.

La família del marit accepta el dot i firmen a la dona la carta dotal i d'espoli. En aquest apartat del capítol es sol definir el curs que seguirà el dot i es defineix també l'escreix (87). Per Maspons aquest era "la donacion que hace el marido u otro en su nombre a la mujer en correspondencia a la dote que esta aporta al matrimonio para asegurarle sus derechos sobre el mismo". El volum depenia del que pactessin les parts (88). Per Faus, en canvi, a la comarca de Guissona afirma que equivalia a un terç del dot (89).

En el quadre 6.9 es recull el volum de l'escreix i el comparem amb el dot en efectiu (és impossible valorar l'aportació en robes i joies de la família de la dona). Si exceptuem dos casos l'escreix és sempre inferior al dot i normalment és també inferior al 50%. Es podria dir que l'escreix és variable segons el casament i que el seu volum es solia fixar de 1760 a 1770 entre el 25% i el 50%.

QUADRE 6.9
Volum dels dots i escreix al Bages 1760-1770

COGNOMS I PROFESSIONI DELS NUVIS I PROFESSIONI PARE DEL NUVI	DOT NDIA A	ESCREIX B	% B/A	REVERSIÓ C	% C/A
DALMAU-SUBIRANA pagès de Manresa	50 ll.	25 ll.	50,-	25 ll.	50,-
BOSC-TAPIAS pagès de St. Fruitós	600 ll.	150 ll.	25,-	200 ll.	33,3
CALCINA-MARTORELL Mas Calcina de Sta.Cecília Mont.	100 ll.	25 ll.	25,-	50 ll.	50,-
BRAGUETS-ANGLA Mas Braquets de Rajadell	550 ll.	150 ll.	27,3	100 ll.	18,2
MURATO-BERTRAN pagès de Navarcles	325 ll.	100 ll.	30,8	100 ll.	30,8
BACARDIT-TATGER pagès de Rajadell	65 ll.	7,5 ll.	11,5	32,5 ll.	50,-
COMELLAS-SERRA pagès de Navarcles	300 ll.	100 ll.	33,3	100 ll.	33,3
FONT DELS CIRANENCs-CATALDA pagès del Mas Font de Castellgalí	800 ll.	2400 ll.	300,-	400 ll.	50,-
TORRAS-PATAROLS pagès de Manresa	50 ll.	20 ll.	40,-		
SANTMARTI-OLIVERES pagès de Salelles	100 ll.	33 ll.	33	50 ll.	50,-
PUJOL-ALTIMIRAS Mas Pujol de Sallent	500 ll.	125 ll.	25	125 ll.	25,-
AGUILAR-TORRA teixidor de Navarcles	72 ll.	26 ll.	36,1	30 ll.	41,7
SERRAMALERA-VALLES passamaner Manresa	300 ll.	125 ll.	41,7		
SACRISTIA-SANTMARTI veler de Manresa	800 ll.	800 ll.	100,-	400 ll.	50,-
CANTARELL-CARRERAS perxer de Manresa	175 ll.	150 ll.	85,7	75 ll.	42,9
DALMAU-SANTMARTI veler de Manresa	tots els béns	300 ll.		800 ll.	
URS-PERERA veler de Manresa	tots els béns	600 ll.		600 ll.	
LLISSACH-OLSSINA ciutadà honorat de Manresa	5000 ll.	2500 ll.	50,-	2500 ll.	50,-
GRAELL-ARGULLÓL Dr. en dretes	4700 ll.	2300 ll.	48,9	2300 ll.	48,9

Ara bé, interessa sobretot els pactes sobre circulació del dot i l'escreix. El dot és sempre propietat de la dona i se li assegura la restitució, si es dona el cas (viuda que es torna a casar). Per això s'hipotequen fins i tot els béns del marit com garantia. En cas de mort d'aquest, la viuda té la tenuta o garantia amb béns del marit, per davant dels creditors d'aquest. La dona és per tant, la propietària del dot fins a la seva mort. En cas de morir sense fills sols pot disposar d'allò que s'hagi pactat que com es veu en el quadre 6.9 és sempre inferior al 50%, la resta retorna a l'hereu de la casa d'on ha sortit. Si tenia fills en el moment de la seva mort, el dot creat en el moment del casament es destinava com a llegítima materna als fills. La part més important anava a l'hereu. El procés

es complicava quan la vídua es tornava a casar.

L'escreix en canvi, al Bages no sortia mai de la família que el creava, per tant, era una creació simbòlica. En tots els capítols consultats es pacta que l'escreix anirà als fills de la parella i si no en tenen retornarà al marit o als seus hereus (90).

- "Lo dit empero creix augment o donacio per noccs pervinga y torne y pervenir dega al fill o fills que del present matrimoni procreats y sobreviuran, al qual o als quals ara per las horas los ne fan donacio irrevocable nomenada entre vius (...) Si empero tals fills no sobreviuran, aleshores lo dit creix o augment torne y pervinga y dega pervenir als mateixos Simon y Damià Dalmau, pare y fill si viuran y sino als seus hereus" (91).

En realitat, en el mercat matrimonial el valor de les dones venia definit pel seu dot i, en funció d'aquest, es realitzaven els casaments en un grup social o en un altre. Aquest valor es mantenia durant tota la vida i sols tornava a tenir valor si s'havia de tornar a casar, el qual rescataba de l'anterior matrimoni. Però el dot tenia el mateix valor si no s'havien tingut fills. Si n'hi havien hagut, part d'aquest, almenys teòricament s'havia de testar en funció de llegítima materna pels fills del primer matrimoni. Per tant, hi havia una desvaloració del dot i el segon casament era rendible per la vídua fins a cert punt. En canvi, pel vidu amb fills -i si el dot de la primera dona s'havia testat al seu favor- li era molt rendible casar-se amb una donzella perquè aportava un segon dot a la família. Seria aquesta una explicació a l'existència de més casaments vidus-donzelles que vídues?

e/ La núvia es dóna per ben pagada. Accepta així la donació feta pel seu pare i renuncia a tota reclamació sobre els drets de llegítima paterna i altres drets que li puguin pertànyer. Hem vist com els ingressos de Pies Causes eren aportats posteriorment a la dotació paterna. A vegades, aquestes parts ja anaven incloses al dot i la filla renunciava també a qualsevol Causa Pia que la pogués beneficiar:

"Y així mateix renuncia y cedeix a favor de dit Jaume Santmartí son pare totas y qualsevols porcions de pias causas o llegats pios a son favor fets o espectants tant com a de llinatge dels fundadors, las quals parts o porcions puga cobrar luego despres de celebrar son matrimoni o del modo puga convenir ab lo Admors de dita pia causa o disposicions" (92).

D'aquesta manera la filla acceptava el valor que la família li havia:

adjudicat i alhora es considerava desvinculada de la família inicial. En el testament patern sols se li deixarà una quantitat simbòlica -10s.- que equivalia als drets de casa.

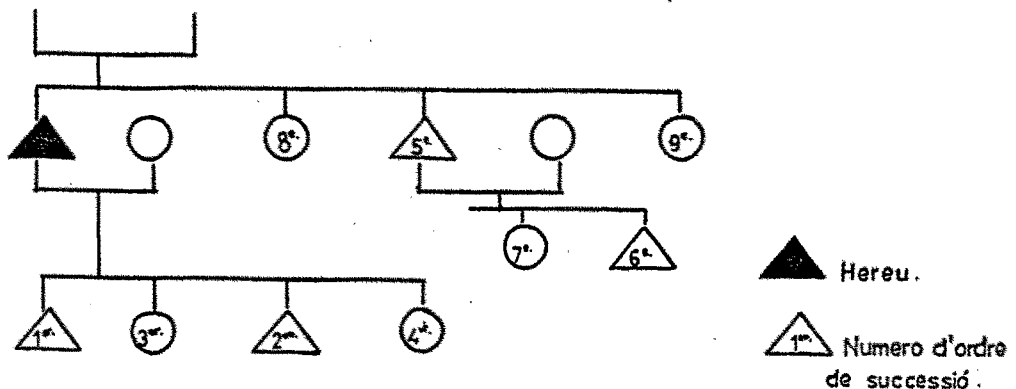
f/ Fer hereu als fills del matrimoni que es celebra. Els capítols solen acabar amb la renúncia anterior però en aquells casos en què el patrimoni que es transmet és important i donat que el dot o valor de la dona és equivalent socialment al valor d'aquell, es pacta que en cas de morir algun dels dos amb fills, si es tornés a celebrar matrimoni, fills per fills, mascles o no, serien sempre triats per hereus els del primer matrimoni (93).

g/ Altres pactes. No són molt freqüents però alguna vegada apareixen quan l'enllaç implica unificacions de patrimonis i cal deixar tot el procés ben lligat. Per exemple, en el matrimoni. Dalmau, veler, Santmartí, filla d'un adroguer de cera, pubilla, es pacta que la botiga de Jaume Santmartí, el sogre, serà conservada i en Damià Dalmau aprendrà l'ofici d'adroguer i es passarà a aquest gremi. Així mateix la dispensa demanada a Roma per parents, era pagada a mitges (94).

6.2.2 Les estratègies hereditàries i matrimonials

A partir de les institucions reflectides a l'anterior anàlisi podem definir el sistema hereditari bagenc de la següent manera:

a/ definició clara d'una línia d'hereus i de les substitucions que s'han de produir a fi que l'herència tingui lloc. Els mascles sobre les femelles, el primogènit sobre els altres; si el virtual hereu queda sense descendència es retroba la línia successòria del seu pare.

b/ La successió real es produeix per desaparició de la generació anterior però es fixa aquesta línia en el moment de casar l'hereu. Tindrà efecte realment si aquest té fills que arribin a l'edat de testar, sinó és així, l'herència passa a un altre fill, clarament especificat. A efectes hereditaris, el casament sols té efecte quan hi ha descendència que pugui testar.

c/ En el casament dels fills, excepte l'hereu, la família es segrega tant físicament (els cabalers marxen de casa) com econòmicament (cobren el dot que els correspon). Si no hi ha casament carnal no hi ha segregació de patrimoni (els solters, capellans i monges testen gairebé sempre a favor de l'hereu; el dot en alguns d'aquests casos sols ha sortit durant una generació del circuit familiar per tornar-hi després).

d/ El dot és el valor que s'otorga a les filles en el mercat matrimonial. Socialment es col·locaran en un grup o un altre segons el volum d'aquell. Aquest valor en forma de dot no es perderà mai durant la vida de la dona. En morir, si ha mort amb fills pot disposar de tot a favor de qui vulgui -normalment als fills com a llegítima materna-; si mor sense, sols pot disposar d'una part i la resta retorna al seu germà hereu o a l'hereu d'aquest.

e/ Alguns autors plantegen la següent equació (95):

$$\frac{\text{Dot de la dona que es casa}}{\text{amb l'hereu}} = \frac{\text{Suma dels dots de tots}}{\text{els cabalers.}}$$

Si suposem que tot individu vol mantenir l' status social, no sols ell sinó pels seus fills, aquesta equació sols es vàlida pels casos en què es tenen només dos fills, l'hereu i un altre. La filla cabalera aportaria el dot que la noia que es casés amb l'hereu de la família aportés. Però si hi ha més d'un cabaler, més petit és el dot, inferior el valor i més baix socialment es pot celebrar el casament. L'equació contradiria l'objectiu de mantenir l' status social per a tots.

En aquest sentit el patrimoni tan ben conservat per l'hereu ha d'ésser capaç de produir el diner necessari per casar tots els fills en la mateixa escala social. L'equació aleshores seria:

$$\frac{\text{Dot per casar-se dins del}}{\text{propri grup social}} = \frac{\text{Dot de la dona que es casa amb l'hereu} + \text{Beneficis del patrimoni}}{\text{nombre de fills}}$$

f/ La primera estratègia desenvolupada per la societat bagenca i premissa bàsica ha estat l'elecció del sistema de l'hereu, a partir del qual es desenvolupen les fórmules que procuren l'equilibri de la reproducció

del grup social a cada generació. Però amb aquestes fórmules poden utilitzar-se diverses estratègies que reforcen aquella reproducció o fins i tot, permeten fer salts socials endavant.

g/ Cada família, segons la seva pròpia història, respondrà a una lògica interna específica que justificarà les opcions que es realitzin.

Des del nostre punt de vista funcionen almenys tres estratègies: de fecunditat, de degradació i matrimonials.

A/ Les estratègies de fecunditat.

En la fórmula exposada més amunt la fecunditat familiar és una variable important que no hem estudiat en profunditat. En principi, quants menys fills tingui la família, millor; la llegítima paterna assolirà abans el seu objectiu social si s'ha de repartir amb pocs fills. Caldria estudiar en les famílies el comportament de la fecunditat per copsar si aquesta lògica pot funcionar en els diferents grups socials i si hi ha comportaments diferenciats.

El nombre de fills en abstracte no significa res. Per un cantó una taxa de mortalitat infantil elevada feia perillar la família si la reducció de la fecunditat era molt forta, per altra banda, la fecunditat va lligada també a les necessitats de mà d'obra que necessita la unitat domèstica, per les tasques productives i aquest darrer aspecte pot imposar-se al primer.

Per altra banda, les famílies volen xicots per diverses raons (96): perquè garanteix no sols la continuïtat hereditària sinó que significa cobrar un dot procedent de la jove; perquè és una mà d'obra molt més qualificada i perquè col·locar un xicot en qualsevol feina és molt més fàcil. Per altra banda, a partir de determinada edat poden cabalejar i alleugerir, per tant, la llegítima paterna que s'havia de pagar quan s'independitzessin, -ja hem vist com el dot dels nois cabalers és inferior al dot de les noies. Tot i que això matisa l'afirmació inicial caldria fer un estudi en profunditat de l'evolució de la fecunditat relacionada amb el sistema hereditari.

B/ Les estratègies de degradació.

Si el patrimoni és incapaç de generar els ingressos suficients per asse-

gurar que l'equació presentada sigui equilibrada, es produeixen tres sortides:

a/ Col·locació dels cabalers en una situació social inferior. El dot de la jove i el nombre de fills fixen aleshores el volum del dot, el qual serà inferior al de la jove i, per tant, no podran casar-se amb individus del seu mateix grup social. Quan funciona aquesta dinàmica els cabalers es casaran amb hereus de grups socials inferiors o bé amb cabalers que visquin una situació de degradació semblant a la seva. El conjunt de cabalers són, en aquest sentit, víctimes del sistema ja que pitjora la seva situació a costa de mantenir la integritat del patrimoni familiar de l'hereu.

Solament un exemple: Valentí Bertran és pagès i hereu del Mas Bertran de Navarcles. No és el mas típic ja que l'afectarà el creixement urbà del municipi. En el capbreu de 1779-1781 apareixen altres Bertrams que si resseguim el seu historial provenen del mas:

- Anton Bertran, pagès de Navarcles. Posseeix una casa al C/ Nou i li pertanyia per llegat li féu Jaume Bertran el seu difunt pare.

- Francesc Bertran i Fomanya, pagès posseïa una casa al C/ St. Benet i un hort de 4 q. al Timoner. Els posseïa igualment per llegat li féu el seu pare (97).

L'hereu del Mas Bertran col·locà alguns dels seus fills -no sabem si en tingué més ni el seu destí- en el mateix poble de Navarcles i els donà una casa i un hort. El patrimoni familiar no era capaç de situar al cabaler en una situació similar al pare i aquest havia de degradar la situació d'aquells. Aquests fills esdevindran rabassaires com hem vist i treballaran fonamentalment pels masos.

La degradació social dels cabalers afavoria als pagesos de mas en dos sentits: a/ evitava la pèrdua del patrimoni i b/ contribuïa a crear el grup social de rabassaires que explotaven terres del masos a canvi del pagament de parts de fruits. L'explotació dels propis cabalers contribuïa a resoldre la crisi de les cases de pagès via rabassa morta.

Els cognoms que es troben a cada poble del Pla engruixint el grup social dels rabassaires tenen gairebé tots a veure en un origen, més o menys llunyà, d'un cabaler sortit d'alguna casa de pagès de les rodalies. La freqüència d'algun d'ells constataria la reiteració del fenomen i l'activitat procreadora de la família en el poble.

El quadre 6.10 recull els cognoms ^{de Navarcles} que apareixen més de tres vegades el 1780, les vegades que surten el 1716 i l'emplaçament d'algun mas d'aquest

cognom. Gairebé tots -i els dos que no sabem és probable que algun dia els descobrim en algun municipi- es corresponen amb un mas de les rodalies immediates de Navarcles.

Quadre 6.10
Cognoms que es repeteixen més de tres vegades a Navarcles el 1716 i 1780; localització d'un mas del mateix nom.

COGNOM	1716	1780	MAS
AGUILAR	8	7	Navarcles
BERTRAN	3	7	Navarcles
CASAJOANA	-	4	Rocafort
COMELLAS	4	11	Calders
CURA	1	6	Navarcles
FONTCUBERTA	2	7	---
GRANER	2	6	Valldelshorts/Navarcles
MAS	-	4	Olzinelles
MORATO	1	5	Moià
OLIVERAS	7	12	Valldelshorts/Viladecavalls
PADRO	-	4	---
SOLER	1	7	Viladecavalls
SOLERVICENS	5	11	Navarcles
TAPIAS	4	8	Viladecavalls
TATGER	-	5	Talamanca
TORRAS	4	10	Artés/Navarcles

Sense aquesta degradació de molts cabalers no s'entendria la proliferació de rabassaires. El dot familiar permetia a la primera generació constituir-se com a petit propietari -la casa i l'hort- i accedir a rabassa a les terres dels masos.

b/ Retardament en el pagament dels dots. Si bé la data del casament és el moment en què es fa efectiu el dot, moltes famílies paguen el pagament a terminis més o menys llargs. És una forma d'allargar l'entrega del dot i d'exhaurir les possibilitats del patrimoni. En definitiva, però, com més s'allarga més curt és el període de recuperació per la generació següent. Alguns exemples els hem aportat més amunt en analitzar la definició dels dots en els capítols matrimonials.

c/ Pagament amb terres. Si el patrimoni no ha generat els diners suficients el pagament pot realitzar-se amb béns immobles. Tant si es tracta de satisfer el dot al nivell social adequat com degradat, dependre's d'un bé immoble llença a la degradació no al cabaler sinó al propi hereu. Si amb un determinat patrimoni no ha aconseguit fer front als dots, l'hereu següent difícilment ho podrà fer, amb el patrimoni disminuït; haurà de disminuir el nivell social al que pretén que accedeixin els seus fills.

Aquest pagament amb terres es pot fer de dues maneres:

1/ Donant la terra o bé immoble al propi fill. En tenim documentats alguns exemples:

- A Teresa Torra, donzella de Navarcles li prometen 52 ll., de les quals, 20 ll. les hi pagaran a quatre anys vista i si no li consignaran una peça de terra d'aquest valor (98).

- Adjutori Canudas, bracer de Sallent reconeix haver cobrat de Martí Canudas, 100 ll. de llegítima, 45 ll. en efectiu i 55 ll. valor dels ceps i dret emfitèutic d'una peça de terra de 3 Q. plantada de vinya (99).

2/ Pagant en efectiu als fills però venent per poder pagar. Són més freqüents encara. Normalment s'utilitza la venda a carta de gràcia. Aquest tipus de contracte permetia refer passat un temps, el patrimoni familiar, almenys teòricament i esperar que el trencament patrimonial fos provisional. Segons en quin grup social, aquesta recuperació no es produiria.

-Josep Graell, pagès de Manresa, per pagar a Antònia Ribas i Graell, 20 ll. de les 30 ll. promeses com a dot, VCG a quitar dins cinc anys, 32 passes de vinya a Sta. Caterina a Anton Cortada, veler de Manresa (100).

-Maria Serra i Bosch, Vda. de Josep Serra, espardenyer de Sallent, per pagar a Margarida Gros i Serra, muller de Joan Gros, perxer de Santpedor, 30 ll. promeses a dot, VCG a quitar dins cinc anys a Joan Sellarès, treballador de Sallent, un hort de regadiu (101).

-Geroni Dalmau, pagès de Manresa, per pagar a Antònia Primo i Dalmau, muller de Josep Primo, pagès de Manresa 60 ll. (35 ll. deixades pel seu pare i 25 ll. deixades per la seva mare) i per pagar a Joan Dalmau, germà seu de Manresa, 11 ll. per la llegítima, VCG a quitar dins cinc anys un jornal de regadiu al Guix a Manel Fabres, blanquer (102).

-Francesc Rallat i Fargas, notari de Manresa, per pagar el dot a Teresa Rallat i Perera, donzella que es casarà amb Ignasi Casasayas, notari, VCG a redimir sempre i quan., al Convent dels Angels, una peça de terra de regadiu de 1 jornal a la Talaia per 400 ll. (103).

d/ Endeutament: Si no es volia optar per una degradació dels cabalers o desfer-se del patrimoni, a l'hereu sols li quedava el recurs a l'endeutament per fer front a la col·locació dels seus germans. L'endeutament no té perquè equivaler a un intent de reproducció social òptim, sinó que pot respondre també a la degradació màxima possible que utilitza aquests mecanismes com a última sortida. Els censals encarregats a les diverses institucions eclesiàstiques eren la via més freqüent.

- Francesc Viladesau, jove pagès de Santpedor, per pagar a Rosa Pujol i Viladesau, 400 ll. pel dot promès, crea a la Comunitat de Preveres de Santpedor un censal per aquella quantitat (104).

- Joan Casas, jove pagès de Santpedor, per pagar a Silvestre Vintró, pagès i Rosa Casas, la seva dona, 100 ll. a compte de 250 ll. que va prometre en dot, crea al Rnd. Ignasi Ponsgrau, Beneficiat de l'Església de Santpedor un censal de 100 ll. (105).

- Pere Toll, veler de Manresa, per pagar a Coloma Llucià i Toll 25 ll. que el seu pare li va deixar, crea un censal als Administradors de la Capella de Valldaura de 30 ll. (106).

- Baltasar Gener, pagès de Manresa, per pagar a Ignasia Gener, donzella 50 ll. de les 100 ll. promeses en dot, crea un censal de 55 ll. a l'obtentor del Benefici perpetu de St. Antoni de Pàdua en el Convent de les Mares Caputxines (107).

L'endeutament significava carregar damunt del patrimoni les pensions de censal i, per tant, limitar la capacitat d'aquell per complir la seva missió a cada generació. El procés d'endeutament era però més aviat característic dels petits pagesos i de la petita menestralia, o, almenys els que tenien més dificultat per refer-se'n. I no deixa d'ésser significatiu que en la reproducció social generacional, un grup social aliè -els eclesiàstics- aconseguissin captar part de la renda per la via del préstec. I limitaven -al mateix temps que assentaven les bases de futurs deutes- la reproducció futura del patrimoni.

C/ Estratègies matrimonials.

Hi ha dos tipus de política matrimonial. Aquella política que defineix en quines famílies es produeixen els enllaços i no té conseqüències directes sobre el volum del patrimoni, sinó sobre el prestigi familiar i, les relacions socials que podran establir els seus membres. L'altra política consisteix en utilitzar els mecanismes matrimonials de manera que permetin estalviar i fins i tot, engrandir el patrimoni. Nosaltres estudiarem sobretot aquesta darrera.

Faus era perfectament conscient que el casament a Catalunya era una raó de família, a la qual es blegaven tots els fills. Els que no ho feien eren desheretats. Les raons de família podien ésser molt diverses i, en funció

d'elles, es definien les estratègies matrimonials: obtenir amb el dot de la jove una aportació metàl·lica que permetés eixugar els deutes del patrimoni i/o satisfer el dot dels cabalers per evitar que el patrimoni anés a menys; a vegades calia una mestressa jove a la casa perquè els pares de l'hereu ja eren grans; estalviar el servei militar del fill, casant-lo; o simplement la casa era rica i sols es tracta de casar l'hereu amb muller sana i bona (108). És obvi que l'estratègia que es pugui seguir vindrà sobretot condicionada per la situació familiar. Segons aquesta es forçaran unes sortides o unes altres.

Des del nostre punt de vista les estratègies principals són les seqüents:

1.- La solteria. Hi ha dos tipus de solteria: el que no es casa i el que entra en religió. Malgrat que la seva feina sigui diferent tenen un tret comú no tenen descendència, almenys, jurídicament reconeguda. Els efectes per l'herència seran similars però són solteries distintes:

a/ Els concos. És aquell germà de l'hereu que no es casa. Com a fill té dret a ésser alimentat mentre treballi per la utilitat de la casa. És mà d'obra per la unitat familiar. Ara bé, des del punt de vista hereditari té altres conseqüències: malgrat que en el testament se li concedeixi la llegítima com als altres fills, el dot no és pagat mai en efectiu ni surt de casa. No solament entrarà en funcionament la clàusula de reversió per no tenir fills (tornarà a l'hereu com a mínim la meitat de la llegítima) sinó que, després dels llegats corresponents a les misses, la resta de béns retornaran, en la majoria dels casos, a l'hereu.

Analitzem alguns testaments:

- Sebastià Raurich, criat del Monestir i Convent de Ntra. Sra. dels Angels, fill del Mas Raurich de Vallformosa. El seu testament fa les següents deixes:

.Pel repòs de la seva ànima, 25 misses fetes a gust dels Marmessors.

.Deixa a la Priora del Convent dels Angels un censal de 100 ll. que un pagès de Prats de Lluçanès li prestà. Els rèdits s'havien d'aplicar en ornaments per la sagristia.

.Un altre censal de 50 ll., que li prestà un pagès de Manresa, també el deixa al Convent perquè dels rèdits es facin misses de 6 s. per la seva ànima.

.Al seu germà Tomàs Raurich, monjo del Convent de St. Carles de Monges Caputxines de Manresa li deixa una peça de terra plantada de vinya a Salles. Quan es mori, passarà a l'hereu.

.Tots els altres béns els deixa a Salvador Raurich, pagès, hereu del Mas Raurich, de Vallformosa (109).

Aquest solter no vivia al Mas, sinó de criat al Monestir de Sta. Clara. Afavoreix al monestir en diverses deixes. Afavoreix també al seu germà monjo però sols mentre visqui. L'hereu de la resta de béns és el nebot que perpetua el patrimoni familiar del qual va sortir. El dot que podia disposar ha estat fora de la família durant una generació i ha retornat a l'hereu. El cost d'aquest cabaler ha estat molt inferior als altres fills.

-Josep Comallonga, pagès de St. Mateu de Bages fa el següent testament:

.Vol ser sepultat a l'església de St. Mateu al vas de casa seva, amb assistència de quatre sacerdots.

.Després del seu òbit vol que es celebrin 9 misses de caritat a 6 s.

.Que s'utilitzin 100 ll. en dir misses de caritat a 4 s.

.Deixa a Josep Comallonga, renebot seu, 50 ll.

.Nomena hereu de tots els seus béns al seu nebot Jaume Comallonga (110).

Aquest exemple respon al model que hem plantejat. El solter evita la degradació del patrimoni familiar.

-A vegades el germà solter no habita amb l'hereu sinó amb alguna germana, aleshores reforça el patrimoni d'aquesta. Però l'hereu, sols haurà pagat una part de la llegítima. Salvador Roqueta, fadrí pagès, fill del Mas Roqueta de Sta. M^a d'Horta deixa el següent:

.Sepultura a Sta. M^a d'Horta amb assistència de cinc sacerdots.

.Que es celebrin cinc misses per la seva ànima.

.Absolt a Josep Roqueta, el seu germà, hereu del Mas Roqueta dels drets de llegítima paterna i materna llegats al seu favor.

.Deixa a Mª Anna, una germana seva 40 ll. i la meitat de la roba blanca.

.Tots els altres béns a Teresa Alsina i Roqueta, germana seva, muller de l'hereu del Mas Alsina de Baix on habita (111).

Reforça en aquest cas a una cabalera de la casa, sense oblidar als altres germans.

Així doncs, els solters no sols significaven un estalvi de llegítima sinó que la resta de béns acumulats al llarg de la vida eren retornats de nou a la família soca, a part de reforçar altres cabalers i redistribuir a l'església una part del seu peculi. Si el patrimoni familiar donava, el fet de mantenir fills solters era una estratègia d'estalvi.

b/ Els religiosos. No entrarem ara a fons en aquest tema perquè el següent

apartat d'aquest capítol hi està dedicat. La família haurà d'invertir uns anys en fer-lo estudiar, per tant no utilitzar-lo com a mà d'obra, per després col·locar-lo amb algun benefici eclesiàstic. Com veurem es produeix un estalvi de dot i a nivell testamentari els béns retornaran a l'hereu de la família soca.

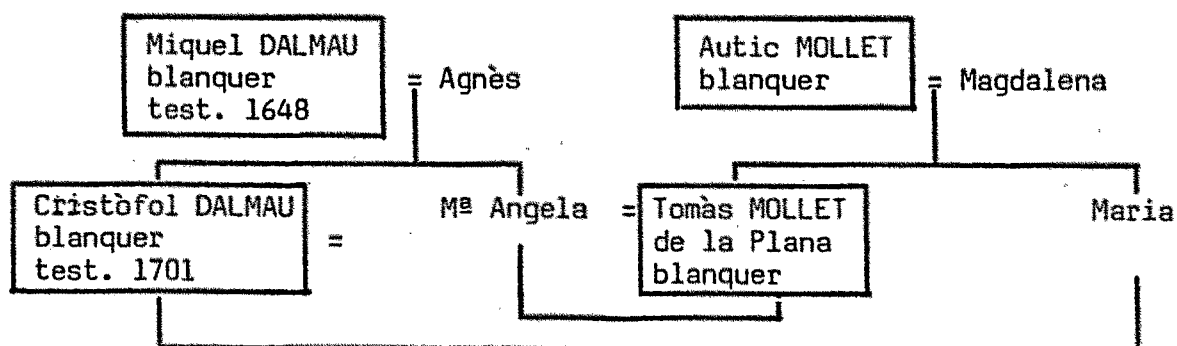
2.- Els dobles casaments: entenem per dobles casaments quan entre dues famílies es produeix en la mateixa generació, normalment simultàniament, dos casaments. Són força difícils de detectar i desconeixem la importància estadística dels mateixos, però se'n troben i tenen unes clares finalitats d'estalvi. Per Faus, l'intercanvi de fills o els casaments dobles tenen per objecte resoldre poderoses raons de família (112).

Hem detectat tres tipus de dobles casaments:

a/ Intercanvi de fills: consisteix en dos casaments entre els fills de dues famílies. Perquè l'intercanvi sigui socialment igual cal que els fills aportin al casament el mateix valor social. Anem a veure'n uns quants exemples:

-Mollet-Muntaner: l'hereu Mollet (Ignasi Mollet i Miralda, Dr. en lleis) es va casar amb Ignàsia Muntaner de Cervera i la seva germana Antònia amb Rafael Muntaner, germà de la Ignàsia i probablement hereu, a Cervera (113).

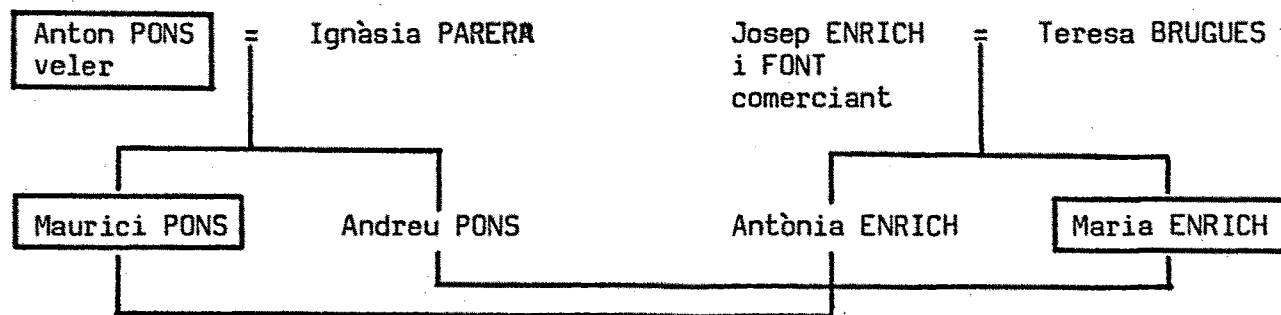
-Mollet-Dalmau: Tomàs Mollet de la Plana, blanquer, hereu es va casar amb Maria Angela Dalmau i Cristòfol Dalmau, blanquer, hereu, amb Maria Mollet. Eren germans (114).

L'hereu d'una família es casa amb una cabalera de l'altra família i al revés, l'hereu de l'altra família amb una cabalera de la primera. L'objectiu d'aquesta estratègia és l'estalvi de dots. Cap de les dues famílies s'havia hagut de desprendre de cap quantitat de diner per col·locar a les seves filles. Perquè el resultat equilibrat era precís que l'intercanvi es realitzés entre famílies del mateix grup social, les dones tenien el mateix valor.

-Dalmau-Esbert: Dos cabalers fills de Cristòfol Dalmau i Maria Mollet, Cristòfol i Mª Rosa realitzaren un doble casament amb la família Esbert. Cristòfol es va casar amb Teresa Esbert i Mª Rosa amb Pere M. Esbert, blanquer i hereu dels Esbert (115). Es tracta d'un casament entre dos cabalers i un altre entre un hereu i una cabalera. Els Esbert eren probablement d'una situació social inferior als Dalmau i, per tant, el valor màxim definit per l'hereu Esbert, sols donava per casar una filla Esbert amb un cabaler Dalmau i no amb l'hereu. L'enllaç fou afortunat, l'hereu Esbert va morir sense fills i el patrimoni va passar al cabaler Dalmau (116).

-Pons-Enrich: l'intercanvi és aquí hereu-cabalera / cabaler- pubilla. Maurici Pons i Perera, pare de l'important fabricant manresà Josep Pons i Enrich, hereu dels béns d'Anton Pons, veler, es casava amb Antònia Enrich; el germà d'en Maurici, Andreu, es casava amb Maria, germana de l'Antònia, pubilla. (117)

La pubilla juga el paper del mascle en els altres exemples. Els valors que s'intercanviaven havien d'ésser similars per poder-se realitzar l'intercanvi.

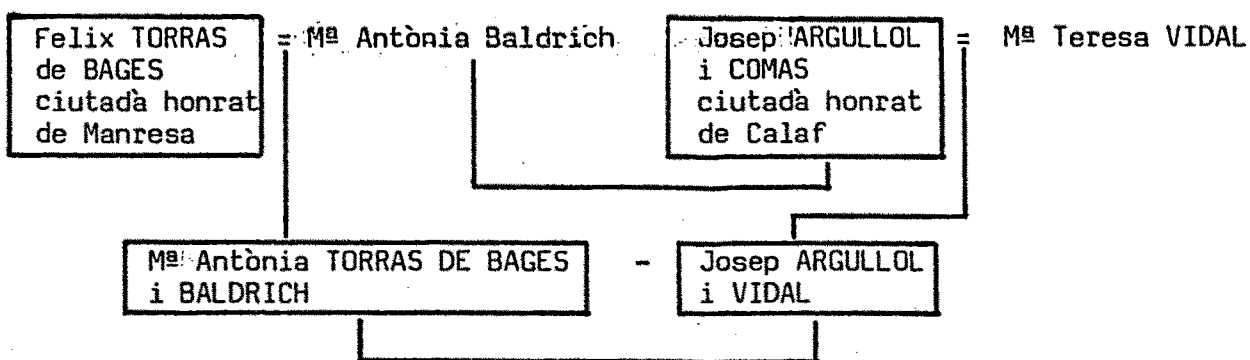
No és fàcil detectar aquest tipus de dobles casaments quan es treballa amb documentació notarial i no amb documentació familiar. Per referències disperses es possible reconstruir el fenomen que cal comprovar en haver-hi molts cognoms iguals. Els exemples que hem aportat són del segle XVIII i corresponents a la burgesia de Manresa. No en podem aportar cap de pagesos de mas com haguérem volgut. Es produïen i amb la mateixa intensitat que en altres grups socials però els pagesos solien utilitzar per testar els rectors del poble i per l'altra, a l'Arxiu de Protocols de Manresa hi manquen notaris de les àrees més rurals i dificulta la recerca en aquest grup social.

El doble casament, estalviava haver de pagar un dot amb efectiu i garantia la col.locació del fill al mateix nivell social. Indirectament reforçava la probabilitat d'heretament mutu si algun dels dos casaments es quedava

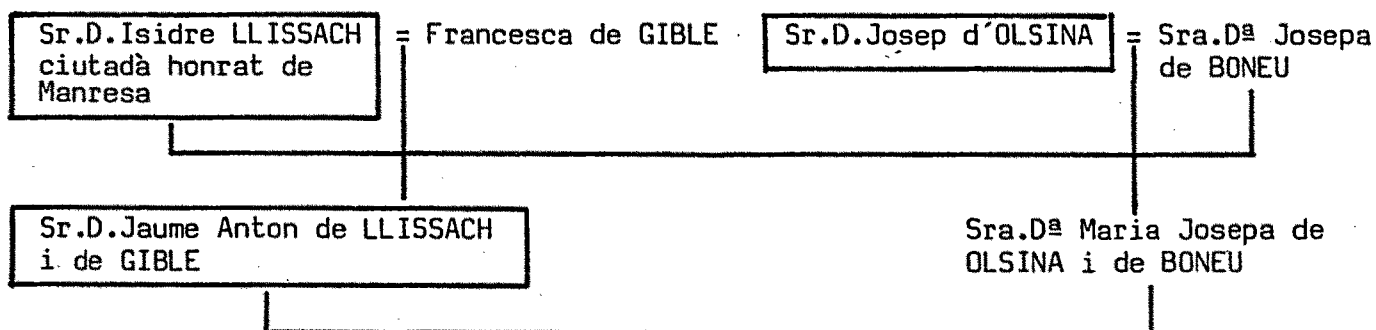
sense fills i es reduïa el risc de disgregació patrimonial.

b/ Doble casament de filla i vídua. Es tracta d'un doble casament pare víduo-mare vídua / fill hereu-filla cabalera. N'hem detectat diversos casos:

-Argullol-Torras de Bages: es tracta de dues famílies de la petita noblesa de la Ciutat. Josep Argullol i Comas, ciutadà honrat, vídu. es casa amb Antònia Torras de Bages i Baldrich, Vda. i Josep Argullol, hereu amb Antònia Torras de Bages i Baldrich, filla de l'anterior Antònia (118). S'esquematitza de la següent manera:

-Llissach-Olsina: el noble Sr. D.Isidre de Llissach, ciutadà honrat de Manresa, vidu es casa amb la noble Sra. Dª Josepa de Boneu, vídua, muller en primeres núpcies del Sr. D.Josep Olsina, de Monistrol de Montserrat. El següent casament és entre el noble Sr. D.Jaume Anton de Llissach i de Gible, ciutadà honrat, fill d'Isidre amb la noble Sra. Dª Maria Josepa d'Olsina, filla de Sr.D. Josep d'Olsina i Sra. Dª Josepa de Boneu.

La vídua i la filla aporten a la família Llissach 9000 ll., 4000 ll. provenen de la vídua Sra. Dª Josepa de Boneu (el seu valor) que li han estat restituïdes pels hereus del seu anterior marit i 5000 ll. la Mª Josepa que constitueix en dot al seu marit, 4000 ll. deixades en dot pel seu pare i 1000 ll. que li augmenta el tudor dels béns d'aquell (119). Es important assenyalar

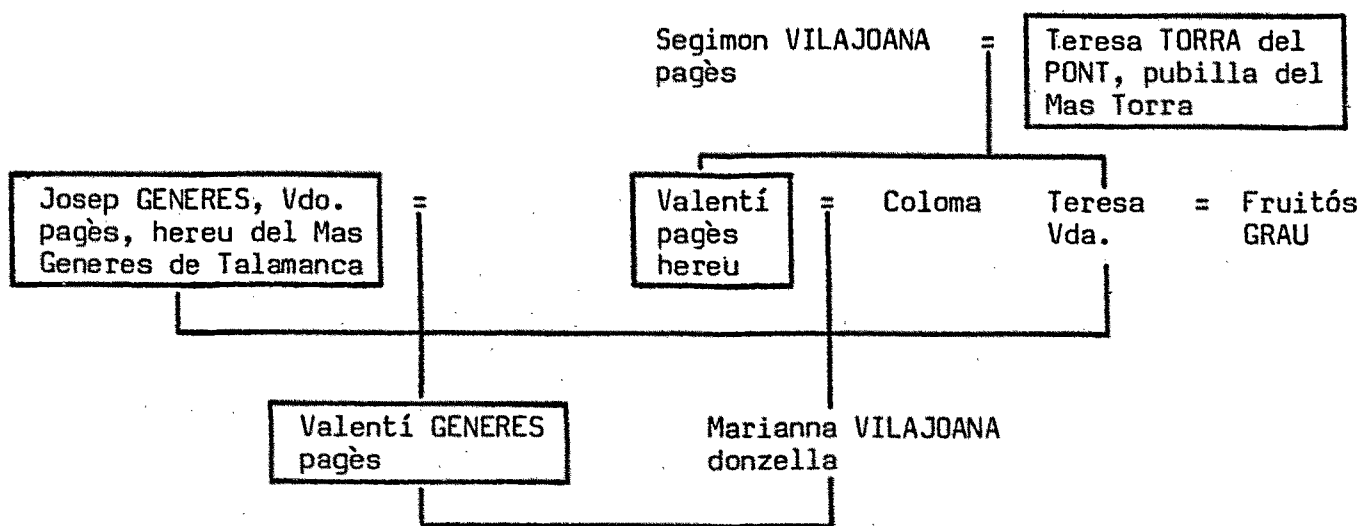
en aquesta estratègia matrimonial que la vídua deixa tots els seus béns, si exceptuem 300 ll. per disposar a les seves voluntats, a la seva filla Mª Josepa. Caldria saber si era una condició per realitzar el doble casament. Aquest afavoria notablement als Llissach; captaven un altre dot i l'obligaven a circular a favor dels membres de la pròpia família si no es produïen situacions excepcionals.

-Badia-Asols: Gabriel Badia, veler de Manresa, vidu es va casar amb Estefania Asols, vídua. Els fills d'ambdós també ho feien: Josep Badia, comerciant amb Agustina Vilarmau i Asols. Tant en Gabriel com en Josep eren la línia d'hereus dels Badia (120).

-Soler-Testagorda: Crisòstom Soler, vidu, veler de Manresa es casava amb Josepa Testagorda, Vda. Així mateix, Francesc Anton Soler, veler, fill de Crisòstom es casava amb Josepa Testagorda, donzella, filla de l'anterior Josepa (121). Igual que en el cas anterior Crisòstom i Francesc Anton definien una línia d'hereus.

-Sebarroja-Alou: el 9 de Gener de 1775, Vicenç Sebarroja pagès de Santpedor, vidu, es casava amb Rita Alou, Vda. d'un pagès de Balsareny. I Joan Sebarroja, fill d'en Vicenç es casava amb Mònica, filla de la Rita (122).

-Generes-Vilajoana: Aquest cas no es exactament igual que els anteriors. L'esquema seria el següent:

El casament entre solters es realitza entre Valentí Generes, pagès i futur hereu del Mas Generes de Talamanca amb Marianna, una cabalera del Mas Torra del Pont. Aquesta aportava en dot 500 ll (350 ll. de llegítima paterna i 150 ll. de materna). En Josep, el pare es casarà amb una vídua, la tie-

ta de la Marianna, que aportarà en dot 350 ll., les mateixes que les del primer matrimoni. Si mort sense fills, 150 ll. hauran d'incrementar el dot de la Marianna (123).

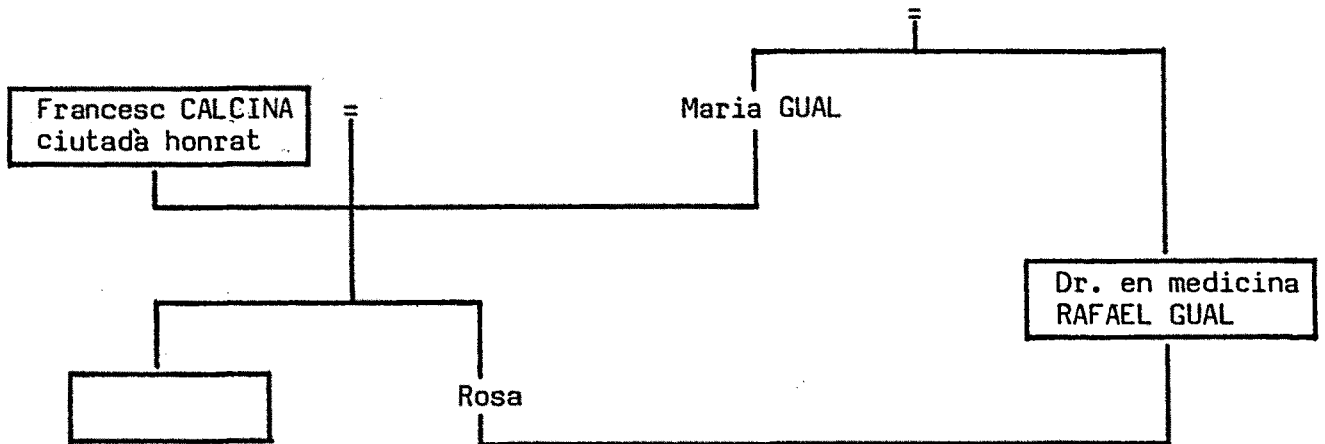
Aquests dobles casaments en generacions diferents afectaven en la majoria dels casos a una línia d'hereus. L'estratègia matrimonial té aquí diversos punts de mira; de la perspectiva dels dots, la família receptora en cobrava dos i a vegades, com hem vist, amb clàusules que feien repercutir el dot de la mare amb la filla; amb el casament entre vidus s'estalviava el conflicte que podia sorgir si el vidu feia una elecció d'una altra dona que pogués posar en perill la línia hereditària de la filla. La vídua servia aleshores per reavaluar el dot de la filla i garantir l'herència per la línia d'aquesta.

Un cas de Marganell incideix en aquests aspectes. Teresa Clotet, vídua i amb dues filles va a refugiar-se a Can Pujole. Era d'Iqualada i el seu home carlí. L'hereu del Mas va casar-se amb la vídua. No sabem que aportà al casament. Dotze anys després enviudà l'avi -el pare de l'hereu- amb 65 anys i va manifestar que volia tornar-se a casar. Una nova dona a la casa podia ser una font de conflictes a part de perillar l'herència. Per això la vídua va proposar a la seva filla gran de 20 anys que es casés amb l'avi. "... la més interessada en tal matrimoni era la seva mare, per tal d'évitar la intrusió a casa d'una dona estranya, i ella fou naturalment l'encarregada de proposar aquest pla tant pelegri a la Rosa ". L'avi havia enviudat el 12-II-1858 i es casava altra volta el 18-VI-1858 (124). El doble casament, en aquest exemple invertit generacionalment per la conjuntura del cas, pacificava la situació. Faus també creu en aquest paper: "merces a n'elles (els dobles casaments) moltes cases de pages son conservades y moltes families viuen amb tota pau y harmonia, ben ajuntats pares i fills dintre una mateixa llar, ajudantse y aussiliantse mutuament, quan sense els casaments dobles probablement viurien en estat de lluita y discordia o al menys dividits o separats ab occasio de les segones nupcies del cap de casa" (125).

El casament de la vídua i de la filla, sumava dos dots i permetia l'accés a un nivell social superior. Per aquesta raó la vídua podia preferir tornar-se a casar o abandonar un patrimoni del qual era usufructuària, senyora i majora.

c/ Doble casament de germans amb membres de generació diferent d'una altra família. Solament en tenim documentat un exemple i no creiem que fos molt freqüent: Francesc Calcina, ciutadà honrat, vidu es casa amb Maria Gual, don-

zella en segones núpcies i un filla d'aquell, Rosa, es casa amb Rafael Gual, Dr. en medicina, germà de la Maria (126). L'esquema seria el següent:

L'exemple més corrent en el grup 1 de dobles casaments es complica aquí quan l'intercanvi no es produeix dins de la mateixa generació, sinó amb una d'anterior. El pare-hereu es casa amb la germana de l'hereu que es casarà amb una filla d'aquell pare-hereu. En aquest cas Francesc Calcina no va haver de pagar dot al dr. Rafael Gual, com la família Gual tampoc ho feia a la Calcina. Però amb un avantatge per aquests: en Francesc no cobrava el dot de la nova muller donzella (havia cobrat el de la primera dona) i s'estalviava el d'una filla cabalera, però en canvi, havia cobrat el dot de la jove casada amb el seu hereu Manuel Calcina que no apareix al quadre. L'operació era encara més rendible d'aquesta manera.

3.- Els casaments entre parents.

Quan es produeixen casaments entre parents propers -cosins germans- darrera hi ha gairebé sempre alguna operació d'unificació patrimonial: n'exposarem dos exemples:

-Benet Soler, pagès, hereu del Mas Graner de la Vall delshorts es va casar amb Mre Rosa Solà, filla de Bonaventura Solà, pare de Sallent. Varen tenir una filla, Francesca Soler que es convertia en la pubilla del Mas. Davant d'aquest fet la pubilla, Francesca Soler es va casar amb el seu cosí Esteve Solà, pare de Sallent. S'aconseguia així que la unificació patrimonial derivada de la situació de la pubilla quedés dins de la pròpia família (127).

-Damià Dalmau per poder-se casar amb Agnès Santmartí va haver de demanar llicència eclesiàstica a Roma. Eren parents, si bé no sabem de quin grau. Molt aviat descobrim l'interés de l'enllaç: en Damià era l'hereu del seu pa-

trimoni i l'Agnès del seu. A la generació següent el patrimoni s'unificaria (128).

A part d'aquests exemples que queda molt clar que el casament entre parents propers es realitza per interessos econòmics immediats (unificació del patrimoni entre els parents i evitar la dispersió), aquest casament buscava la circulació dels dots entre famílies emparentades que suposava estalvi gairebé sempre. Els matrimonis exògams continuats implicaven uns costos més elevats a la família. En evitar l'expulsió dels cabalers sempre cap enfora s'intentava frenar el procés de degradació dels mateixos i augmentar la probabilitat que davant d'un trencament familiar per manca d'hereu, els beneficiaris estiguin dins dels circuits familiars. Solament la reconstrucció de genealogies familiars el més àmplies possible a nivell de col.laterals permetria dibuixar aquesta circulació que en ser interna, contribueix a l'equilibri i evita la degradació.

Barruti-Breton assenyala l'existència en les àrees rurals d'una endogàmia de lloc simultània a una endogàmia de classe. En realitat, la insistència dels masos a emparentar-se entre ells respon a una estratègia clara d'estalvi. Independentment de les generacions, els dots circulen entre elles. Si casen les filles fora de la comunitat, es contribueix a nivell global a descapitalitzar la comunitat. L'endogàmia de lloc lligada a una endogàmia de classe, contribueix des d'aquesta perspectiva, a la reproducció dels grups socials (129). Sols una anàlisi de moltes genealogies permetria abordar-ho amb profunditat.

A vegades la insistència a emparentar-se amb determinada família pot donar els seus resultats. Joan Bta. Soler, comerciant de Manresa, hereu, va casar-se amb Lluïsa Mollet, una cabalera filla d'un advocat. A la generació següent, Jacint Soler, advocat fill dels anteriors que esdevingué hereu per mort del seu germà es casava amb la seva cosina-germana Josepa Mollet que heredarà els béns dels Mollet a la mort del seu germà Marià que morirà solter. La insistència havia donat els seus fruits: la unificació d'ambdós patrimonis (130).

4.- Les pubilles i els casaments hereu-pubilla. Per Goody el 20 % de les famílies tindran filles i no fills (131). Un sistema que basa la seva línia successòria en els nois ha de preveure què passarà quan els nois faltin. El paper d'hereu amb tots els drets es jugat aleshores per la noia primogènita que s'anomena pubilla. La resta de germanes seran dotades exactament igual que en les altres circumstàncies. En principi, es produeix un canvi de pa-

per i la noia hereva cal que trobi un noi que aporti un dot equivalent al patrimoni de la noia. Es diu que a aquella casa hi ha pubill. El 1810 es casà la pubilla del Mas Santamaria de Serrateix amb Joan Soler, caba-ler del Mas Soler de Cabrianes. Aportà en dot, 2400 ll. (132). En aquest cas l'aparició d'una pubilla tenia poques conseqüències socials, a la generació següent es reprenien les línies successòries masculines.

El que tenia conseqüències importants a nivell social era quan es produïa un casament hereu-pubilla. Implicava a la generació següent la unificació del patrimoni i la desaparició d'un línia successòria. De lògica implicava enfortir la línia successòria masculina. Interessaven les pubilles del mateix grup social (d'un grup social inferior seria més rendible un dot en diner).

En els grups socials urbanès (especialment els burgesos) la unificació implicava unir no sols dos patrimonis sinó la capacitat dels negocis i d'empresa. Per les cases de pagès la conseqüència era la unifi-cació de dues explotacions rurals, de les quals una de les dues queda-ria buida, normalment la que habitava la dona, però no sempre, que passava a ser habitada per un masover. En realitat, l'estratègia de casaments he-reus pubilles en un sistema que tenia per objectiu la conservació del patrimoni implicava a llarg termini la concentració de la terra en poques mans sota l'aparença inalterable del mateix paisatge agrari i sistema de de conreus organitzat pels masos. És un fenomen estructural, no defini-ble a nivell cronològic però palpable a cada recompte de propietat, amb una part d'atzar important que contribuïa decididament a la diferencia-ció social pagesa.

En el quadre 6.11 pretenem aportar diversos exemples detectats d'uni-ficacions de patrimoni a famílies pageses bagenques i a les principals famílies de la petita noblesa i burgesia de Manresa.

D'aquest quadre que en cap moment pretén ser exhaustiu sinó simple-ment una mostra, es dedueix que pràcticament en totes les famílies de la petita noblesa i de la burgesia urbana important de la ciutat, en algun moment varen viure un casament hereu-pubilla. Per alguns fou l'empenta definitiva en l'àmbit del prestigi i del poder local. Aquesta mostra con-firma el caràcter estructural del fenomen i que des d'una òptica histò-rica no es poden oblidar els seus efectes.

Pels grups socials dominants suposava acumular patrimoni en menys mans; pels grups socials inferiors refer-se provisionalment del procés de deoradació per reiniciar-lo de nou.

QUADRE 6.11

Unificacions de patrimoni detectats al Bages per casament hereu-pubilla els s. XVIII i XIX.

ANY	HEREU	PUBILLA	PROFESSIO PARE
1761	Josep Argullol i Vidal ciutadà honrat	Antònia Torras de Baques	ciutadà honrat
1800 *	Onofre Batlles i Culla comerciant	Agnès Dalmau	comerciant
1750 *	D. Francesc de León tinent del regiment de Cavalleria	Ignàsia Calcina i Vicens	ciutadà honrat
1770 * 1850 *	Ignasi Cots, pareire Francesc Cots i Argullol, fabricant	Francesca Bonells Cristina Rosselló de Vinsrós	negociant
1767. 1800 *	Damià Dalamu, veler Onofre Batlles i Culla, comerciant	Agnès Santmartí i Vilaseca Agnès Dalmau	adroguer comerciant
1824	Domingo Enric i Brunet, veler	Teresa Llucià i Culla	paperer
1744 1766	Pau Fàbregas, sabater Pau Fàbregas i Soler, botiguer de panyos	Francesca Miquel Antònia Testagorda	terrisser veler
1760*	Francesc Puig, clavater	Marianna Dalmau	corder
1758 *	Noble Sr. Don Fernando de Guzmán corregidor	D ^a Ignàsia de Soler	noble senyor
1720	Mag. Jaume Llissach, ciutadà honrat	Rosa Padró	doctor en drets
1750 1800	Joan March, botiguer de panyos Ignasi March i Coma, hisendat i advocat	Agnès Perera i Soler M ^a Dolors Solernou i Font	comerciant comerciant
1750	Francesc Mateu, comerciant	Francesca Vendranes	botiguer
1820	Anton Lluch, propietari	Marianna Garriga	adroguer
1800 1850	Anton Mollet, Dr. en drets Jacint Soler, advocat	Antònia Miralda i de Callar Josefa Mollet i Montaner	Dr. en drets Dr. en drets
1768	Francesc Ignasi Oms, veler	Catarina Perera i Pujol	veler
1860	Gaspar Pla, propietari	D ^a Josefa Serrano	propietari
1800	Ignasi Soler i Ribot, comerciant	M ^a Angela Mateu	comerciant
1750	Maurici Soler de la Plana, ciutadà honrat	Agnès de Dalmau	ciutadà honrat
1800 1830	Manel Torrents, comerciant Joan Torrents i Miralda, hisendat	Margarida Miralda i Bohigas Gertrudis Fuster	comerciant comerciant
1800	Mas Prat de Fals	Mas Casanovas d'Artés	pagès
1850	Pablo de Barnola i de Espona	Anna Verdguer, d'Avinyó	pagès
1866	Francesc Abadal, Mas Abadal d'Avinyó	Dolors Portella, Mas Portella	pagès
1800	Jaume Serra, Mas Serra de Calders	Maria Parai i Garolera Mas Parai de l'Esquirol	pagès
1884	Josep Bastardes, Mas Bastardes de Fals	Paola Junyent, Mas Junyent de Fals	pagès
1850	Mas Morera de Fonollosa	Mas Bacardit de Castelladral	pagès
1769 1875 *	Salvador Vives, Mas Vives de St.Vicenç Mas de les Vives	Mas Oliver de Marganell Mas Calcina de Marganell	pagès pagès
1850 1875 *	Mas Solervicens de Navarries Mas Vila de Calders	Mas Coll de Granera Mas Solervicens de Navarries	pagès pagès

* Aproximadament

Veдем alguns casos d'acumulació de patrimoni:

-La família March va fer en tres generacions dos casaments que van suposar un increment notable de patrimoni. Joan March, botiguer de "panyos" es casava amb Agnès Perera, pubilla i hereva dels béns de Ignasi Perera, veler. Segons l'inventari de 1777 aportava els següents béns: una casa

al c/ St. Miquel amb tres casetes i habitacions que donen al C/ de les Bastardes; una casa al C/ Bastardes amb celler i dues bótes; quatre cases al C/ Hospital i una adoberia al raval de Valldaura; 25 jornals de terra a Manresa amb la tercera part de regadiu, sis horts, l'heretat Puigaltet a la Manresana de Prats de Rei, l'heretat Mates a la clarió a la Manresana i el Mas de les teules a St. Vicenç de Castellet. Posseïa a més 31025 ll. 10s. a la Companyia formada per Josep Sacristà, Josep Soler, Joan Suanya i Pau Sacristà, velers de Manresa. El casament resultava realment rendible.

Dues generacions després, Ignasi March i Coma es casa amb una altra pubilla, Mª Dolors Solernou i Font, filla d'un comerciant que havia fet fortuna a Cadis i que de 1794 a 1829 havia comprat 28 1/3 jornals de terra i tres cases, per un valor de 32867 ll. 7s. 6d. (133).

-Joan Torrents, veler i comerciant casa el seu fill Manuel amb Margarida Miralda Bohigues, pubilla i hereva dels béns del conegut fabricant Pau Miralda. A la generació següent, Joan Torrents i Miralda, fill i hereu dels anteriors es casava amb Gertrudis Fuster, pubilla i hereva dels béns de Bonaventura Fuster, comerciant. L'any 1787, Joan Torrents tenia 13 jornals de terra; Pau Miralda 11,5 i Bonaventura Fuster, 22,8. Els tres eren patrimonis separats. El 1830 i a conseqüència dels matrimonis successius, comptava al terme de Manresa, 77 jornals (134).

-Als masos, Francesc Solervicens, pagès i hereu del Mas Solervicens de Navarcles es casava el 1850 amb Maria Coll, pubilla, filla de Josep Coll, pagès de Granera. Amb aquest enllaç s'incorporava al Mas Solervicens, el Mas Coll de Granera i el Mas Saladich de Monistrol de Calders que els Coll tenien comprat a carta de gràcia (135). A la generació següent hi hagué pubilla a Solervicens que es casà amb Miquel Vila Mas que aportà els masos Bellvehí i Serra malera (136). El patrimoni familiar amb dues generacions havia augmentat extraordinàriament. Es podia dir que després de la darrera unificació els amos de Solervicens eren automàticament pagesos benestants.

Per aquests grups socials els enllaços matrimonials hereu-pubilla eren realment beneficiosos per les conseqüències que reportaven.

Hem vist per Goody en el 20% de les famílies hi havia pubilla. A Navarcles, partir de l'història de la possessió de les finques que tenim de cada declarant al capbreu de Navarcles, hem destriat aquells històrics que especifica en alguna generació l'existència de filla única

o hereva. Hem trobat 35 casos en què s'especifica l'existència de pubilla el que suposava el 16,2% de les declaracions, xifra força alta (137). Afectarà a tots els grups socials per igual però com hem insinuat, per uns suposarà acumulació que permetrà continuar acumulant, per altres evitar la degradació continuada del patrimoni. Augmentar en definitiva la diferenciació social.

5.-Endogàmia de classe: Es un tret característic de diverses societats occidentals la pràctica habitual dels casament dins del propi grup social (138). Aquesta pràctica té sentit dins de la totalitat del sistema successori. Per Bordieu el dot es paga en funció de la propietat a la qual s'incorpora o s'accepta si és proporcional a la propietat material o simbòlica que es posseeix "Il s'ensuit que, par la médiation de l'adot, l'économie regit les échanges matrimoniaux, les mariages tendant à se faire entre familles de même rang au point de vue économique". Per altra banda, l'home no pot fer un casament massa alt perquè en cas de retorn de dot el patrimoni podria tenir molts problemes i, per altra banda, el poder domèstic quedaria alterat. Tampoc pot realitzar-se massa baix perquè no podria pagar el dot dels cabalers (139). Però Bordieu sols considera l'opció de l'hereu i en suposar que el dot dels cabalers equival al dot que aporta la jove, aquests no podran realitzar un casament endogàmic sinó forçosament cap avall. El sistema d'hereu i dotal tendeix sempre a una reproducció endogàmica de classe. S'aspira a col·locar no sols l'hereu sinó tots els fills al mateix nivell social, si sols es col·loca l'hereu la reproducció social en el fons està fracassant, en degradar els cabalers. Solament els grups socials que puguin realitzar la dotació de tots els fills d'acord amb el seu nivell social realitzaran una política matrimonial realment endogàmica, els altres podran fer-ho amb l'hereu però a costa de sacrificar els altres fills. És un altre aspecte de la diferenciació social. Vegem alguns exemples:

-El 25 d'Agost de 1768 es passava balanç d'una companyia de velers que havia estat formada per Josep Soler, Josep Sacristà, Josep Suanya, Pau Sacristà i Ignasi Parera. Per la mort d'aquest darrer es va refer de nou la companyia. Però interessa copsar les relacions de parentiu establertes entre els seus membres: Ignasi Parera estava casat amb Serafina Soler, germana de Josep Soler, eren per tant cunyats; Pau Sacristà estava casat amb Ignàsia Soler, filla de Josep Soler, tenien una relació familiar sogre-gendre i Joan Suanya era l'oncle de Josep

Soler (140). No sols hi havia una relació de negocis sinó una relació profundament endogàmica que era possible, però, per la situació econòmica similar dels seus membres. És una burgesia ascendent a la segona meitat del s. XVIII i podrà col·locar amb relativa facilitat els seus fills dins del mateix grup social.

-Els fills de Manuel Torrents i Font, comerciant i Margarida Miralda, pubilla es casaren de la seqüent manera:

.l'hereu Joan Torrents i Miralda amb la pubilla Gertrudis Fuster, filla d'un comerciant. Unificació de patrimonis.

.Margarida amb Francesc Coma, comerciant.

.Francesca amb l'hereu Oms, comerciant.

.Manuela amb Lloqari Serra, comerciant.

.Agnès amb l'hereu Pascual, propietari del Mas Font de la Serra.

No sabem amb qui es van casar el dos fills mascles Pau i Carles (141). En Carles es localitza a Alella i exposa vins a l'Exposició de 1857 (142).

-A mitjan s. XVIII el Mas Angla col·loca les seves filles amb altres masos de la comarca. Salvador Angla, l'hereu del Mas a Viladecavalls casa a Mª Anqela amb Joan Solervicens, pagès i hereu del Mas Solervicens, una altra Mª Anqela (no sabem si era la mateixa, ho dubtem perquè les dates són molt apretades) es casava amb Josep Gimferrer, pagès de St. Vicenç de Castellet i Anna M^a, filla de l'hereu d'en Salvador, es casava amb Joan Pau Braquets, l'hereu del Mas Braquets de Rajadell. El dot era de 550 ll. i dues caixes de noguer. No sabem el destí dels fills mascles, però tenien un benefici a la Seu de Manresa que en aquesta generació era ocupat pel Rvnd. Anton Angla (143).

L'exemple del Mas Bertran de Navarques que col·locava els seus fills en el mateix poble i els forçava a integrar-se al grup de rabassaires seria un exemple de política no endogàmica de classe, sinó exogàmica. Val a dir que moltes cases de pagès es van veure obligades a realitzar aquest tipus de política. En parlar d'endogàmia cal relativitzar i comprovar quins són els grups socials que la podien realitzar. El punt òptim del sistema coincidia amb una política endogàmica però hem vist com no sempre s'arribava a aquest punt òptim.

D/ Les Causes Pies per donzelles maridar i estudiants estudiar.

Veurem després que alguns dots d'eclesiàstics eren invertits en censals i vivien de les rendes que produïen. A la mort d'aquells podien disposar en el seu testament un canvi de destí de les rendes. Es podien fundar Causes Pies que tenien finalitats ben diverses: ensenyar la doctrina cristiana, vestir pobres, dotar donzelles pobres etc. Aquestes finalitats no incidien directament en la família de l'eclesiàstic. Però era més freqüent crear Causes Pies per donzelles maridar i estudiants estudiar els beneficiaris de les quals eren els cabalers de les famílies d'origen. D'aquesta manera un capital sorgit del patrimoni familiar en un moment determinat i l'acumulat en vida per la redistribució via misses, de capital de les famílies benestants i l'extret per mateix canal a les pobres, es dedicava a reforçar la política dotal de l'hereu, rebaixava l'aportació del patrimoni familiar i ajudava a realitzar la reproducció social. Abans d'aprofundir en l'anàlisi vegem-ne la constitució d'algunes:

-el 1770, Anton Canals Pvre. i Beneficiat de la Seu era l'administrador únic de la Causa Pia per donzelles maridar i estudiants estudiar fundada pel Dr. Josep Serra, Pvre. i Rector de Castellbell (144).

-Francesca Ubach, Aguilar i Balasch, hereva del Mas Aguilar de Navarcles era l'administradora de la Causa Pia per donzelles maridar fundada pel Rvnd. Pere Aguilar, Pvre. i Rector que fou de la Parròquia de Sta. Mª de Navarcles (145).

-Joan Berenguer, Francesc Berenguer i Joan Vila i Danis, paraires eren els Administradors de la Causa Pia per donzelles maridar fundada pel Rnd. Valentí Berenguer, prevere d'Artés (146).

-D. Antonio Gili i Arola, D. Josep Verdaguer, farmacèutic, D. Francesc Berenguer i Vilaresau i D. Joan Torras, d'Artés eren el 1850, Administradors de Causa Pia per donzelles maridar deponents de la Casa Gili (147).

-El Rnd. Valentí Soler, prevere i beneficiat de la Seu, cabaler del Mas Soler de Viladecavalls, posseïa un benefici sota la invocació de l'Anunciació a la capella de l'Esperança de St. Andreu de Gurb, que havia estat fundat per Josep Elias, clergue de Monistrol de Montserrat, a 1700. El capital era de 400 ll. que invertits a censal suposaven 20 ll. de pensió anual. Li és lícit extingir el benefici i convertir-lo en Causa Pia: "Ins-

tituesch y fundo una pia causa per donselles maridar descendents de Jaume Soler, pagès de St. Pere de Viladacavalls. Y expressament disposant que per los Admors avall nomenadors sia donadas a Magdalena Soler, donsel·la, filla de dit Jaume Soler tres anyades y a las demes fillas de Jaume Soler dues anyades. I demes graus in infinitu descendents de dit Jaume Soler, germa meu me hagen sols una anyada integral quiscuna de redits de dita Pia Causa"(148).

-El Rvd. Aleix Pla, prevere, es trobava obtentor del Personat o benefici personal sota la invocació de St. Josep a l'altar de Sta. Maria de la Rodona de la Ciutat de Vic. Podia extingir-lo i els fruits i propietats aplicar-los a les obres pies que li semblessin bé; per això fundà una Causa Pia per donzelles maridar filles de Francesc Pla, adroguer de Manresa i els seus descendents. No es podia tocar res dels rèdits fins que no s'hagués produït l'òbit de Sor Magdalena Dominga Pla, la seva germana que en vida se'ls quedaria. L'Administrador seria Francesc Pla, adroguer, i els hereus d'aquest. Si els censals es lluien havien d'ésser invertits de nou (149). Francesc Pla representava la línia masculina d'hereus de la família (150).

-Josep Vendanent i Andreu, Dr. en filosofia, clergue i beneficiat de l'Església de la Seu, obtenia un personat sota la invocació de St. Benet Calvó a la Catedral de Vic, fundat pel Rnd. Dr. Josep Ribas el 1722. Estava dotat amb dos censals, un de 400 ll. i un altre de 350 ll. que pres-taven els seus pares al seu favor. Podia extingir-lo i dedicar els diners a les obres pies que volgués. Per això fundava una causa pia per donzelles maridar i estudiants estudiar amb les següents condicions: a/ tots els rèdits eren cobrats pel seu germà Anton Vendanent, mentre estudiés, b/ a Maria Vendanent, la seva germana, li corresponien nou anyades, c/ a Maria Rosa Vendanent, donzella, filla de Francesc A. Vendanent de Barcelona, el seu recosí, sis anyades igual que a les altres filles que tingué. Si aquest tenia fills que estudiessin havien de cobrar mentre ho fessin, d/ un cop pagats aquests, sols reberien els fruits i els rèdits de la Causa Pia els descendents per línia recta d'Anton Vendanent, el seu germà, que estudiessin o contractessin matrimoni carnal o espiritual, e/ les donzelles que rebessin els fruits sols reberien sis anyades, i. nomenava Administrador de la Causa Pia al seu germà, f/ si faltessin totes les línies de descèn-dència (l'Anton, la Maria i el Francesc A.) de la Causa Pia se'n farien dues parts, una per a l'Hospital de St. Andreu i l'altra per a les Quotidianes Distribucions de la Seu (151).

-El Rnd. Josep Oms, Pvre. i Domer de la Seu, posseïa una peça de terra campa de regadiu de 1,5 jornals. Els rèdits d'aquesta peça els reberia cada any primer el Rnd. Tomàs Pic amb l'obligació d'ensenyar la doctrina cristiana a l'església de St. Miquel, durant mig any els dies de festa. Dit capellà nomenaria el descendent, si bé tindrien preferència si hi havia algun descendent d'Ignasi Oms, el seu germà. El Sr. Degà de la Seu tindrà tots els drets damunt la Causa Pia.

-El Dr. Baltasar Rovira, prevere, posseïa un Personat a l'Altar de Sta. Bàrbara a la Seu de Tortosa que havia estat fundat l'any 1700. Era el segon obtentor del benefici i el podia extingir. Per tant, de les 5000 ll. amb què estava dotat va fundar un benefici de 1400 ll. de capital a la Seu de Manresa; 2200 ll. es varen destinar a pagar el dot de la seva germana Maria Teresa l'any 1702 i les 1400 restants fundà una Causa Pia per "pobres vestir". Aquesta tindria lloc quan s'haguessin complert una altra sèrie de clàusules que feia molt difícil que alguna vegada pogués entrar en funcionament. De la renda de 70 ll., es destinarien 10 ll. per a comprar "sayal" que gastaven les monges del Convent de Sta. Clara i les 60 ll. restants servirien per vestir 12 pobres que havien d'ésser fills de Manresa. Perquè la renda es conservés millor, cada 10 anys es suspendria la caritat i es destinaria a incrementar el capital invertint-lo a censal.

No tindria efecte mentre visqués el seu germà Rnd. Ignasi Rovira que reberia les rendes mentrestant. Comptava augmentar la fundació fins a 2000 ll. de diners procedents del seu patrimoni com a laica persona i la Causa Pia no tindria lloc fins que de les rendes no s'hagués acumulat un capital suficient per fundar un exercici d'oració mental a la Capella del Roser. Detallava les classes que s'havien de fer.

Per altra banda, les filles que contractessin matrimoni carnal o espiritual filles del Dr. en drets Carles Riu, d'Anton Argullol de Calaf, del Dr. en drets Josep Rou o els seus hereus, havien de rebre dues anyades de pensions i les filles del Dr. Josep Tomàs Rovira, el seu germà i administrador, tres.

Nomenava Administrador al seu germà Josep Tomàs i si moria, als altres parents i si aquests també quedaven sense descendència qui tingués el beneficiat de la Seu que havia fundat (152).

-Tenim notícia de la Fundació de Magí Oller que dotava cada any quatre noies que fossin o de família directe del fundador, o ésser pobre de

Manresa. Les quatre noies que, després d'un sorteig, eren les dotades participaven en la processó de la Puríssima vestides de blanc i amb mantell blau. Les noies rebien 75 pessetes (28 ll.2s.6d.) de dot quan es casaven, i si morien solteres se'ls hi pagava l'enterrament (153). No deuria ésser l'única institució d'aquest tipus; el 1790, Francesc Roca, pagès de Manresa reconeix haver rebut de Josep Ignasi Pla, adroguer, com a Administrador de la causa Pia per donzelles pobres maridar, naturals de Manresa i batejades a la Seu fundada pel Noble Joan de Peguera, 30 ll. La seva dona havia estat afavorida pel sorteig i havia assistit a la processó (154).

Com es pot observar en aquests exemples, la majoria de les Causes Pies tenien com a finalitat incrementar el dot pagat a les filles de l'hereu o dels altres germans i si hi havia fills que estudiessin, contribuir a les despeses que generaven. S'invertia en definitiva, en un lloc social més avantatjós per^{al} cabaler mascle. La funció d'aquestes institucions és clara: estalviar diners en el moment de dotar, al patrimoni familiar, i es contribuïa així a fer més fàcil la seva reproducció. Darrera de la majoria d'elles hi trobem un eclesiàstic de la família el qual, en no tenir fills, pot destinar el seu dot i el patrimoni acumulat a reforçar els dots de les filles de l'hereu fundant una Causa Pia.

Ara bé, i en gairebé totes així s'explicita, la Causa Pia anava lligada a un capital que s'invertia en forma de censals i les pensions era el que rebien els beneficiaris. A vegades, es reforçava el capital i es destinaven les pensions a capitalitzar la fundació. El tret implícit de la renda provinent dels censals implicava una xarxa àmplia de sol·licituds de préstecs. El tret estructural de l'endeutament feia possible per a molts grups socials l'existència de les Causes Pies.

Com que eren determinats grups socials els que necessitaven per subsistir l'endeutament, volia dir que les ajudes als dots i als estudis dels fills eren finançades per aquests grups socials. Era, en definitiva, un altre mecanisme d'extracció de renda que tenia com a objectiu la reproducció dels grups socials dominants, únics beneficiaris de les Causes Pies.

En alguns capítols matrimonials podem copsar la importància en el volum del dot de les Causes Pies:

-Maria Pons en el seu casament amb el Mag. Francesc Calcina, ciutadà honrat, aporta de dot 1300 ll. de les quals 1000 eren el llegat del pare i 300 ll. d'una Causa Pia (el 23 % del total del dot) (155).

-Teresa Pascual, filla de Francesc Pascual, Dr. en medicina de Sa-

llent, aportava en dot a Emmanuel Bonells, Dr. en medicina de Borredà dues calaixeres procedents dels seus pares. La resta dels béns que aporta procedeixen del patrimoni d'un capellà, germà de la seva mare i "els fruits de la causa Pia fundada per dit Rnd. Buenaventura Campo Pbre segons el seu testament que a ella li toquen" (156).

-Teresa Mas, constituïa en dot 140 ll. (20 ll. llegades del seu pare, juntament amb 82 ll. de la Causa Pia fundada pel Rnd. Valentí Oristrell que pertanyien al seu pare i 38 ll. que li pertanyien a ella). En total, el 85,7 % procedia de la Causa Pia (157).

Ara bé, en alguns capítols, com hem vist més amunt, es pactava quan es cobrava el dot, la renúncia no sols als drets de llegítima paterna, sinó als fruits que poguessin correspondre de Causes Pies. Aquests exemples aïllats mostren el caràcter de complement del dot, però les fonts no sempre ho detallen.

1.- La Pia Causa Vila del Soler

A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa es conserva un llibre de l'administració de la Causa Pia Vila del Soler des dels inicis fins a començaments del segle XIX (158).

El Dr. Josep Vila del Soler, clergue de la Parròquia d'Artés obtenia un personat sota la invocació de St. Josep a l'Altar Major a una església de Vic. Extingeix aquest càrrec eclesiàstic i funda, amb un capital de 700 ll. i 35 ll. de pensió anual, una causa pia per donzelles maridar i jovent estudiar fora de la vila d'Artés en favor dels fills i filles de Carles Vila del Soler, i els seus descendents en línia directa.

Els que estudiessin per capellà cobrarien vuit anyades íntegres i les filles que es col.loquessin en matrimoni carnal o espiritual, tres. L'Administrador es quedaria 2 s/ll. de capsou i els diners es podien reinvertir si no hi havia estudiants o donzelles.

Queden així clarament delimitades les funcions de la Causa Pia: contribuir a dotar les donzelles i ajudar als cabalers que estudiessin específicament per capellà. En realitat "estudiar" era gairebé sempre sinònim d'entrar en religió.

El capital s'invertí en censals i el llibre aporta la llista de censal·listes. Les 700 ll. inicials, el 1730 eren 708 ll. i el 1800, 845 ll.10s. a conseqüència de reconvertir les pensions en capital. Al llarg del segle, si considerem que el capital lluit era reinvertit, es crearen 33 censals entre 36 individus, dels quals 25 eren d'Artés, 4 de Navarcles i la resta d'altres pobles. Bracers, pagesos i teixidors de lli eren els princi-

pals creadors i el capital prestat no superà mai les 60 ll.; fou invertit en petits préstecs (Quadre 6.12). És molt difícil identificar a quin grup social pertanyien els que reberen els diners, però probablement als petits pagesos rabassaires i a l'artesanat rural. Si exceptuem algun cognom -Salarrotllana, Malla, Sobrevals- la resta no s'identifiquen pas ni amb els masos ni amb els paraires enriquits. En aquest sentit, les pensions dels censals extrets a uns grups socials determinats contribuïen al pagament dels dots dels cabalers del Mas.

Desconeixem com afectaren a aquestes fundacions la reducció dels interessos del 5 % al 3%. Probablement amb reducció de la renda extreta i un esforç per ampliar el capital per millorar-la. La capitalització de les pensions és un fet evident en aquesta Causa Pia però les pensions eren encara el 1800 més baixes que abans de la reducció (35,4 ll. a 1730 i 25,4 ll. a 1800).

QUADRE 6.12

Censals creats per la Causa Pia Vila del Soler a Artés de 1708 a 1712.

CENSALISTA	DURADA ANYS	VIGENTS 1730	VIGENTS 1800
Jaume Aquilar, teixidor de lli de Navarcles	---	36 ll.10s.	36 ll.10s.
Josep Sala, bracer d'Artés	45	25 ll.	---
Josep Casanovas	---	60 ll.	60 ll.
Ramon Badia, teixidor de lli d'Artés	20	40 ll.	---
Francesc Torras, bracer d'Artés	---	50 ll.	50 ll.
Victor Codina, bracer d'Artés	17	22 ll.10s.	---
Jaume Careta, pagès d'Horta	-	--	22 ll.10s.
Victor Solergibert } Batista Pladevall } Ramon Badia }	8	40 ll.	---
Manel Galobardes, paraire d'Artés	---	---	40 ll.
Josep Salarrotllana, pagès } Joan Posa }	11	26 ll.10s.	---
Francesc Saval, bracer d'Artés	---	---	25 ll.
Ignasi Baró, teixidor de lli d'Artés	22	25 ll.	---
Manel Galobardes, sastre d'Artés	---	---	25 ll.
Victor Prunés, bracer d'Artés	---	34 ll.10s.	34 ll.10s.
Ignasi Baró, teixidor de lli d'Artés	26	60 ll.	---
Joan Casanovas, sastre d'Artés	---	---	60 ll.
Josep Escardívol, pagès de Viver	38	34 ll.	---
Manel Ribet de Mojà	---	---	34 ll.
Valentí Tatgés, pagès de Talamanca	29	54 ll.	---
Teresa Freixa, d'Artés	---	---	54 ll.
Francesc Villet, treballador de Monistrol Calders	---	18 ll.	18 ll.
Josep Escardívol, pagès de Viver	68	50 ll.	---
Manel Ribet, de Mojà	---	---	50 ll.
Jaume Mauri, ciruquí d'Artés	---	22 ll.	22 ll.
Brunet Castell, bracer d'Artés	54	50 ll.	---
Melcior Fontcuberta, bracer de Navarcles	---	---	50 ll.
Bernadí Casamiquela, de Navarcles	---	60 ll.	60 ll.
Joan Malla d'Artés	---	---	50 ll.
Magí Sobrevals, paraire d'Artés	---	---	40 ll.
Valentí Comellas, de Navarcles	---	---	64 ll.
Francesc Danti i Otzet, pagès de Santpedor	---	---	50 ll.
TOTAL CAPITAL		708 ll.	845,5 ll.

El llibre de la Causa Pia aporta dades sobre la comptabilitat de la mateixa. No comença però en el moment de la fundació sinó el 1754 (Quadre 6.13).

Quadre 6.13

Estat de comptes de la Causa Pia Vila del Soler a ARTES, 1754-1812

<u>Ingressos 1754 a 26-XI-1767</u>	
Pensions de censals	278 ll. 10s 10d.
<u>Despeses 1754 a 26-XI-1767</u>	
-tres anyades per Estàssia Xipell i Vila del Soler, 63 ll. 15s. menys el capsou.	57 ll. 7s. 6d.
-Vuit anyades per Anton Vila del Soler, Prevere, 170 ll. menys el capsou.	153 ll.
-Capsou	27 ll. 17s.
-Salari del notari per passar comptes.	9 ll.
Restaven	31 ll. 6s. 4d.
<u>Ingressos 26-XI-1767 a 11-V-1780</u>	
Pensions de censals	72 ll. 15s.
<u>Despeses 26-XI-1767 a 11-V-1780</u>	
-Creació d'un nou censal de 50 ll.	50 ll.
-Salari del Decret Sr. Degà	10s.
-Capsou	7 ll. 15s. 6d.
-Salari del notari	9 ll.
Restaven	41 ll. 15s. 10d.
<u>Ingressos 11-V-1780 a 3-XI-1784</u>	
Pensions de censals	37 ll. 10s. 1d.
<u>Despeses 11-V-1780 a 3-XI-1784</u>	
-Creació d'un censal de 40 ll.	40 ll.
-Capsou	3 ll. 16s.
-Salari del notari	5 ll. 10s.
Restaven	30 ll. 9s. 9d.
<u>Ingressos 3-XI-1784 a 16-X-1793</u>	
Pensions de censals	180 ll. 16s. 6d.
<u>Despeses 3-XI-1784 a 16-X-1793</u>	
-Creació d'un censal de 64 ll.	64 ll.
-Creació d'un censal de 50 ll.	50 ll.
-Capsou	18 ll. 4s. 7d.
-Salari del notari	5 ll.
Restaven	74 ll. 4s. 8d.
<u>Ingressos 18-X-1793 a 10-VIII-1812</u>	
Pensions de censals	120 ll. 9s. 1d.
<u>Despeses 18-X-1793 a 10-VIII-1812</u>	
-Capsou	12 ll. 11d.
-Salari del notari	8 ll. 13s.
Restaven	173 ll. 19s. 10d.

D'aquests comptes es destaca el següent: A/ que de 1754 a 1812, solament s'ajudà a pagar el dot d'una filla (Estàssia) i d'un capellà (Anton), b/ que el capital que s'acumulà es destinà a la creació de nous censals; no sabem si realment no hi havien filles per col.locar, c/ fent un càlcul teòric, de 1754 a 1812, a 21 ll. de pensions a l'any, s'havien d'haver recaptat 1218 ll., en canvi sols es recaptaren 690 ll. (el 56,7 %). Hi havia resistència a pagar? No utilitzaven els mecanismes legals per fer-

les efectives?

El 10 d'agost de 1812 es va rebre un decret al Mas Vila del Soler que s'anunciava que les rendes de les Causes Pies s'havien de dipositar a favor dels Hospitals Militars. La quantitat de 173 ll.19s.10d. fou entregada a aquests. Aquí s'acaben les dades del llibre. No sembla pas que la Causa Pia desaparegués. El 1850, el Rnd. Josep Soldevila, rector d'Artés i el Rnd. Josep Vila, obtentor del benefici fundat sota la invocació de Sta. Rosa eren els Administradors de la Causa Pia i sabem que varen pagar 25 ll. a Caterina Puignaró i Vila, casada amb un pagès d'Oló; 25 ll. a Teresa Soler i Vila de Cabrianes i 25 ll. a Maria Vilanova i Vila, muller d'un pagès de Sta. Eugènia de Relat (159).

Curiosament aquestes darreres pagues a filles de la família eren molt inferiors a les disposicions dels fundadors que havien determinat tres anyades i, per tant, el caràcter de complementarietat era molt menor i, en aquest cas, la família pagesa havia de mobilitzar altres recursos si no volia caure en la degradació. Almenys dues causes havien influït: la resistència a pagar les pensions per part dels censataris i la legislació liberal desenvolupada a la primera meitat del segle XIX, que si bé no les liquidà, entraren en un procés legislatiu que creava confusió al seu voltant.

Les Causes Pies jugaren des del nostre punt de vista un paper important en la reproducció de les famílies benestants pageses, a partir de la relació d'explotació que s'establia entre aquests grups i aquells que, necessitats de diner per subsistir, feien efectives anualment les pensions. Afectaren sobretot a la petita noblesa, pagesia benestant de masos i a la burgesia urbana, si bé en menys quantitat, perquè era un institució clarament rendista. La burgesia disposava dels seus propis negocis per acumular a cada generació, i fins i tot augmentar el dot i la posició social de tots els seus fills.

6.3 BENEFICIS ECLESIAÍSTICS I REPRODUCCIÓ SOCIAL.

Normalment en estudiar les institucions eclesiàstiques s'estudien des d'una perspectiva global com un grup social específic que té uns comportaments particulars. I és obvi que és així. Pera nosaltres, respecte a

la pagesia bagenca, manté almenys dues relacions d'exploració: com a propietària de terres -arrenda terres i en cedeix a rabassa morta i n'acumula- i com la prestadora més important de l'època. Aquests aspectes els hem apuntat més amunt. En el present capítol volem estudiar aquest estament des d'un altre punt de vista: els eclesiàstics són, gairebé sempre, cabalers de les classes benestants bagenques. Per tant, els mecanismes d'exploració que desenvolupa l'església contribueixen a mantenir la pròpia institució i la seva càrrega ideològica però també a aquests fills segons. No entrarem en la complexitat de les institucions eclesiàstiques i les vies d'entrada a ocupar els càrrecs perquè voldria dir una tesi completa sobre el tema. Aportarem però, un seguit de documents trets dels protocols notariais que alligonen el funcionament d'algunes institucions i la importància que tenen per^a la reproducció d'alguns grups socials.

6.3.1 Els testaments dels eclesiàstics.

El destí dels béns dels eclesiàstics bagencs pot estudiar-se a partir dels seus testaments. Podem distingir dos blocs: els béns que són distribuïts entre la pròpia església (relació de distribució entre els propis eclesiàstics) i els béns repartits a la família (relació de reproducció familiar). Com que era una condició de l'eclesiàstic morir solter i, per tant, no tenir fills, els seus béns no havien de seguir una línia hereditària precisa. Per això, el dot pagat per la família soca tornava al cap d'una generació a la pròpia família, a vegades fins i tot augmentat si havia utilitzat bé les relacions de distribució entre els propis eclesiàstics o entre els propis grups dominants a l'hora de fundar misses i aniversaris que, com hem vist, tenien una caritat acostumada. Malgrat algunes variants, els testaments reflecteixen aquesta dualitat. Vegem-ne alguns exemples:

-Testament del Dr. Jacint Pons i Soldevila, Pvre i beneficiat de la Seu de Manresa. La relació de distribució entre els eclesiàstics estava formada pels llegats següents:

- . Sepultura a la Seu (3 oficis).
- . 330 misses de caritat 6 s. (99 ll.) distribuïdes de la següent manera:
 - 100 a la Seu.
 - 15 al Convent de St. Domingo.

- 10 al convent de St. Francesc de Paula.
- 80 als P.P. Caputxins.
- 115 a disposició dels Marmessors.
- . 4 Aniversaris de 1 ll.10s. (6 ll.).
- . Als caputxins: 2 aniversaris de 1 ll.10s. (3 ll.)
- . A les Monges de Sta. Clara, 10 ll. per aniversaris de 8 s. (10 ll.)
- . A les Confraries de la Concepció, Gloriosos Cossos Sants, Santíssim nom de Jesús i Ànimes del Purgatori, 1 ll. a cadascuna (4 ll.)
- . A les Confraries del St. Sagrament, a la de Ntra. Sra. del Roser a la Companyia de Jesús i a la tercera Regla de St. Francesc, 3 ll. a cadascuna (12 ll.).
- . A la Congregació dels Dolors, (10 ll.)
- . a l'Hospital de St. Andreu (10 ll.)
- . Al Bisbe de Vic, un morabatí (13 s. 4d.)
- . A la Bossa de les Quotidianes (10 ll.)
- . Passats tres anys del seu òbit s'havien de fundar 6 misses a l'altar dels Cossos Sants, de 6 s. de caritat.

Sumades totes les quantitats significa 224 ll. 13 s. 4 d., que foren distribuïdes entre misses i confraries. A les misses es retribuïa un capellà, per tant, la distribució es feia entre els individus eclesiàstics, a les confraries, en canvi, era una donació a una entitat que jugava un determinat paper social i, implicava finançar la reproducció ideològica de la societat.

A nivell de reproducció familiar, els llegats eren dos: a Sor Jacinta Pons, monja de Sta. Clara, 40 ll. i la resta de béns -no sabem quants- eren llegats al seu pare Sr. Francesc Pons o al seu germà, Josep Francesc Pons i Soldevila (160).

Reforçava així a la seva germana i, al mateix temps, els béns restants retornaven a l'hereu. Com ja dèiem, el dot del cabaler capellà retornava al cap d'una generació de nou a la família soca. D'entrada col·locar-lo a l'església implicava una estratègia d'estalvi.

-Testament del Dr. Albert Madriguera, rector de St. Fruitós de Bages. Era fill del Dr. Francesc Madriguera, notari de Manresa i de la Sra. Teresa Madriguera i Galí. Les clàusules del seu testament eren:

- . Elegia sepultura a la Seu, a una que va fer edificar a l'altar de St. Jaume. L'enterrament havia d'ésser de "sepultura mig solemne".
- . Si moria a St. Fruitós demanava que el portessin a la casa dels

seus pares al C/ St. Miquel de Manresa, acompanyat de dos Preveres o religiosos; els administradors de les cinc capelles de St. Fruitós els quals havien de portar atxes enceses. Als preveres se'ls pagaria de caritat 15 s. i als administradors 7 s.6d. El consum de cera, 1 ll. 10s. (161).

. Si moria rector de St. Fruitós, es celebrarien tres oficis d'enterament., novena i capdany amb assistència de 8 sacerdots que reberien de caritat 1 ll.10s. cadascun i dinar ; amb obligació de celebrar tres misses de repòs i sufragi de la seva ànima.

. S'haurien de celebrar: 30 misses al Convent de St. Domingo, 30 misses als religiosos del Carme, 30 al Convent de St. Francesc de Paula, 30 als Caputxins i 50 pels canonges i comunitaris de la Seu, de caritat 6 s. (51 ll.)

. El dia que es celebrés el seu funeral es donarien 2 d. a tots els pobres que anessin a demanar caritat a casa dels seus pares i a la Rectoria de St. Fruitós.

. Al cap d'un any s'hauria de celebrar a la Seu un aniversari de recordança i cantar després una absolta davant la seva tomba.

. Deixava al Bisbe de Vic, un morabatí (13 s.4d.)

. Durant 10 anys, el seu hereu havia de comprar una butlla de difunts.

. Deixava els seus llibres "per la experiència tinch del molt que costan los llibres, si se compran de ma dels Impressors o llibreters y del poch se estiman si se venen en publich encant" a la Companyia de Jesús.

. Deixava, en atenció que els seus avis havien construït l'altar de Sta. Magadalena a l'església de St. Miquel, tots els ornaments que hi havia a l'armari de dita capella.

. Llegava a l'església parroquial de St. Fruitós, totes les robes i ornaments que tenia allà.

. A l'Hospital de St. Andreu de Manresa deixava 5 ll.

. A la Capella del St. Angel de la Guarda deixava 2 ll.10s.

. A la Confraria del S.S. Nom de Jesús, 2 ll.10s.

. Posseïa un benefici eclesiàstic, de capital 650 ll. i de pensió 32 ll.10s. El qual va extingir-lo l'any 1740 i dedicà 24 ll.19s. de la pensió a fundar un "primae classis" pel dia de la festa de St. Fruitós i les restants 7 ll. lls., 15 misses amb absolta, de caritat 10 s., excepte una missa que seria de 11 s. Durant la seva vida es reservava les pen-

sions i quan es morís podia disposar de 10 anyades.

. Per lluir més el "primae classis" va augmentar el capital anterior en 86 ll. i la pensió en 4 ll.6s. que haviende servir per³ la música de violins. A continuació especificava que havia augmentat el capital fins a obtenir aquestes pensions perquè l'interès dels censals s'havia reduït al 3 %.

. Perdonava tots els fraus que se li haguessin fet a l'hora de pagar la primícia a excepció dels que ho havien fet esperant perdó i demanava que el seu hereu fes servir la pietat als que li devien pensions.

Els llegats són més complexos que en el cas anterior però la relació de distribució assenyalada era la mateixa.

Altres llegats es refereixen als membres de la seva família:

. Les deu anyades que es reservava de la fundació se n'havien de donar dues a Miquel Graell i Madriguera, nebot seu i si moria abans havien de passar al seu hereu. Altres dues pensions a Teresa Sala, neboda seva i quan es casés 150 ll. per³ una joia o vestit. A Josepa, germana de la Teresa i també neboda, una pensió i 100 ll.; les cinc pensions restants repartides a quatre altres nebodes filles del notari Maurici Madriguera.

. A Catarina Padró i Marfà, vídua, majordona del capellà li deixà un llit i roba de llit, 10 ll. i pagar-li el que se li estava devent.

. Tot altre diner que tingués, el destinava a pagar els llecats que havia fixat i la resta havia de passar a l'hereu que definia en el testament.

. Nomenava hereu al seu germà Maurici Madriguera, notari de Lleida i a Teresa Sala, la seva neboda, però morts aquests establia hereus als fills del Maurici (162).

-Testament de Sor Mª Angela Graell i Sala. L'aportem aquí perquè es refereix a una monja. A Manresa el Convent més important era el de Sta. Clara i no podien fer testament un cop eren monges. Per això aquestes monges feien el testament quan eren novícies, abans de professar.

Mª Angela demanava que fos enterrada al Convent tal com es feia a les monges i deixava al Convent tots els mobles que tingués a la cel.la. Al seu germà i hereu dels Graell- renunciava a tots els drets de llegítima per l'esforç que havia fet per entrar en religió. A la seva germana Ignàcia -casada amb Ignasi Nadal, metge- tot el que a ella li tocava de la Pia Causa instituïda pel Dr. Bernat Mas, metge de Manresa. Els rèdits serien per casar la seva neboda Mª Angela Nadal. A la seva germana li deixava també la resta de béns (163).

Els testaments de les monges solen ésser molt breus. Caldria saber quan costava de dot entrar la filla en religió; si implicava estalvi respecte al casament carnal i què deixava realment a l'hereu que nomenava, si era simbòlic o en realitat hi havia un retorn dels béns llegats. Caldria en aquests casos investigar més.

-Testament de Joan Torrascassana, Pvre. i rector de Rocafort. La novetat d'aquest testament és que fa hereu a Ntre. Sr. Jesucrist de tots els seus béns, que han d'ésser venuts a l'encant públic i, del que en resultés, la meitat s'havien de dedicar a misses de caritat 6s. i l'altra meitat a misses de caritat 15 s. Unes s'havien de fer a Rocafort i les altres a Matamargó, poble d'origen del capellà.

Ara bé abans d'aquesta clàusula, en Joan Torrascassana fundava un benefici eclesiàstic a favor dels fills capellans del Mas Torrascassana. És a dir, que, si en principi aquest testament posava l'èmfasi en la relació de distribució, en una anàlisi més aprofundida, en la fundació del benefici detectem la relació de reproducció familiar, en aquest cas no a favor de l'hereu sinó dels cabalers capellans, si bé en el fons era un estalvi per la casa pairal en disposar d'unes rendes de les quals vivia o ajudaven a viure al cabaler (164).

El quadre 6.14 recull un llistat de capellans i religioses que testen en el període 1760-1770 i a qui fan hereu. L'elecció sol recaure en el germà hereu o si manca aquest al nebot que el succeeix. Dels 25 casos exposats, en 18 casos es nomena hereu a la família soca, en 3 a Ntre. Sr. Jesucrist i en quatre a algun germà cabaler o cabalera que no és l'hereu de la família soca. Una exemplificació més gràfica d'aquest fet són els dos casos exposats en el quadre 6.15. En el primer el Rnd. Josep Parera, beneficiat de la Seu fa hereva a la pubilla de la casa del seu germà hereu (165). Era la seva neboda. En el segon cas el Rnd. Joan Miralda, Pvre. i domer de la Seu i el seu germà Rnd. Francesc Miralda, nomenaven hereu al seu germà Lluís Miralda, Dr. en drets. Ja és significatiu que en una generació trobem tres eclesiàstics, però un d'ells no sabem a favor de qui testa (166).

A partir d'aquests exemples sobre testaments dels eclesiàstics poden fer-se lessegüents consideracions des de la perspectiva de la circulació dels seus béns:

a/ Podem parlar d'una relació de distribució d'aquests béns entre els individus del mateix estament social. Una part de forma directa (les mis-

Quadre 6. 14 .

Nomenament d'hereu per part d'eclesiàstics i monges segons els testaments 1760-1770

ECLESIÀSTIC	PROFESSIÓ PARE	ANY	HEREU
Josep Oms, Pvre. i domer de la Seu	sastre	1766	la seva ànima
Jaume Parer, Pvre i beneficiat a Artés	pages	1765	el seu germà
Jacint Pons i Soldevila, Pvre i beneficiat de la Seu	Dr. en drets	1764	el seu germà
Valentí Vila, vicari d'Artés	pages	1764	el seu nebot
Ignasi Rou i Rovira, Pvre., Canonge de la Seu	ciutadà honrat	1763	el seu germà
Domingo Sala, Pvre. a Manresa	Dr. en drets	1764	el seu germà
Anton Fortet, Pvre. i beneficiat de la Seu	adroguer	1764	el seu germà
Josep Perera, Pvre, i beneficiat de la Seu	blanquer	1769	la seva neboda(pubilla)
Jaume Oller, Pvre i beneficiat de la Seu	Dr. en drets	1762	el seu germà
Francesc Pla, Pvre, i canonge de la Seu	adroguer	1767	la seva cunyada però ha de passar-los als seus nebots.
Ignasi Pujol, Pvre. i beneficiat de la Seu.	sastre	1767	la seva neboda(pubilla)
Francesc Pla, Pvre i beneficiat de la Seu	corder	1762	el seu nebot
Aleix Pla, Pvre i beneficiat de la Seu	adroguer	1765	el seu germà
Josep Soler, pvre. i rector de St. Joan de Vilatorrada	blanquer	1764	el seu germà cabaler, però abans una germana soltera.
Ignasi Senenges, Pvre. i beneficiat de la Seu	blanquer	1764	la seva germana, cabalera.
Tomàs RAURICH, germà del Convent de les Mares Caputxines de Manresa	pacès	1767	Nostre Sr. Jesucrist
Josep Tomàs Perera, Pvre. i resident	Dr. en drets	1771	Les seves nebodes
Joan Torracassana, Pvre. i rector de Rocafort	pacès	1768	Nostre Sr. Jesucrist
Albert Madriouers, Pvre. i rector de St. Fruitós	Notari	1746	El seu germà i germana, després fills del germà.
MONGES			
Sor M ^a Angela Graell i Sala, religiosa (1)	Dr. en drets	1764	la seva germana (cabalera)
Sor Raimunda Padrals i Llopis, religiosa (1)	-----	1766	el seu nebot
Sor M ^a Tomasina Vendranas, religiosa (1)	Botiguer de panyos	1767	la seva germana (pubilla)
Sor M ^a Alberts Marchi Taraval, religiosa (1)	adroguer	1770	el seu pare i el seu germà
Sor Anna M ^a Vendranas, religiosa (2)	botiguer de panyos	1763	la seva germana (pubilla)
Sor M ^a Ignàsia Pons, religiosa (2)	veler	1763	el seu pare

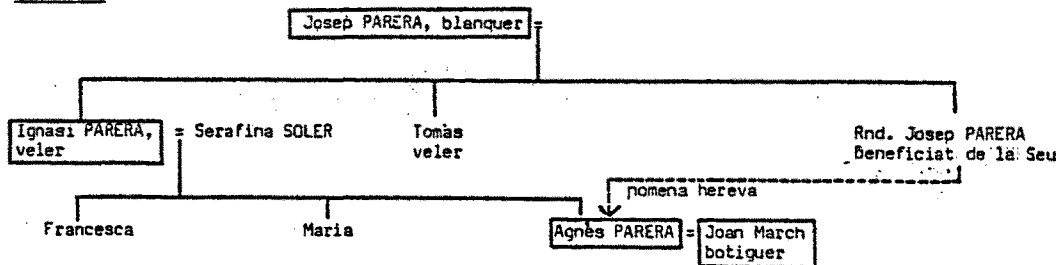
(1) Religioses del Convent de Sta. Clara de Manresa

(2) Religioses del Convent de St. Carles de Monges Caputxines de Manresa

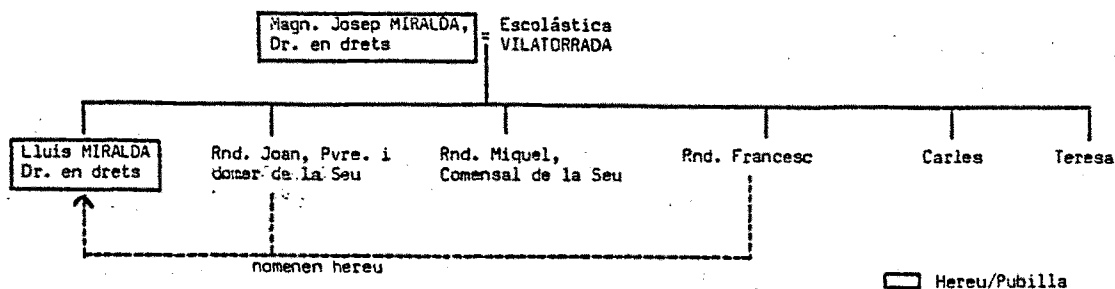
Quadre 6.15

Esquemes genealògics d'Eclesiàstics que nomenen hereu a l'hereu de la família soca a Manresa

Esquema 1

Esquema 2

□ Hereu/Pubilla

ses i cerimònies que cal fer a l'hora de l'enterrament) i indirecta amb els llegats a congregacions. Les misses tenen un preu que s'anomena caritat.

El cas extrem d'aquesta relació de distribució és quan l'eclesiàstic testa a favor de la seva ànima i a Ntre. Sr. Jesucrist. Els béns aleshores han d'ésser venuts a l'encant públic i dels diners obtinguts fer-ne misses.

A vegades s'intenta perpetuar en el temps aquesta relació de distribució mitjançant dues institucions: 1/ la fundació de misses que cal dir anualment a canvi d'una pensió anual que es pot capitalitzar i convertir en censal i 2/ la fundació de beneficis eclesiàstics, és a dir definir una renda la qual percebrà el beneficiat. Es creava així un nou càrrec eclesiàstic. Era fonamental a qui es concedia el dret a nomenar patró, normalment l'hereu de la família, el qual solia nomenar a algun fill segon de la família. Per aquí s'enllaça en la relació de reproducció.

En aquests dos casos la relació de distribució implicava desenvolupar una relació d'explotació entre els eclesiàstics que rebien les rendes i els grups socials endeutats que la pagaven. Aquests contribuïen així a mantenir els grups dominants.

b/ Relació de reproducció familiar: el primer element decisiu és que ser eclesiàstic equival en el XVIII a quedar solter. Així el dot que s'havia pagat al capellà no seguia el curs natural perquè no hi havia fills, i retornava a la pròpia família de diverses formes: 1/ deixes a nebots, germanes, majordona (relació de parella no legalitzada jurídicament i sense repercusió hereditària) que implicaven un reforçament de les lligümes dels cabalers, 2/ fundació de beneficis que amb el nomenament de patró a un membre de la família, aquesta podia col·locar un fill capellà estalviant un dot perquè el benefici i el fill segon es mantenia dels grups socials inferiors que anualment pagaven les pensions i 3/ Causes Pies per donzelles maridar i estudiants estudiar que hem exposat més amunt i que permetien estalviar part del dot de les filles que s'havien de dotar. 4/ La clàusula decisiva, malgrat que no sabem quina proporció de béns es traspassaven, és la que nomenava hereu a l'hereu de la família soca. Augmentats o disminuïts els béns, marxats en forma de dot una generació determinada, retornaven a la casa a la mort de l'eclesiàstic.

6.3.2. Els beneficis eclesiàstics

Segons Alcubilla, un benefici eclesiàstic és "renta unida a un oficio eclesiàstic, o cargo u oficio en la Iglesia, constituido con autoridad del obispo y dotado con cierta renta" (167). Aquesta seria la idea bàsica i el punt de partida, la constitució d'una renda que va lligada a un ofici eclesiàstic. A partir d'aquí poden ésser de molts tipus segons la responsabilitat o el nomenament:

-Simples: " son los que no tienen jurisdicción ni estan encargados de gobierno alguna sobre el pueblo ni sobre el clero". S'havia de tenir 14 anys per disfrutar-los.

-Dobles: són els que tenen un càrrec en alguna administració i/o algun dret de jurisdicció.

Segons el nomenament es divideixen:

-Col.latiu: pertany el nomenament al prelat.

-Patronats: quan és nomenat en virtut de presentació d'un patró.

-Electius: es nomena mitjançant elecció.

-Incompatibles: que no poden trobar-se junts amb la mateixa persona.

-Patrimoniales: són els que s'han d'oferir als fills de la diòcesi.

-"Pilonjos": destinats als individus d'una parròquia batejats a la seva pila.

Per tal que fos realment eclesiàstic calia que fos reconegut pel bisbe però el fundador a més de definir les tasques a desenvolupar per qui l'obtingués nomenava un patró que tenia el dret més o menys matisat de presentar l'individu que volia que fos nomenat. Podia ésser un familiar o qualsevol altre individu.

Aquest mecanisme -prescindint ara de la complexitat i diversificació de l'administració eclesiàstica- generava a les famílies unes estratègies de col.locació molt importants pels avantatges que se'n derivaven. El dot era dedicat a la creació o consecució d'un benefici eclesiàstic, el capital aportat era invertit a censal i el fill cabaler vivia de les rendes d'aquella inversió. L'hereu tenia el patronat del benefici o dret a presentar a l'individu. A la mort de l'anterior beneficiari es solia nomenar un altre fill, però ara el dot era menor perquè la recepció de les pensions abaratia el cost de manteniment del nou cabaler col.locat. La necessitat estructural d'endeutament afavoria en aquest cas de nou als grups que podien crear els beneficis.

Ara bé, aquest seria el model més senzill que podia complicar-se

sobretot, a partir de les matisacions en el nomenament i fins i tot la personalitat del patró. Podem dir i més endavant ho demostrarem que a la segona meitat del s. XVIII els beneficiats i clergat en general sortien de les cases de pagès, petita noblesa i, en menor escala, de la nova burgesia urbana.

L'Enquesta de Zamora de 1787 sobre el Corregiment de Manresa indica els llocs on hi havia Comunitat de Preveres i les rendes que reben:

- "En la vila de Moya hay Comunidad, que se compone de 7 beneficiados y onze ordenados a título particular. El Cura Parroco, su vicario, la renta de los beneficiados es de 25 ll. cada uno y a mas aquel tanto que perciben de la fundación del beneficio, los demás es de 250 ll. La renta del cura se reduce a la primicia y algunos luismos y es regular tenga la misma porcion que los demas beneficiados"

- A Monistrol de Montserrat hi ha un vicari perpetu (nomenat per l'Abat) i des de 1778, els vuit beneficiats són de patronat laical, un d'eclesiàstic i un del Rei. La renda dels beneficiats era de 250 ll. i el vicari perpetu 500 ll.

- A Sallent hi havia comunitat: des de 1595. El 1773 es fixava en 18 el nombre de residents i una renda de 180 ll. El 1745, el Bisbe va ratificar el nombre i va definir la següent composició: un rector, dos vicaris, tres beneficiats, onze de la vila i parròquia i un organista. La renda es fixava en 200 ll. i el rector 300 ll.

- A St. Feliu Sasserra hi havia comunitat de preveres des de 1636. El nombre de preveres no es llegeix a l'enquesta però sabem que rebien 200 ll. de renda i el rector de 900 a 1000 ll. A més hi havia dos beneficiats.

- A Santpedor la comunitat de preveres la formaven 20 capellans. El rector rebia de 800 a 900 ll. i els beneficiats, 200 ll.

- A Manresa convivia en la mateixa Església de la Seu, el Capítol de Canonges format pel Paborde i 11 canonges que gaudien les dignitats de Cambrer, Sagristà, Infermer, Prior i Rector de St. Miquel que eren nomenats segons l'antiquitat i la Comunitat de Beneficiats formada per 49 beneficiats. Els canonges rebien 600 ll. (exceptuant els que tenien Dignitat) i els beneficiats 200 ll. (168).

A més d'aquestes comunitats que eren reconegudes com a tals, també hi havia fundats a altres pobles beneficis en els diferents altars. A Navarces, el 1717 s'havia fundat un Benefici sota la invocació de Ntra. Sra. del Roser (169). O a Artés que el Rvnd. Emmanuel Farreras era l'Obtentor

del Benefici sota invocació de Ntra. Sra. de la Misericòrdia a la Parròquia d'Artés (170). A St.Benet n'hi havia 11 (171).

Cal assenyalar que els beneficis eren fundats en una església i tenien unes obligacions determinades -dir unes misses- però no necessàriament havien de residir en aquell lloc i, podien, si no ho especificava la fundació, posseir més d'un benefici.

Si retornem a Manresa, la Resposta dona un llistat dels Beneficis a la Seu de Manresa, el 1788 amb els patrons, obtentors, rendes i obligacions (Quadre 6.16).

Quadre 6.16
Beneficis que eren fundats a la Seu de Manresa el 1788.

PATRÓ	OBTECTOR	RENDA	OBLIGACIONS
1 Cutina (?)	-----	6 ll. 10s.	2 misses
2 Luminària	Ginabreda	3 ll. 8s. 6d.	1 missa
3 Vendament	Molist	33 ll. 7s. 10d.	1 missa
4 Vendament	Jaume Parera	22 ll. 8s. 8d.	1 missa
5 Pardines	Dr. Pons	10 ll. 9s.	11 misses
6 Obrers	Llissach	6 ll. 18s. 7d.	2 misses
7 Rei i Ordinàries	-----	1 ll. 9s. 6d.	1 missa
8 Amat	Joan Corrons	6 ll. 3s. 2d.	2 misses
9 Perramon	Ribot	-----	-----
10 Anglaseil	Bergadà	1 ll. 18s.	1 missa
11 Mas Cura	-----	1 ll.	-----
12 Obrers	Espanya	5 ll. 2s.	1 missa
13 Amat	Veguer	8s.	-----
14 -----	Devesa	3 ll. 7s. 6d.	1 missa
15 Rei	-----	5s. 6d.	-----
16 Guzman	Oms	2 ll. 11s. 4d.	1 missa
17 Serra de Rocafort	Enric	1 ll. 10s.	1 missa
18 Obrers	Fortet	25 ll.	18 sermons
19 Torres i Coma	Singla	6 ll.	2 misses
20 Confraria	Coll	15s.	1 missa
21 Pardines	Corrons	-----	-----
22 Confraria	Casadejús	12 ll.	12 misses
23 Confraria	D. Joaquim Soler	1 ll.	1 missa
24 Confraria	D. Francesc Soler	7 ll. 10s.	2 misses
25 Guzman	Ramon Montaña	13 ll.	1 missa
26 Paborde	Pla	2 ll.	-----
27 Rei o Paborde	-----	-----	-----
28 -----	Mas	8 ll.	2 misses
29 Degà Regent	Dr. Fabrés	1 ll. 12s.	1 missa
30 Guzman	Nadal	2 ll.	1 missa
31 Rei	Olliveres	3 ll. 9s.	1 missa
32 Rei	Quintana	2 ll. 10s.	1 missa
33 Llaurador	Sagristà	6 ll.	1 missa
34 Soler i Calcina	Rallat	1 ll. 12s.	1 missa
35 Torres de Bages	Comes	1 ll. 4s.	1 missa
36 Canals	Rovira	6 ll.	4 misses
37 Oller del Mas	Oller	6 ll.	2 misses
38 Cornet	Cornet	90 ll.	30 misses
39 Anglarill	Pujol	50 ll.	40 misses
40 Amigant	Dr. Josep Soler	11 ll.	11 misses
41 Benef. de St. Blas	-----	15s.	-----
42 Canals	Canals	2 ll. 4s.	2 misses
43 Vilomara	Dr. Febres	40 ll.	40 misses i sermons
44 Guzman	Josep Montaña	1 ll. 10s.	1 missa
45 Guzman	-----	12 ll. 10s.	12 misses
46 Planella	Planella	7 ll. 10s.	2 misses
47 Samis (?)	Puig	-----	-----
48 Confraria	Servitja	7 ll.	2 misses
49 Mollet	Argullol	10 ll.	2 misses
50 Senenges	Senenges	1 ll. 19s.	1 missa
51 Comes	Angla	-----	-----
52 Consellers	Llor	-----	-----
53 Consellers	Culla	-----	-----
54 Consellers	Pujol	-----	-----
55 Consellers	Cabanes	-----	-----
56 Consellers	Barjau	-----	-----
57 Consellers	Boix	-----	-----
58 Casa de l'Angla	-----	-----	-----

A partir de les dades del quadre és molt difícil detectar la professió dels patrons i dels obtentors. En línies generals podríem dir que 22 beneficis estan en mans d'institucions (confraries, Ajuntament i Rei) i en la resta predomina la petita noblesa (Amat, Guzman, Llaurador, Torras de Bages, Mollet) i la pagesia de masos (Serra de Rocafort, Oller del Mas, Canals de Vilatorrada, Angla de Viladecavalls etc.). Trobem a faltar en canvi, a la burgesia urbana. Entre els obtentors, malgrat també les dificultats d'identificació, desapareix pràcticament la petita noblesa (els Llisach, Espanya) i apareixen cognoms de la burgesia urbana (Parera, Oms, Enrich, Fortet, Sacristà etc.) i els pagesos de mas (Angla, Oller i Canals). Els beneficis de patronatge institucional eren en mans de la burgesia urbana de la Ciutat. Els sis de patronatge municipal eren ocupats pels Llor, Culla, Pujol, Cabanes, Barjau i Boix, almenys cinc d'ells -els primers- eren dins d'aquell grup social.

Un altre aspecte a destacar és la migradesa de les rendes a conseqüència de l'antiguitat i de la reducció dels interessos de censals. Solament cinc beneficis superaven les 25 ll. de renda (el dot que es donava a les donzelles pobres per les Causes Pies). Per això no podem identificar beneficis fundats amb el nombre de beneficiats. Aquests podien ocupar-ne més d'un per poder-se fer amb una renda digna. A Manresa, els 58 beneficis eren ocupats per 49 beneficiats i veurem a continuació com se'n posseïa més d'un. Per altra banda, les obligacions no eren molt grans. En 21 casos sols s'havia de dir una missa.

Els ingressos d'aquests eclesiàstics provenien també de la relació de distribució o d'explotació que es derivava de les misses dels enterraments que es testaven i/o fundaven, així com de les rendes que s'obtenien del patrimoni acumulat. A la Seu, per exemple, el Capítol de Canonges i la Comunitat de Beneficiaris unificaren el 1419 la seva residència i crearen les Quotidianes Distribucions de la Seu que administrava les misses i fundacions i retribuïa als residents per les misses que deien i per l'assistència als oficis.

Malgrat que, com veurem, alguns obtentors tenien la facultat, derivada de la pròpia fundació, de reconvertir les rendes en causes pies (hem vist com moltes es transformaven en Causes Pies per donzelles maridar), Josep Mª Gasol dóna la llista dels fundadors i l'any en què es realitzà la fundació des del s. XIII fins a l'actualitat, la qual permet elaborar una cronologia de la fundació (Quadre 6.17).

Es detecten clarament dues etapes en la fundació. De 1295 a 1415, un segle XIV llarg, es fundaren el 39,7% del total, en el s. XVII el 16,7%

però cal matisar-ho perquè dels 13, sis foren creats pels consellers de l'Ajuntament l'any 1649, és a dir que la majoria són de la segona meitat del s. XVII. En el segle XVIII es fundaren el 20,5% amb un lleuger predomini de la primera meitat. Després es produeix una aturada que travessa tot el període de desamortització eclesiàstica fins que a finals de la segona meitat del s. XIX es produeix una recuperació institucional i de 1880 a 1925 se'n funden 9, l'11,5% del total (172). Curiosament l'expansió de les fundacions coincideix amb els segles de creixement econòmic de la Ciutat. Caldria però un estudi més aprofundit d'aquesta evolució que es podria fer a partir de la documentació de la pròpia Seu.

Quadre 6.17

Fundació de beneficis eclesiàstics a la Seu de Manresa.

SEGLE (A)	PERÍODE (B)	TOTAL A	TOTAL B	% per segle
s. XIII	1295-1299	3	3	3,8
s. XIV	1300-1349	9		
	1350-1399	10		
	No consta any	5	24	30,8
s. XV	1400-1415	4	4	5,1
s. XVI	----	-	-	---
s. XVII	1600-1649	6		
	1650-1699	6		
	No consta any	1	13	16,7
s. XVIII	1700-1749	9		
	1750-1799	7	16	20,5
s. XIX	1880-1899	7	7	9,-
s. XX	1900-1925	2	2	2,6
No consta	----	8	8	10,3
TOTAL	----	78	78	100

A/ La fundació de beneficis.

En els protocols notariais i testaments apareixen clàusules que fan referència a la col.locació dels fills en religió. Tomàs Mollet, Dr. en medicina de Manresa deixava 700 ll. a cadascun dels seus fills amb la següent clàusula: "si algun o tots de dits fills meus necessitaran de dites 700 ll. per obtenir algun benefici eclesiàstic, ab lo qual podran promourese a saqrats ordres puqa y puqan per dit effecte demanar, saber y rebre y qas-tar totas las ditas 700 ll. quiscun de aquells" "Y aixi mateix ho puqan fer per la dotacio de un personat o personal benefici. Lo qual personat presentaran ab benefici competent pera ordenarse u ab aquell efectivament se promouran a saqrats ordres. Despres empero de ordenats los dits fills meus de saqrats ordres sols puqan disposar de 350 ll. y la resta torni al hereu" La lleqítima servia per^a la col.locació però a la qeneració anterior

el Rvnd. Rafael Mollet havia fundat un benefici. Ja s'havia fet una inversió que significava estalvi a la generació seqüent. Per això deia Tomàs Mollet al testament "Y llego tant solament 200 ll. al fill meu que obtindra lo benefici fundador segons la testamentària disposició del Rvnd. Rafael Mollet, prevere y beneficiat de la Seu, el seu oncle". L'estalvi era de 500 ll. (700 ll. per fill, a 200 ll. en cas d'ocupar el benefici" (173).

Josep Angla, pagès hereu del Mas Angla de Viladecavalls "atenent que Isidro Angla, estudiant en Teologia Moral, desitja en gran manera ser promogut als sagrats ordres, pel qual efecte se ha aplicat molts anys en los estudis y a fi pues para que ab lo infrascrit censal puga fundar algun Personat y despues commutarlo ab algun Benefici eclesiastich y ab esto poder ell posar en execucio tant sant proposit e intent, lo que nosaltres també desitjam", com que no es trobaven en diner efectiu en aquell moment creaven un censal de 800 ll. i 24 ll. de pensió a cobrar dels béns del Mas, com a suplement de llegítima paterna i materna (174). La família tenia ja una tradició de cabalers capellans. Un germà de l'Isidre el 1752 era ja prevere i Canonge de la Seu i un oncle d'ambdós era també capellà (175). L'Anton fundà un benefici a la Seu el 1789 (176). Gairebé un segle després, al mateix mas hi havia el P. Ramon Angla, jesuïta que segons se'ns diu a la seva biografia, tenia un germà canonge a la Seu (177). Aquesta col.locació d'un fill cabaler com a capellà també es donava al Mas de les Vives de St. Vicens de Castellet (178).

Sembla clar que un punt de partida per la col.locació en reliqió era el dot familiar. Com més alt es podia obtenir un benefici més ben dotat.

Anem a veure un parell d'exemples de fundació de beneficis:

-El Rvnd. Joan Torrascassana, Pvre, i Rector de Rocafort. Fundava un benefici perpetu, simple i eclesiàstic sota la invocació de Ntra. Sra. del Claustre de Solsona, amb els següents pactes:

a/ Nomenava patró a l'amo del Mas Torrascassana, el qual havia de presentar al candidat com a molt dos mesos després de la seva mort o de la del darrer obtentor.

b/ El patró estava obligat a presentar algun fill de l'hereu del Mas Torrascassana que estudiés, si n'hi haqués dos el de més edat i si no n'hi haqués cap, algun fill de les cases que varen firmar fermances per obtenir la rectoria de Rocafort.

c/ L'obtentor havia de dir dues misses al mes en memòria del fundador.

d/ El Patró no podia presentar cap persona que ja tingués ordre major, fos sacerdot o obtingués un altre benefici.

e/ Dotava el benefici en 2400 ll. que s'havien d'invertir obligatòriament en censal i que posseïa com a persona laica. En un moment matisava : "y per quant se experimenta que algun obtentor de beneficis no procuran mes que a disfrutar de las rendas de aquells y sens tenir intencio de ser sacerdots ni servir a la Iglesia, en eix cas vull y es ma voluntat que si lo obtentor de dit benefici no tindra ordre major a la edat de trenta anys haja de renunciar" (179).

Podem fer tres observacions: l'esquema que hem definit queda perfectament plasmat, el benefici fundat contribueix a estalviar dots a la família en disposar el cabaler d'una renda fixa; en segon lloc, l'observació final plasma el contingut rendista dels beneficis que, pels obtentors, fins i tot perdien el contingut eclesiàstic i, en darrer lloc, que el capital de la fundació prové dels diners que posseeix com a laica persona. El que no sabem és la procedència d'aquests diners. Era la llegítima que retornava? Eren els diners acumulats a partir d'administrar la rectoria de Rocafort? En un cas i en un altre, el fill cabaler contribuïa a la reproducció del mas d'origen.

El Rnd. Josep T. Parera obtenia en fer testament tres personats:

a/ Un sota la invocació de St. Frco. a l'altar de Tot Sants de la Catedral de Girona que posseïa des de 1749.

b/ Un altre a l'altar de Ntra. Sra. del Roser a la Catedral de Girona que obtingué l'any 1757.

c/ Un altre sota la invocació de St. Seqimon a l'altar Major de l'església de la Rodona de Vic, que va obtenir l'any 1763.

Tenia facultat d'extingir-los i aplicar les seves rendes a obres pies que li semblessin bé. Per això, va extingir-los i fundà un benefici perpetu, simple i eclesiàstic sota la invocació i a l'altar de St. Carles a l'església del Convent de les Monges Caputxines de Manresa. Reglamentava després la seva concessió:

a/ Un cop ell mort s'havia de conferir canònicament la primera vegada a Francesc Rallat, estudiant de teologia, fill d'una seva germana.

b/ L'obtenció d'aquest benefici no havia d'ésser cap obstacle per obtenir altres beneficis simples o curats, amb residència o sense, es podien obtenir a la mateixa església i els obtentors no estaven obligats a prestar servei ni residència a l'altar que es fundava el benefici.

c/ El patró podia nomenar a qui volgués però havia de tenir set anys i quan tingués l'edat competent ésser promogut a Sagrats ordres.

d/ L'obtentor estaria obligat a dir tantes misses de caritat 1 ll. com arribés la fundació; si vivia a Manresa les havia de dir al Convent de Sta. Clara.

e/ Nomenava patrons al Dr. Josep Mas, notari i al Dr. Ignasi Casasayas nebots seus, alternativament i morts ells, els seus hereus i morta tota la descendència, el domer de la Seu.

f/ Dotava aquest benefici amb el capital dels tres personats (1500 ll. 233 ll. 6s. 8d. i 600 ll.) i "a fi de que lo dot de dit Benefici excedesca de la congrua y ab esta puga ser promogut als Sagrats Ordres lo predit Fco. Rallat" destinava cinc censals que rebia com a persona laica (950 ll.) i una peça de terra campa de regadiu comprada a carta de gràcia per 500 ll. Suposava un capital de 3783 ll. 6s. 8d. que a l'interès del 3% donava una renda de 113 ll. 10s. (180).

No s'obligava al Patró a una elecció dins del marc familiar, però lògicament, el benefici estimulava que n'hi haguessin. De nou el capital laic acumulat no sabem de quina manera completava la fundació. És possible que, segons el càrrec eclesiàstic ocupat, fins i tot s'acumulés capital, el qual beneficiava als seus hereus o a la seva descendència.

Algunes decisions dels patrons confirmen la preferència per familiars si bé no necessàriament s'havia de produir. No sabem si en els casos que s'escollia un altre, la família rebia algun tipus de compensació.

-Els Torras de BAGES, ciutadans honrats de Manresa, tenien un benefici a la Seu que estava vacant i volia ocupar-lo Jacint Argullol i Ballester, estudiant canònic que residia a Manresa. Hem vist més amunt el casament hereu-pubilla entre ambdues famílies (181).

-Josep Comes, pagès, hereu del Mas de les Comes de Cerarols era el patró d'un benefici fundat per l'il.lustre Rvnd. Dr. Francesc Comes, prevere, canonge i cambrer de la Seu. Tenia el dret a presentar el futur obtentor. El 1745 presentava al Rvnd. Antoni Comes, Pvre., canonge cabiscol, el seu germà (182).

-En algun cas no sembla que siguin membres de la família els elegits. Gaspar Caldoliner, sabter de Manresa era el patró del Benefici sota invocació de St. Joan Baptista a l'Altar Major del Monestir de St. Benet que havia fundat Pere M. Caldoliner. Havia quedat vacant per la mort del Rvnd. Josep Pons, i va nomenar al Rvnd, Dr Josep Pons, Pvre. i beneficiat de la Seu

(183). Pel cognom no eren parents malgrat hi hagi continuïtat entre els patrons i els obtentors. Cal fixar-se en aquest exemple, en el qual un capellà obtenia un benefici malgrat que ja en tenia un.

-Valentí Pujol, pagès propietari de Santpedor era patró d'un benefici fundat sota l'advocació de St. Francesc i Valentí a la capella de l'Hospital. Estava vacant per la mort del darrer obtentor Rvnd. Valentí Pujol Prevere. Va presentar per ocupar-lo al Rvnd. Josep Santacreu i Soler, pvre. natural de Mujalt (184). L'obtentor mort portava el mateix cognom, el nou en canvi, no.

Caldria investigar més casos però el patró havia de complir el que disposava la fundació inicial del benefici, en la majoria dels casos els obtentors havien d'ésser membres de la família soca i per això, s'encadenaven cabalers capellans a cada generació. Quan aquests no eren de la família la fundació preveia les substitucions i quan el patró tenia llibertat cal suposar que elegia algun parent proper.

Per acabar cal assenyalar i ja ho hem desenvolupat més amunt que alguns beneficis eclesiàstics eren extingits i les Causes Pies que estaven obligades a fundar eren per dotar donzelles de la família soca o subvencionar als que volguessin estudiar. Si la fundació d'un benefici podia forçar a l'aparició a cada generació d'un capellà per ocupar el càrrec eclesiàtic i beneficiar-se la família de l'estalvi de dot, l'extinció i fundació de la Causa Pia evitava aquesta obligació al mateix temps que, també complia l'objectiu de l'estalvi. En definitiva, tant en una situació com en una altra, es tractava de la inversió dels dots en censals i

aquesta captació de renda contribuïa a abaratir costos de reproducció a la família soca que a cada generació havia de dotar en una situació social, almenys igual a la de l'hereu, a la resta de fills. En el fons sols uns grups socials accedien a aquests mecanismes, la resta patien la relació d'explotació derivada de l'endeutament contribuint a aprofundir la diferenciació social.

6.3.3 Eclesiàstics i grups socials

Un estudi exhaustiu de la procedència dels eclesiàstics bagencs s'hauria de fer a partir dels propis arxius eclesiàstics i tenir en consideració els diferents nivells del clergat (canonges, beneficiats, religio-

sos, rectors, monges etc.) que gaudien de rendes diferents i per això, tenien un origen social diferent. Aquest treball no l'hem fet. Les reflexions que fem en aquest apartat es desprenen de la recerca en els protocols notariaus que ha permès detectar un elevat nombre d'eclesiàstics en les genealogies que hem elaborat. Les observacions són qualitatives però creiem que vàlides per³ la segona meitat del s. XVIII.

La nostra hipòtesi de partida és la següent: els eclesiàstics eren homes que procedien de la petita noblesa, d'algunes cases de pagès benestants i de la burgesia urbana. El caràcter rendista fa que n'hi hagi més nombre en la petita noblesa i, a mesura que avança el segle i alguns burgesos s'ennobleixen també sembla augmentar el nombre de clergues a les famílies burgeses. Menestralia urbana, petits pagesos i jornalers en canvi, no col·locaven els seus fills en religió.

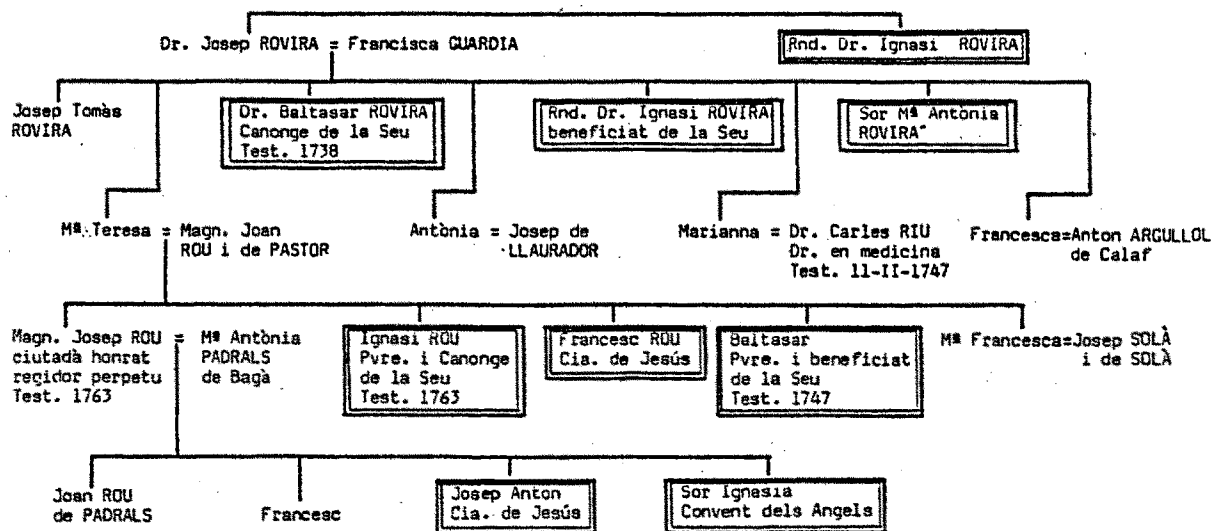
En el recull de testaments d'eclesiàstics que hem recollit en el quadre 6.14 hem destinat una columna a la professió del pare. Malgrat la mostra no sigui molt gran el resultat és clar: quatre pagesos tots ells amb mas i la resta, un ciutadà honorat, adroguers, doctors en dret, blanquers, botiguers... membres de la petita noblesa local o de la burgesia urbana en ascens. Confirma en principi la hipòtesi apuntada anteriorment.

La reconstrucció de genealogies a partir de testaments és una feina lenta i no sempre permet identificar la professió dels fills segons. Una recerca en profunditat permetria reconstruir la història de les famílies. D'algunes reconstruccions que hem realitzat queda el dubte de si coneixem tots els fills i normalment coneixem millor una generació que una altra. Per això hem preferit aportar algunes famílies que poden servir d'exemple i elaborar un quadre amb els capellans de les famílies per grups socials.

Hem escollit la família Rovira que a la següent generació es transformarà en Rou i Rovira (família plena de doctors en drets, ciutadans honorats i regidors perpetus) de Manresa (Quadre 6.18) i la família Soler de la Plana, també ciutadans honorats de la Ciutat (Quadre 6.19). Capellans, religiosos i monges són realment abundants en aquestes famílies. En la primera estudiada, en quatre generacions del segle XVIII, sobre un total de 19 fills coneguts, 9 individus emprenen la carrera eclesiàstica. En dues generacions en trobem 3 i en la darrera, dos. És realment una col·locació massiva en religió. Hem vist amb un cert detall la fundació que realitzava el Dr. Baltasar Rovira de vestir pobres i com abans que tingués

lloc aquesta, fundava un benefici a la capella del Roser per l'exercici de l'oració mental i repartia pensions de la fundació entre les filles dels seus nebots. Per altra banda, del personat de 5000 ll. que posseïa n'havia destinat 2200 ll. a pagar el dot de la seva germana Mª Teresa (185). Els avantatges de la col.locació religiosa dels fills no els hem de repetir. L'objectiu d'aquesta genealogia era mostrar la importància dels eclesiàstics en aquest grup social.

Quadre 6.18
Els eclesiàstics de la família Rovira en les generacions del s. XVIII.

Font: Not. Rallat, Test. 1762-1770, fols 53-55, 19-V-1763
Not. Soler, Test. 1710-1745, (1739)
Not. Rallat, Test. 1734-1751, fols 315-316. (1747)

☐ Capellà / monja

El cas dels Soler de la Plana (Quadre 6.19) recull tres generacions, probablement completes i permet observar també la importància dels eclesiàstics si bé inferior a l'exemple anterior, de 14 fills en tres generacions coneguts, quatre entraren amb certesa en religió. Confirma també per aquest grup social la importància de la col.locació eclesiàstica.

D'altres casos més incomplets i dels que no tenim la certesa que tinguem documentats tots els fills, elaborem una llista de famílies de ciutadans honorats i doctors en drets i medicina amb els eclesiàstics de cadascuna i les generacions:

-Miralda, Doctor en drets: Una generació (primera meitat del s. XVIII).

- (1) Dr. Joan Miralda, pvre, i domer de la Seu de Manresa.
- (1) Rvnd. Miquel Miralda, comensal de la Seu.
- (1) Rvnd. Francesc Miralda, pvre i beneficiat.

-Torras de Bages, ciutadà honorat: dues generacions (primera meitat del s. XVIII).

- (1) Rvnd. Josep Torras de Bages, pvre i beneficiat de la Seu.
- (1) Rvnd. Ramon Torras de Bages.
- (2) Sor Tomasina Torras de Bages, monja de Sta Clàra.
A la següent generació, pubilla filla única.

-Pons, Dr. en drets: Dues generacions (mitjans s. XVIII)

- (1) Rvnd. Josep Pons, beneficiat de la Seu.
- (1) Sor Jacinta Pons, monja de Sta. Clara.
- (2) Rvnd. Dr. Jacint Pons, Pvre. i beneficiat.

-Graell, Dr. en medicina: una generació (mitjans s. XVIII).

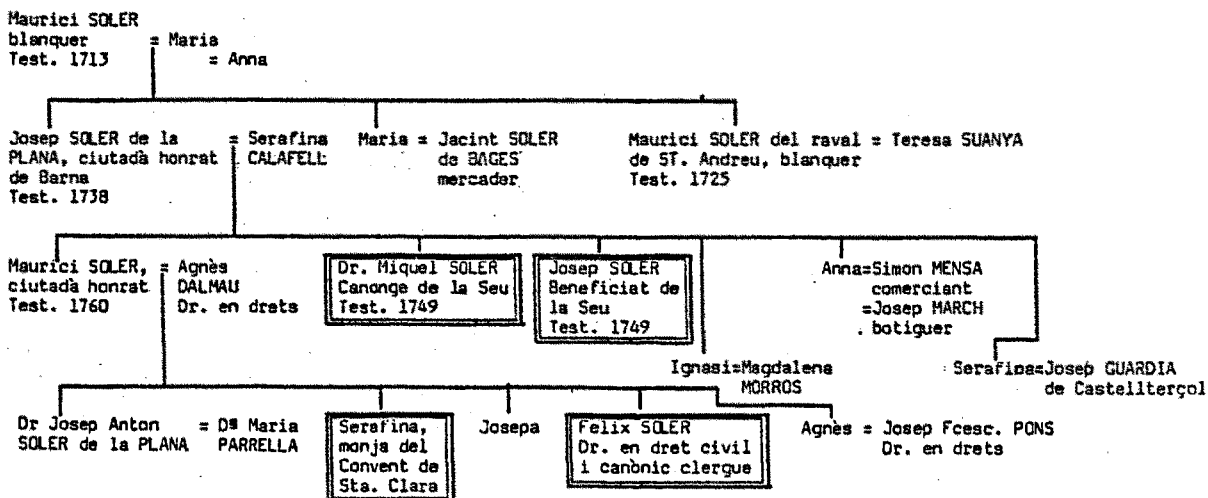
- (1) Rvnd. Josep Graell, pvre. i beneficiat de la Seu.

-Mollet, Dr. en medicina: Quatre generacions (s. XVIII-mitjans s.XIX)

- (1) Rvnd. Rafael Mollet, beneficiat de la Seu.
- (2) Ignasi Mollet, pvre.
- (2) Sor Dominga, Convent de Sta. Clara.
- (3) Mª Lluïsa, religiosa al Convent de Sta. Clara.
- (4) -

Quadre 6. 19

Els eclesiàstics de la família Soler de la Plana ciutadans honorats, en les generacions del s.XVIII

Font: Not. Felix Soler, Test. 1710-1745, 1-VIII-1732
 Not. Rallat, Test. 1734-1751, fols 400-402 (1749)
 Not. Felix Soler, Test. 1710-1745, 16-XI 1738
 Not. Rallat, Test. 1752-1761, fols 281-282 (1760)

Capella/ Monja

Hem escollit exemples en què les generacions apareixin el màxim de completes possible no solament amb els fills tinguts, sinó amb el destí d'aquests fills. Podríem aprofundir-los i trobar-ne d'altres però creiem que posen en evidència la importància dels càrrecs eclesiàstics en aquest grup social que anomenem genèricament petita noblesa. Per Igualada, Torras ha trobat un comportament similar (186).

Per a les famílies de la burgesia de Manresa la col·locació dels fills a l'església era una estratègia, però no tant com en el grup social abans esmentat. Per un cantó l'enriquiment progressiu del grup al llarg del segle XVIII no feia necessàries les estratègies d'estalvi que implicava la col·locació i, per altra banda, en poder exercir una endogàmia de classe profunda -no hi havia degradació dels cabalers- permetia aprofitar-se dels avantatges dels casaments amb els individus amb els quals es feien els negocis. Tal vegada amb el pas del temps, i canviar l'activitat productiva per la rendista, augmentà l'interès per la col·locació. No es pot oblidar tampoc l'església com a poder, no solament econòmic sinó ideològic i, per tant, la necessitat d'ocupar els càrrecs per desenvolupar una ideologia més propera a la seva visió del món. Vegem, com hem fet anteriorment, els capellans d'aquest grup social:

-Asols, veler: una generació, inicis del segle XIX.

- (1) Rvnd. Joan Asols, carmelita calçat.
- (2) Sor Teresa Clemència, religiosa dominica.

-Font, comerciant: tres generacions (segona meitat s. XVIII, inicis XIX).

- (1) -
- (2) Ramon Font, sacerdot.
- (2) Francesc Font, doctor en teologia.
- (4) Estanislau Font, beneficiat de la Seu.

-Fuster, comerciant: una generació (segona meitat del s. XVIII)

- (1) Dr. Ignasi Fuster, prevere.

-Enrich, veler: tres generacions (segona meitat del s. XVIII-primera meitat s.XIX)

- (1) Rvnd. Dr. Francesc Enrich.
- (2) Sor Mª Teresa, convent de Sta. Clara.
- (3) Fra Francesc Enrich, sacerdot, ordre de Predicadors.
- (3) Sor Mª Ignàsia, monja.

-Pons Enrich, fabricant: dues generacions (primera i segona meitat s.XIX)

Cap capellà.

-Torrens, comerciant: una generació (primera meitat s. XIX).

Cap capellà.

Podríem aportar més exemples però són incomplets i derivariem conclusions no encertades. Per matisar les dades són insuficients i caldria aprofundir la recerca per convertir les conclusions en definitives. Les famílies burgeses col·locaren també els seus fills a l'església, potser un xic més tard que la petita noblesa (totes les dades són de la segona meitat del XVIII

i primera meitat del s. XIX).

Queda un grup social: els pagesos de mas. Cal plantejar d'entrada que no tots els masos col·locaren fills a l'església, solament els més benestants. Per aquest grup el benefici eclesiàstic actuava clarament com estalviador de dots a la casa pairal i si de cas es desfeia, es fundava una Causa Pia que reforçava els dots de les cabaleres. Tal vegada en aquest grup la institució del benefici tenia més sentit com a recolzament d'una política global del mas. Hem vist com al Mas de les Vives fins i tot es perpetuava de forma ideològica que el fill segon havia d'ésser capellà. Cal insistir que sols alguns masos van poder utilitzar aquesta estratègia d'estalvi, i es contribuïa així a aprofundir la diferenciació social. No podem ser exhaustius en el tema, solament volem aportar les dades d'algun mas que tenia algun capellà entre els seus cabalers:

-Mas Comes (1770):

.Rvnd. Francesc Comes, pvre., canonge cambrer de la Seu.
.Rvnd. Anton Comes, pvre i canonge cabiscol de la Seu.

-Mas Quinquer (1850) Súria:

.Dr. Josep Quinquer, pvre. i domer de la Seu.

-Mas Canals (1763) St. Joan de Vilatorrada:

.Rvnd Felip Canals, pvre. i beneficiat;
.Rvnd. Dr. Anton Canals, beneficiat de la Seu.

-Mas Soler (1712) Viladecavalls:

.Valentí Soler, pvre. i beneficiat de la Seu.

-Mas Angla (1750-1850) Viladecavalls:

.Rvnd. Josep Angla.
.Anton Angla, pvre. i canonge de la Seu
.P. Ramon Angla, jesuïta.
.Un germà de Ramon canonge de Manresa.

-Mas Soler (1850) Sallent:

.Rector de St. Mateu de Bages.

-Mas Oller del Mas (1758) Manresa:

.Rvnd. Geroni Oller, Prior de tres Ponts.

-Mas Pont (1749) Manresa:

.Rvnd. Ramon Pont, pvre.

-Mas Massana (1850), Fals:

.Rvnd. Valentí Massana, ecònom de Castellfollit del Boix.

-Mas Vila del Soler (1770-1850):

.Rvnd. Anton Vila del Soler, pvre.
.Rvnd. Josep Vila del Soler.

-Mas Farreras (1750-1760):

.Rvnd. Jaume Parer, beneficiat de la Seu.
.Sor Mònica Farreras i Verdaquer, caputxina.

Aquesta llista ha estat elaborada entre l'atzar dels protocols notari- als i no té altre objectiu que mostrar com els pagesos de mas també desen- volupaven estratègies de col.locació en aquest camp.

La resta de grups socials, els petits pagesos rabassaires, la menestra- lia urbana i els jornalers, no col.locaven cabalers a l'Església; al- menys no n'hem detectat cap cas. El mètode utilitzat és de sondeig i, per tant, aproximatiu. Les fonts eclesiàstiques aclaririen realment la qüestió, que, creiem, no es separaria gaire del que hem apuntat fins aquí.

6.4 ELS CONFLICTES HEREDITARIS.

Del buidatge dels plets de la Cúria de Manresa de 1770 a 1775, hem tro- bat 168 inicis d'expedient, dels quals 38 eren conflictes de família i/o hereditaris, el que suposa el 22,6 % del total. L'herència era un dels mo- tius més importants de conflictivitat social, sobretot quan no s'havien pre- vist amb claredat els mecanismes successoris. Davant de la justícia no hi arribaven les tensions del sistema familiar derivats del rol que s'assigna- va a cada individu i de les dificultats de la seva interiorització com ha descrit Joan Prats (187). Estem davant dels casos més extrems i referits sobretot a aspectes econòmics de l'heretament. Molts dels plets són solament la instància inicial i no tenen cap tipus de sentència. Hem prescindit de la resolució i ens centrem únicament en el plantejament de la problemàtica. Hem ordenat el material en dos grans blocs, els conflictes relacionats amb el casament i els conflictes relacionats directament amb el traspàs de béns.

6.4.1 Conflictes relacionats amb el casament.

-La mare vídua vol un casament interessat per la filla. Josep Feixes i Quinquer, pagès, hereu del Mas de les Feixes de St. Martí de Torroella, havia mort deixant vídua i dues filles petites, la Maria i la Josepa i es nomenaren administradors per cuidar dels béns i de l'educació d'aquelles. La mare havia d'ésser mantinguda si es mantenia vídua i treballant per l'he- rència. El 1772 la vídua s'havia tornat a casar amb Josep Jaumenandreu, mo-

liners de St. Martí. Les filles, considera el demandant, no rebien una bona educació perquè vivien a un molí, no hi havia mestre i el capellà no vivia a la Parròquia. La vídua, per altra banda, volia casar a la Maria de 9 anys amb el germà del moliner. Es considerava que hi ha una diferència clara entre ésser un moliner i ésser l'hereva d'una hereditat valorada en 16000 ll. Sol. - liciten que les filles es portin al Mas Quinquer de Súria on podran ésser degudament ateses (188).

Sembla clara la utilització del matrimoni per interessos patrimonials i, en aquest cas, la pugna que provoca per aconseguir-ho.

-No cuidar de la dona i rebentar-se l'herència. "dicho Onofre Vilatorrada su marido de mucho tiempo a esta parte vive muy divertido, sin aplicarse al trabaxo de su oficio si al juego. Y por consiguiente muy ocioso y mal entretenido, cosumiendo asi su patrimonio, y de otra parte tiene tratos illicitos con mugeres y vive por consiguiente escandalosamente, por cuyos motivos no cuida de alimentarla ni de vestirla, ni les tiene aquel amor y confianza que deven concurrir entre marido y mujer, antes bien la trata con rigor y aspereza y aun la amenaza matarla o danyarla" (189).

-El pare treu de casa a la parella jove, hereva del seu patrimoni. Ignasi Sivila, hereu es va casar amb Antònia Serra amb el compromís que el pare de l'hereu, en Maurici, els mantindria a casa seva a ells i els seus fills "y como sin embargo de lo referido no haya dudado el dicho Mauricio sacar de la casa violentamente y sin otro motivo y razon que justa sea a dichos hijo y nuera"; demanen els aliments, el dot pagat i calaixeres i les cartes del judici (190).

Es dedueix conflictivitat a partir de la patrifocalitat o l'opció de la llar del pare com a residència de l'hereu.

-No pagar els dots, la restitució, la reclamació etc. són la causa de cinc demandes. En algun cas queda per liquidar una part del dot i es demana execució si no es paga (191); en un altre no s'havia pagat i havien passat més de trenta anys (192); en un altre l'hereva es vol apropiat d'una vinya que, qui la té, considera que li va ésser donada en dot (193).

-L'usdefruit i la restitució dels dots a les vídues ocupa cinc casos: en alguns exemples, el fill malgrat l'usdefruit de la mare vídua vol apoderar-se dels béns (194); un cas de mort del marit sense fills es planteja el problema de qui ha d'heredar si l'individu que toca per substitució o la vídua (195) i un darrer cas, de restitució de dot per tornar-se a casar la vídua (196).

Malgrat que el total de conflictes estudiats no sigui molt elevat, es posa de manifest que els punts conflictius amb moltes variants possibles són els dots i la viudetat a l'hora d'aclarir qui disfruta els béns i de restituir el dot per part de la família que l'havia rebut.

6.4.2 Conflictes relacionats amb l'herència.

Són els més abundants i podiem agrupar-los de la següent manera:

-Suposar un parent mort per poder heretar: tenim dos exemples de demanar permís per heretar, un de Pau Parera, veler que fa més de quinze anys que no se'n sap res i Joan, el seu germà demana poder heretar, l'altre, de comprovar si Onofre Parera, veler que se'n va anar a Cadis uns anys ha mort com es diu (197).

-Reclamacions sobre el pagament de la llegítima. Afecta quatre casos. Exposem solament un cas: Ignàsia Font va demanar que li paguessin les 400 ll. que li va deixar Simeó Serra, argenter, el seu pare com a llegítima paterna i materna prometent-li que les cobraria un any després de la mort de la seva mare. La contestació de l'hereu és que no creu de res perquè es va endur de la casa pàpers i joies i una altra germana que també es queixa posseeix una vinya de 1000 ll. (198).

En un altre cas, Llorenç Portich, veler, és condemnat a pagar 25 ll. a cada germana segons el testament de la seva mare. En no haver-ho pagat es dicta execució contra els seus béns (199).

El cobrament de llegítimes era com els dots una font de conflictes importants.

-Els fills que han cuidat la mare volen l'herència. Es posa en dubte la primogenitura en funció de qui ha cuidat i alimentat els pares. Salvador i Jaume, germans, han alimentat en els darrers anys a la seva mare Maria Codina que els ha fet hereus universals i ara a punt de morir "por cuyo motivo Antonio Codina, hijo primogénito, si bien que nunca ha cuidado de la madre ni ha vivido con ella, se ha ahora conferido en su casa sin quererse mover ni de dia ni de noche de ella con el fin deliberado de aprovecharse de sus bienes contra la voluntad expresa de la testadora que es unicamente dirigida a gratificar dos hijos que la han alimentado tantos años" (200).

No sembla consolidat en aquest cas el sistema de l'hereu i el que comportava de relació amb els pares. ¿Es un cas aïllat o una mostra d'un grup social no benestant que interioritza amb més dificultats el sistema hereditari?

En un altre cas es nota el dolor del pare que ha de desheretar un fill: "Es per quant Anton Tapias, traginer ciudadá de Manresa, fill meu en anys passats y en ma casa ab animo deprebat de tractarme mal ab paraules injuriosas lo que los dias esta executant y per arremangos de amenassarme sens volerme assistir en cosa alguna, lo que dich ab vehement dolor, de mon cor, per so lo desheredo y de la mia universal heretat y bens totalment lo privo y personalment li deixo y llogo dos lliuras " (201). L'herència era una forma de lligar els fills i enfrontarse al pare com en aquest cas podia voler dir el desheretament.

-Reclamacions d'herència. En tenim cinc casos. Consisteixen normalment en la reclamació d'una herència o part d'aquesta per part d'algú que es creu que té el dret a fer-ho. Una mare va fer hereva dels seus béns a les dues filles, els béns estan en mans d'una d'elles i l'altra filla reclama la meitat dels béns (202).

-Mort sense testament. És el cas més freqüent de conflicte. Suposa 12 casos sobre 38 que equival al 31,6 % del total. És en part lògic perquè és el cas més problemàtic a l'hora de dividir a parts iguals l'herència familiar. El problema sol raure en què un dels fills fent la funció de l'hereu posseeix tots els béns i els altres germans reclamen la part. Una mare va aportar en dot 60 ll. i li varen fer d'escreix 30 ll. El matrimoni va tenir dos fills. La mare va morir sense testament i, per tant, un fill demana a l'altre 45 ll. (la part de dot i escreix) més les costes del judici (203). Els exemples són similars a aquest però un cas és portat a les darreres conseqüències pels fills no hereus: el juliol de 1752 moria Domingo Serra, pagès i va fer hereu a la vora del llit al seu fill Maurici, però el notari va oblidar-se dels testimonis al redactar el protocol i, per tant, el testament és nul. Els germans demanaven una distribució dels béns a parts iguals. (204).

Aquest darrer cas planteja el problema de la interiorització real del rol de cabaler i com es podia produir un conflicte larvat d'enfrontament entre hereus i cabalers en el sí de la família, però el cas pot ésser una excepció.

A grans trets es podria afirmar que el pagament de dots i lligítimes juntament amb la partició d'herències a conseqüència de morir sense testament, era el que provocava el major nombre de plets.

6.5 CONCLUSIÓ: SISTEMA D'HERÈNCIA I DIFERENCIACIÓ SOCIAL.

Al llarg del capítol hem anat assenyalant alguns elements del sistema hereditari que tenien com a conseqüència un augment de la diferenciació social. En aquest apartat volem sintetitzar-los.

El sistema hereditari de l'hereu i el pagament de dots que se'n deriva té sentit sobretot en aquelles famílies que hi ha patrimoni i es procura amb el pas de les generacions que no es deteriori i que permeti dotar als cabalers al mateix nivell social, a cada generació. En els grups socials inferiors -rabassaires, menestralia urbana i jornalers- el patrimoni és inferior com hem vist en capítols anteriors, i, per tant, el sistema d'herència serà més lax i menys exigent, perquè l'element primordial, el patrimoni és més minvat.

Tot i així el sistema d'hereu i de dots predominava també entre aquests grups socials. Ara bé, hem vist que estructuralment havien de recórrer al deute per poder subsistir i reproduir-se com a grup, per tant, difícilment podran mantenir el patrimoni i menys encara obtenir els diners necessaris per poder fer front al pagament dels dots en un nivell social similar. Caldrà recórrer al retardament del casament, a pagar en terminis llargs o endeutar-se per poder-hi fer front. Endeutar-se significava carregar damunt la hisenda de l'hereu unes pensions anuals que a la llarga dificultaven la reproducció en properes generacions.

Degradava la situació dels hereus progressivament i per fer front a la situació calia optar per l'autoexplotació màxima de la força de treball familiar que es concretava amb el treball tèxtil dels membres infantils i femenins de la família i la consecució de noves terres -propietat dels masos- pels cabalers mascles.

Des d'aquesta perspectiva aquest sistema hereditari contribuïa a reproduir les relacions socials dominants en la societat bagenca. Fins i tot la necessitat de tenir un valor en el mercat matrimonial, el màxim d'alt possible llençava els cabalers a treballar de mossos, de criades per recollir un peculi per aportar al casament. Es valoritzava així el treball com a fórmula d'adquirir aquell valor.

Per altra banda, tot el que en altres grups eren relacions de distribució, en aquests grups eren relacions d'explotació. Les misses, per exemple, deixades a l'hora de la mort eren pagaments en efectiu a fer als capellans, membres d'un altre grup social i les fundacions de misses de la petita no-

blesa es convertien en censals que pagaven rabassaires i jornalers. Eren grups que tenien un accés nul als càrrecs eclesiàstics i, per tant, la relació d'exploració que establien les comunitats eclesiàstiques tant amb la possessió directa de terres com per la via de l'endeutament, no afavoria pas els seus fills segons, i l'estratègia d'estalvi que hem descrit àmpliament d'aquests cabalers en viure de les rendes estretes a altres grups socials eren totalment impracticables. El retorn a l'hereu del patrimoni que havia marxat fins i tot ampliat, no es podia produir.

En el mateix sentit, l'estalvi de dots que a cada generació podien significar les Causes Pies per donzelles maridar pels grups socials benestants, eren impracticables per manca de capital a rabassaires i menestralia urbana. Tot al contrari, eren els que, a conseqüència del propi endeutament, pagaven les pensions de censals que anaven a estalviar dots a aquelles grups socials.

Altres estratègies matrimonials eren perfectament practicables malgrat que el nivell d'interès en la seva realització era menor pel volum mínim de dots i patrimoni. Tot i així, el casament hereu-pubilla era buscat, però a vegades podia significar carregar-se de deutes a més dels propis. En la millor situació la unificació de dos patrimonis frenava provisionalment la degradació progressiva apuntada, mentre que en els altres grups socials, la unificació significava augmentar la capacitat d'acumular capital.

Per altra banda en aquests grups socials era freqüent la mort sense testament que implicava repartir l'herència entre els fills. A Navarcles per exemple, segons el capbreu de 1780, de les 216 declaracions, en 38 apareix esmentat algun cas de mort sense testament. Significava el 17,6 % dels casos. Si considerem que en 66 no hi ha cap referència a herències, aquell percentatge s'eleva al 25,3 % (205). En els plets de la Cúria de Manresa durant el període 1770 a 1775, de 38 plets sobre conflictes hereditaris, 10 es refereixen a morts sense testament (26,3 % dels casos) (206). Entre ambdues fonts, la diferència està que a Navarcles podem comprovar que tots pertanyen a famílies rabassaires i a la Cúria no està tan clar.

Qualsevol individu podia morir sense testament i els seus béns anaven a repartir entre els fills. En els grups socials benestants també se'n podia produir algun cas, però com demostra el cas de Navarcles, no era així. En haver de repartir uns béns ja escassos no s'afavoria pas la reproducció del patrimoni i molt menys l'acumulació. El fenomen contribuïa si de cas a la degradació de la petita propietat.

Si en els grups socials benestants, una situació de degradació podia implicar forçar els fills a fer una opció matrimonial per dessota el nivell social de la família, aquesta degradació era impossible en els rabassaires o menestralia urbana perquè no hi havia opcions socials més baixes. Una probable opció era crear una nova unitat d'explotació a partir de l'accés a la terra del mas via rabassa morta (la relació d'explotació dominant) i reproduir les necessitats d'endeutament de les noves unitats familiars.

Sense la necessitat estructural d'endeutament d'aquests grups socials les estratègies assenyalades més amunt no podrien dur-se a terme. L'estalvi derivat de beneficiats, Causes Pies i la relació de distribució de les fundacions que afavorien als grups socials benestants, sols era possible perquè hi havia una demanda de crèdit constant per part de la resta de la societat, establint-se així una relació d'explotació que afavoria la reproducció dels grups benestants i debilitaven la resta.

El sistema hereditari en sí, pretenia la reproducció de la descendència de forma igualitària d'acord al grup social que es pertanyia. Si augmentava la diferenciació social era en funció de la capacitat del patrimoni per generar els recursos suficients i la capacitat d'utilitzar les estratègies d'estalvi diverses. La petita noblesa, burgesia urbana i la pagesia de mas benestant podia utilitzar-les, però la resta de grups sols podien optar per la degradació i l'endeutament que, a més, generava un excedent captat pels grups dominants que finançaven les pròpies estratègies. A partir d'aquí s'aprofundia la diferenciació social.

NOTES CAPÍTOL 6

- (1) V. FAUS I CONDOMINAS, J., Els capítols matrimonials a la comarca de Guissona (Catalunya Segriana), Revista Jurídica de Catalunya, 1902; MASPONS I ANGLASELL, Derecho catalán familiar, Barcelona, 1956; La llei de la família catalana, Col. Popular Barcino, Barcelona, 1935; SANTAMARIA, V., Derecho consuetudinario y economía popular, Madrid 1901.
- (2) El treball de FAUS és alligador en aquest sentit. Compara sovint la institució del dret romà i el funcionament costumari. Aquest s'adapta molt millor a la finalitat repetida: conservar el patrimoni. Aquesta problemàtica és analitzada per ASSIER-ANDRIEU, "Nature, persistence et déperissement de la coutume domestique. La fonction successorale en Capcir et en Cerdagne", Etudes Rurales nº 84 (Oct-Des. 1981), quan explica que malgrat les lleis franceses unificadores de 1804, els habitants d'aquells indrets mantingueren les seves pràctiques hereditàries intactes.
- (3) TERRADES, I., "La història de les estructures i la història de la vida", ponència presentada a les III Jornades d'Estudis d'Història Local, Mallorca, 1983. Un exemple d'aquests treballs podria ésser Catedra DURAN I BAS, Estudios sobre la legítima catalana, Barcelona, 1973.
- (4) Aquesta línia està representada per CAMPS I ARBOIX, J., Les cases pairals catalanes, Barcelona, 1977, sobretot pp. 8-25.
- (5) BOURDIEU, P., "Les estratègies matrimoniales dans le système de reproduction", Annales 27 année, (Juill-Oct 1972), pp. 1105-1127. Per especificar en el cas del Bages, algunes masies tenen els seus arbres genealògics elaborats, i fins i tot publicats en forma de llibret: PLANAS I MARTI, J., Les Planes de St. Mateu. Una casa pairal, Barcelona, 1969 i Resum històric de la família Solervicens. Navarcles (1170-1951), Navarcles, 1951.
- (6) V. BRETON, F.-BARRUTI, L., La família i el parentiu, Barcelona, 1978. Es la millor síntesi d'aquest tipus d'anàlisi. PRAT, J., Organización social y mitología en el Gironés. Una aproximación antropológica al pairalisme catalán, Memòria de Doctorat, Barcelona, 1976 i "Estructura y conflicto en la familia pairal", Ethnica Nº 3 (1973), pp. 133-180.
- (7) Els treballs han aparegut recentment i no utilitzen plenament la metodologia que en altres indrets s'ha desenvolupat en aquest sentit. SANCHEZ GONZALEZ, M., "La família rural als Vallès (s. XVII-XVIII)", CASTELLS, N., "La família a la Girona dels s. XVI-XVII" dins del Dossier sobre "La família catalana de l'Antic Règim", L'Avenç nº 66 (Des. 1983), pp. 48-72.
Ha estat ISZAEVICH, A. el que ha utilitzat pel poble de Barberà el mètode de Laslett per definir la composició de les famílies. "Població, vinyicultura i urbanització social a la vila de Barberà" a Història i antropologia a la memòria d'Angel Palerm, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, pp. 237-250.
- (8) TERRADES, I. ha plantejat una anàlisi contextual del sistema de l'hereu en els seus orígens. En el s. XVIII, la institució tindrà la seva coherència interna, però serà conseqüència d'una situació anterior. TERRADES, I., "Els orígens de la institució de l'hereu a Catalunya", Quaderns de l'ICA nº 1 (1980), pp. 66-69.
- (9) LASLETT, P., "La famille et le ménage: approches historiques", Annales

- 27 année, nº 4-5 (Juill-Oct-1972), pp. 847-872. i "Family and household as work group and kin group: areas of traditional Europe compared" a WALL, R.(Ed.), Family forms in historic Europe, Cambridge University Press, 1983, pp. 513-563.
- (10) BOUCHARD, G., "L'étude des structures familiales preindustrielles: pour un renversement des perspectives", Revue d'histoire moderne et contemporaine (Oct.-Des 1981), pp. 545-549. Altres crítiques van en el sentit que el model falla, PEYRONNET, J.C., "Famille élargie ou famille nucléaire en Limousin au XIX siècle", Revue d'histoire moderne et contemporaine (Oct.-Des 1975), pp. 568-582.
- (11) Cal no confondre-ho amb el concepte de família estesa d'alguns autors (quan està formada per més d'una unitat conjugal). BRETON-BARRUTI, cit. p. 28 i WOLF, cit. p. 83.
- (12) LASLETT, "La famille...", cit. pp. 851-852. Per les variants dins de cada una d'aquestes denominacions remetem a l'esmentat article.
- (13) LASLETT, "La famille...", cit. pp. 869-870. Exemples que no predomina: PEYRONNET, cit i COLLOMP, A., "Famille nucléaire et famille élargie en Haute Provence au XVIII siècle (1703-1734)", Annales 27 année nº 4-5 (Juill-Oct 1972), pp. 962-975.
- (14) Enquesta de Navarcles 1716 i Censo de Población de Navarcles 1857, AMN.
- (15) Els tipus de llars serien els següents:
1. Solitaris
 - a/ vidus
 - b/ solters o estatus indeterminat
 2. Llars sense estructura familiar
 - a/ germans coresidents
 - b/ parents coresidents d'altre tipus
 - c/ persones sense lligam
 3. Llars simples
 - a/ parelles casades soles
 - b/ parelles casades amb fills
 - c/ vidus amb fills
 - d/ vídues amb fills
 4. Llars esteses
 - a/ ascendents
 - b/ descendents
 - c/ col.laterals
 - d/ ascendent i col.lateral
 5. Llars múltiples
 - a/ nucli secundari ascendent
 - b/ nucli secundari descendent
 - c/ nuclis col.laterals
 - d/ "frèrèches"
 - e/ altres
 6. Llars d'estructura indeterminada amb cert lligam de parentiu. LASLETT, P., "La famille...", cit. p. 861.
- (16) HAJNAL, J., "European marriage patterns in perspective", a D.V. GLASS & DECEVERSOLE (Ed.), Population in history. Essays in Historical Demography, 1965, pp. 101-143.
- (17) HAJNAL, J., "Two kinds of preindustrial household formation system" a WALL, R. (Ed.), Family forms in historic Europe, 1983, pp. 65-104.

- (18) SERRA, J.M., "La població de Balsareny al s. XVII", Dovella nº 6 (Set-Oct 1982), pp. 18-22.
- (19) El Mas Aguilar en té 4, el Mas Escaiola, 4 i El Mas Solervicens, 3; Jaume Aguilar, 1, Pere Oliveras, 1 i Josep Carner, 3.
- (20) V. Capítol 4.
- (21) HAJNAL, "Two kinds...", cit. pp. 96-97.
- (22) Algunes reflexions sobre els avantatges i desavantatges poden veure's a WOLF, E., Los campesinos, Barcelona, 1978³, pp. 98-103. Els autors que han abordat aquests problemes no es posen d'acord: BOUCHARD (cit. pp. 554-555) citant Habakkuk creu que els sistemes igualitaris d'herència divideixen la propietat mentre que les pràctiques de no divisió favoreixen a la gran. GAGAN, en canvi, observa que a Ontario en el s. XIX, la regla de l'hereu únic i el sistema de compensacions que suposa a favor dels no-hereus, fa pesada l'explotació rural i compromet el seu desenvolupament. GAGAN, D., "The indivisibility of land: a microanalysis of the system of inheritance in XIXth Century Ontario", The Journal of economic History (pringtemps 1976), pp. 126-141
- (23) Els juristes així la defineixen. MASPONS, Derecho..., cit. pp. 161-172.
- (24) FAUS, cit. pp. 33-34 i 52-53.
- (25) THOMPSON analitza aquest pagament en diner com una causa de la mort del "yeoman" anglès que desviava capital cap a fora de l'explotació pagesa, forçant-lo a endeutar-se en un mercat monetari que ja no controlava. THOMPSON, E.P., "El entramado hereditario: un comentario", a Tradición, revuelta y consciencia de clase, Barcelona, 1979, pp. 156-157. BOURDIEU, cit. pp. 1111-1112.
- (26) BOUCHARD, cit. p. 561. THOMPSON afirma que "el punto crítico de la transmisión familiar no se produce post-mortem, sino en el momento de proveer a los hijos con un "comienzo en la vida", cít. p. 171.
- (27) Not. FERRUSOLA Test. 1764-1779, fols 4-7, 30-IV-1764.
- (28) Id.
- (29) Not. RALLAT Test. 1762-1770, fols 47-49. 22-IV-1763.
- (30) Id. fols 214-215, 2-VI-1766.
- (31) Id. fols 82-86, 6-II-1764.
- (32) Not. FERRUSOLA Test 1764-1779, fols 101-106, 15-XI-1766.
- (33) Not RALLAT, Test 1762-1770, fols 86-87, 2-V-1764
- (34) Not RALLAT, Test 1762-1770, fols 144-158, i 191-194.
- (35) Id. fols 28-30, 10-XI-1762.
- (36) Id. fols 13-16, 29-III-1762.
- (37) Id. fols 47-49, 22-IV-1763.
- (38) Id. fols 2-4, 7-I-1762.
- (39) Id. fols 191-194.
- (40) Not. FERRUSOLA Test. 1764-1779, Not RALLAT Test. 1762-1770 i Not. RAURES Test 1762-1771.
- (41) Not. RALLAT Test 1762-1770, fols 82-86, 6-II-1764. L'hereu del Mas Al-sina de Sta. M^a d'Horta testava el següent: "seguit lo dia de mon obit

sien instituhidas y fundadas com jo ab lo present instituesch y fundo en la dita Iglesia Parroquial de Sta. Mª de Horta deu missas resadas de charitat sis sous quiscuna tots anys perpetuament celebradoras per lo Rnt Rector (...). Y per dotacio de la present fundacio vull y dispo-so que mon hereu hage de depositar en lo Arxiu de dita Parroquial Iglesia de Horta cent lliuras a effecte de que lo Rnt Rector y Obrers de dita Iglesia (als quals elegesch y anomeno en Administradors de la present fundacio) esmersian aquellas en lloc tuto y segur a for de censal (...) Vull aixi mateix y declaro que mon hereu tinga facultat de pagar la pen-sio anual de ditas 100 ll. fins y a tant que fassie lo referit deposit a la qual paga pugan obligarlo dits Rnt Rector y Obrers ab las forsas de dret licitas y permesas". Not. FERRUSOLA Test. 1764-1779, fols 14-17, 22-VII-1764.

L'hereu del Mas Alou de Balsareny funda cinc misses resades de cari-tat 6 s. (censal de 50 ll.). Id. fols 141-146, 9-XI-1767 i el del Mas Playà de Rocafort, també. Not. RAURES, Test. 1762-1771, fols 244-246, 7-VIII-1770.

- (42) Not. RALLAT, Test. 1762-1770, fols 144-158. En Joan de Dalmau, ciutadà honrat de Manresa, funda beneficis similars. Id. fols 191-194.
- (43) Id. fols 13-16, 2--III-1762.
- (44) Id. fols 214-215, 2-VI-1766.
- (45) Id. fols 30-33, 16-XI-1762.
- (46) Id. fols 16-18, 17-IV-1762.
- (47) Id. fols 144-158.
- (48) TORRADEFLOT, I., La venerable congregació de la Mare de Déu dels Dolors a Manresa, Manresa, 1906, p. 39.
- (49) Id. p. 39. Les llistes de Correctors, Priors i Priors, pp. 40-50.
- (50) Not. FERRUSOLA, Test 1764-1779, fols 141-146, 9-XI-1767.
- (51) Id. fols 14-17, 22-VII-1764. A Haute Provence també es feia aquest lle-gat simbòlic, COLLOMP, A., "Conflits familiaux et groupes de residence en Haute Provence", Annales n° 3 (1981), pp. 414-415. MASPONS, Derecho... cit. p. 165.
- (52) Not. FERRUSOLA, Test 1764-1779, fols 9-10, 27-V-1764.
- (53) FAUS, cit. p. 41.
- (54) Not. FERRUSOLA, Test. 1764-1779, fols 4-7, 30-IV-1764.
- (55) Aquesta estratègia de retenció dels nois i expulsió de les noies es re-collida per BOURDIEU, cit. pp. 1120-1123. Els mecanismes utilitzats con-sisteixen en fixar una edat determinada per a pagar els dots o deixar passar conscientment l'edat del casament.
- (56) Not. FERRUSOLA Test. 1764-1779, fols 101-106.
- (57) L'hereu del Mas Soler dotava la seva filla amb 400 ll. Si no es casava amb persona digna, el llegat es reduïa a 100 ll. Al mateix temps es do-nava: permís per augmentar-lo en 200 ll. "de considerar alguna major conveniència per la col.locació de la filla. Aquest seria el sostre del patrimoni Not. FERRUSOLA Test. 1764-1779, fols 117-119, 16-III-1766.
- (58) Not. RALLAT, Test. 1762-1770, fols 13-16, 29-III-1762.
- (59) Not. FERRUSOLA, Test 1764-1779, fols 4-7, 30-IV-1764.

- (60) Id. fols 40-43, 22-VII-1765.
- (61) L'hereu del Mas Pons de Cabrianes, testa que al seu fill Josep, després de la seva mort, se l'hagi de mantenir dos anys per continuar estudiant "ab la circumstancia que durant dits dos anys no puga ocupar-lo en treball algun sino aplicarse al estudi", Not. FERRUSOLA Test 1764-1779, fols 40-43, 22-VII-1765.
- (62) Id. fols 26-30, 5-X-1764.
- (63) Not. RAURES, test. 1762-1770, fols 20-22, 13-IX-1762.
- (64) BOURDIEU, cit. pp. 1120-1123.
- (65) FAUS, cit. p. 35.
- (66) Not. RAURES, Test 1762-1771, fols 195-196, 15-VI-1768. Amb Josep Comallonga fadrí pagès de St. Mateu es produïa el mateix fenomen, Id. fols 188-189, 21-III-1768.
- (67) FAUS, cit. p. 60.
- (68) I si el darrer fill no pot ésser hereu, ho ha d'ésser "aquell o aquella a qui toquia segons la disposició feta per Joan Oller del Mas, pages de dita Parroquia ab son ultim testament", Not. RALLAT, Test 1762-1770, fols 13-16, 29-III-1762.
- (69) Id. fols 82-86, 6-II-1764.
- (70) MASPONS, Derecho..., cit. p. 12.
- (71) Llibre Mestre de Francesc Puig. Arxiu Casa Caritat de Manresa (ACC).
- (72) Not. FERRUSOLA Test 1764-1779, fols 26-30, 5-X-1764.
- (73) FAUS, cit. p. 12.
- (74) GIRALT, E., "Tècniques, conreus i rendiments" ponència presentada al Col.loqui sobre passat, present i futur de l'agricultura catalana, París, 1982, mecanografiat.
- (75) Per FAUS era una adaptació a la consuetud del dret romà que prohibia fer donacions si no era en els testaments. FAUS, cit. pp. 29-31.
- (76) Damià Dalmau que era nomenat hereu, si moria sense fills sols podia disposar de 400 ll. Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 132-137, 25-II-1767. L'hereu del Mas Pujol sols podia disposar de 200 ll. Not. FERRUSOLA 1770, fols 277-281, 11-IX-1770.
- (77) Es el cas de Francesc Ignasi Oms, veler de Manresa que quan es casa ja és hereu. Not. RALLAT Cap. 1762-1771, fols 176-180, 20-VIII-1768.
- (78) Id. fols 153-155, 19-X-1767.
- (79) Not. J.A.SALA, Cap. 1756-1771, fols 295-301, 22-II-1767.
- (80) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 24-26, 27-IX-1762.
- (81) Id. fols 137-139, 26-II-1767.
- (82) Id. fols 256-258, 7-II-1771.
- (83) Not. J.A.SALA, Cap. 1756-1771, fols 263-265, 16-II-1766.
- (84) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 145-147, 9-VIII-1767.
- (85) Id. fols 27-29, 27-XII-1763.
- (86) Not. FERRUSOLA, 1770, fols 323-326, 27-XI-1770.

- (87) Els tractats jurídics parlen sempre d'escreix o esponsalici. Els documents originals del Bages parlen en canvi de creix. No s'havia aglutinat encara l'article a la paraula.
- (88) MASPONS, Derecho..., cit. pp. 81-87.
- (89) FAUS, cit. pp. 49-50. Per a aquest autor, l'escreix és en primer lloc una indemnització per la pèrdua de la virginitat i, en segon lloc, una retribució proporcionada a la possibilitat de la casa marital i serveis que prestarà la jove un cop casada.
- (90) Aquests aspectes al Bages queden molt clars. No en canvi a la doctrina jurídica: MASPONS, Derecho..., cit. pp. 81-87 i FAUS, cit. pp. 49-50.
- (91) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 132-137, 25-II-1767.
- (92) Id.
- (93) Alguns exemples d'aquest pacte: els Llissach (Not. RALLAT Cap 1762-1771, fols 256-258, 7-II-1771); el Mas Pujol de Sallent (Not. FERRUSOLA 1770, fols 277-281, 11-XI-1770); Ramon Font, pagès de Manresa (Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 168-172, 13-II-1768), etc.
- (94) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 132-137, 25-II-1767.
- (95) GIRALT, "Tècniques...", cit. FAUS, cit pp. 7-9. BOURDIEU, cit. p. 1120.
- (96) BOURDIEU també ho considera així. Les noies eren considerades boques inútils i hi havia pressa en casar-les aviat: "...le cadet soit infiniment preferable a la cadette puisque son mariage est plutot moins cou-teux que le sien et son celibat incomparablement plus utile", cit. p. 1122. El cabaler serà, segons aquest autor, la víctima estructural del sistema.
- (97) Capbreu de Navarcles 1779-1781. AHSB.
- (98) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 27-29, 27-XII-1763.
- (99) Not. CERAROLS, 1850, fol 476, 7-XII-1850.
- (100) Not. RALLAT, 1761, fols 80-81, 16-II-1761
- (101) Not. FERRUSOLA 1770 fols 83-85, 9-II-1770.
- (102) Not. ABADAL, 1770, fols 132-133, 7-X-1770.
- (103) Not. RALLAT 1770, fols 200-201, 17-X-1770.
- (104) Not. MAS de Santpedor 1769-1770, fols 118-119, 22-XI-1770.
- (105) Id. fols 28-30, 14-II-1770.
- (106) Not. RAURES 1770, fols 90-91, 22-VI-1770.
- (107) Not. MASRAMON, 1770, fols 215-218, 18-XI-1770.
- (108) FAUS, cit. pp. 7-9.
- (109) Not. RALLAT, Test 1762-1770, fols 119-121, 26-VII-1768.
- (110) Not. RAURES Test. 1762-1771, fols 188-189, 21-III-1768.
- (111) Not. FERRUSOLA, Test 1764-1779, fols 199-200.
- (112) FAUS, cit. pp. 7-9. Una descripció d'aquests dobles casaments pot veure's a BRETON-BARRUTI, cit. pp. 49-51.
- (113) FERRER, LL., "Genealogia de la família Soler i March. Aspectes socio-econòmics", MEB nº 2 (1982), p. 38 i 47.

- (114) Not. DALMAU, Test. 1676-1709, 25-V-1701.
- (115) Not. J.A. SALA, Test. 1741-1755, fols 58-60, 11-VIII-1743; Not. DALMAU, Test. 1676-1709, 25-V-1701.
- (116) Llibre Mestre de Censals de la Seu de Manresa. Censal Octubre nº 37. AHSM.
- (117) Not. MAS, Test 1813-1824, fols 36-38(1821). Biografia Pons i Enrich, AHCM.
- (118) Not. RALLAT, 1761, fol 242, 1-IX-1761
- (119) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 256-258, 7-II-1771.
- (120) Not. MAS, 1859(I), Escript. nº 224, fols 386-406, 25-III-1859.
- (121) Not. J.A.SALA, Cap. 1756-1771, fols 287-292, 10-XI-1766.
- (122) Llibre de Matrimonis 1678-1785, APB.
- (123) Not. J.A. SALA, Cap. 1756-1771, fols 325-331, 19-XI-1767.
- (124) FLORI, E., Obsequi de filial gratitut, Barcelona, 1947; pp. 45-55.
- (125) FAUS, cit. p. 98.
- (126) Not. DALMAU, Test. 1676-1709, 8-X-1694.
- (127) Not. ESCORCELL, test. i Inv. 1742-1751, fols 337-338, 4-VIII-1750.
- (128) Not. RALLAT, Cap. 1762-1771, fols 132-137, 25-II-1767.
- (129) BRETON-BARRUTI, cit. pp. 51-56.
- (130) FERRER, LL., "Genealogia...", cit. pp. 34, 38 i 47.
- (131) GOODY, J., "Inheritance, property and women: some comparative considerations" a GOODY/THIRSK/THOMPSON, Family and inheritance, Cambridge University Press, 1976, p. 10.
- (132) TERRADES, I., Tradició i crisi en el món rural, 1982, inèdit, p. 10.
- (133) FERRER, LL., "Genealogia...", cit. pp. 41-45.
- (134) Repartiment del Cadastre de 1789 i Repartiment de 1832, AHCM. V. FERRER, LL., "Casament i reproducció social al Bages en els s. XVIII i XIX", Dovella nº 6 (set-oct 1982) pp. 4-10.
- (135) Not. F. de A. MAS, 1850, fols 683-686, 21-XI-1850.
- (136) Resum històric de la família Solervicens.Navarcles (1150-1951), Ed. familiar, Navarcles, 1951.
- (137) Capbreu de Navarcles 1779-1781. AHSB.
- (138) BERNAL aixího detecta a la noblesa andalusa, La lucha por la tierra en la crisis del Antiguo Régimen, Madrid, 1979, p. 56; GOUBERT, P., Cent mille provinciaux au XVII siècle, Paris, 1968, pp. 366-370; SERRA, E. per la noblesa catalana, "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII: el patrimoni nobiliari dels Sentmenat", Recerques nº 5 (1975), p. 36; els Doctors en Drets a Igualada representats per la família Padró, TORRAS, J.M., Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim: els Padró d'Igualada (1642-1862), Barcelona, 1976, pp. 41-49.
- (139) BOURDIEU, cit. pp. 1109-1114.
- (140) FERRER, LL., "Genealogia...", cit. p. 34.

- (141) Not. C.MAS, Test. 1825-1832, Test. de Manel Torrents, comerciant.
- (142) Memoria sobre los productos agrícolas. Exposición de 1857, Madrid, 1859-1861, p. 974.
- (143) Not. RALLAT, Test. 1752-1761, fols 11-13(1752); Id., 1761, fols 69-70, 9-II-1761; Not. J.A. SALA, Cap. 1756-1771, fols 295-301, 22-II-1767; Not. FERRUSOLA, Test. 1764-1779, fols 264-266, 29-I-1762.
- (144) Not. RAURES, 1770, fols 27-28, 13-II-1770.
- (145) Not. RAURES, 1770, fols 170-172, 8-IX-1770.
- (146) Not. FERRUSOLA, 1770, fols 327-328, 4-XII-1770.
- (147) Not. PORTA, 1850, fols 15-17, 20-I-1850.
- (148) Not. SOLER, Test. 1710-1745, 14-II-1712.
- (149) Not. RALLAT, Test. 1762-1770, fols 173-175, 26-IV-1765.
- (150) Not. ESCORCELL, Test-Inv. 1752-1765, fols 174-176, 21-II-1759.
- (151) Not. SOLER, Test. 1710-1745, 18-II-1734.
- (152) La fundació és en realitat molt detallada, aquí hem resumit l'estructura bàsica. Not. SOLER, Test. 1710-1745, 2-VII-1738.
- (153) No sabem quin any es fundà. La notícia és extreta d'un llibre publicat l'any 1901 i parla com si el costum fos encara viu. SOLER Y CAMILO, F. Etimologia del nom Manresa y costums manresanes, Manresa, 1901, pp. 54-56.
- (154) Not. RAURES, 1790-1791, fol 50, 14-I-1790.
- (155) Not. VENDRANAS, Cap. 1698-1705, fols 39-41, 2-VII-1707.
- (156) Not. FERRUSOLA 1770, fols 323-326, 27-XI-1770.
- (157) Not. J.A.SALA, Cap. 1756-1771, fols 263-265, 16-II-1766.
- (158) Fundacio de la Pia Causa de Joseph Vila del Soler, clerga de Artes, dia 17-V-1708. AHCM.
- (159) Not. PORTA, 1850, fols 193-194, 203, i 221-222.
- (160) Not. RAURES, Test. 1762-1771, fols 111-112, 22-VII-1764.
- (161) Si hi anava la Confraria del Roser cobraria 3 ll. i els portadors del cadaver es repartirien 3 ll.
- (162) Not. RALLAT, Test 1762-1770, fols 271-277.
- (163) Id. fols 91-92, 19-V-1764.
- (164) Not. RAURES, Test 1762-1771, fols 185-188, 14-III-1768.
- (165) FERRER, Ll., "Genealogia...", cit. pp. 48-49.
- (166) Not. CASAS, Test. 1716-1733, 8-V-1722, fols 27-30.
- (167) MARTINEZ ALCUBILLA, Diccionario de la Administración..., Vol. II, pp. 702-703.
- (168) Resposta de Manresa al Qüestionari de Zamora. Pregunta nº 34.
- (169) Capbreu de Navarcles, cit. Declaració de Valentí Mas. AHSB.
- (170) Not. FERRUSOLA, 1770, fols 305-307, 14-X-1770.
- (171) Les següents invocacions: St. Miquel, St. Joan Baptista i St. Joan Evan-

gelista, St. Joan Baptista, St. Antoni, Mare de Déu del Roser, St. Benet i St. Valentí, St. Valentí, St. Benet, St. Jaume apòstol, St. Francesc i St. Pere Apòstol. SOLA, F., El Monestir de St. Benet de Bages, Manresa, 1975, pp. 216-218.

- (172) GASOL, J.M., La Seu de Manresa, Manresa, 1978, pp. 310-314. La renovació de la fundació de beneficiats el 1880 coincideix amb el moment en què s'aconseguí el restabliment de la Col·legiata de la Seu després d de la seva supressió en el Concordat de 1851, Id. pp. 302-303.
- (173) Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 8-X-1719.
- (174) Not. CASASAYAS, 1770, fols 177-179, 21-X-1770.
- (175) Not. RALLAT, Test. 1752-1761, fols 11-13 (1752).
- (176) GASOL, cit. p. 313.
- (177) El P. Ramon Ancla de la Compañía de Jesus. Recordatorio de sus virtudes, Chile, 1934.
- (178) CAMPS I ARBOIX, J., Les cases pairals catalanes, Barcelona, 1965, p. 143.
- (179) Not. RAURES, Test. 1762-1771, fols 185-188, 14-III-1768.
- (180) Id., fols 271 i ss., 27-V-1771
- (181) Not. RALLAT, 1761, fol 249, 30-IX-1761.
- (182) Not. RALLAT, 1770, 15-I-1770.
- (183) Not. MASRAMON, 1770, fols 182-183, 22-VIII, 1770.
- (184) Not. MAS I COMA 1849-1850, fol 237, 11-VIII-1850.
- (185) Not. SOLER, Test. 1710-1745, 2-VII-1738.
- (186) En els 220 anys de permanència de la família Padró a Igualada, la distribució dels seus membres per professions fou la següent: 8 doctors en drets, 14 religiosos, 5 militars i 2 hisendats. Els fadristerres religiosos es distribuïen així: Abat cistercenc 1, abat benedictí 1, canonge 1, clergues 5, monjos benedictins 3 i religioses 3. TORRAS, cit. pp. 51-59.
- (187) PRAT, J., "Estructura...", cit. pp. 132-180.
- (188) Proceso original de un testamento producido por parte de Mauricio Quinquer i Josep Quinquer, labradors de Suria, Administradores de las pupillas hijas y herederas de Josep Feixas y quinquer. Cúria de Manresa, 1772, AHCM.
- (189) Theodoro Vilatorrada de Manresa contra Onofre Vilatorrada, veler de Manresa. Cúria de Manresa, 1771, AHCM.
- (190) Ignasi Sivila i Alegre i Antònia Serra contra Ignasi Sivila, paraire. Cúria de Manresa, 1770, AHCM.
- (191) Jaume Serra, sastre contra Antònia Gros. Cúria de Manresa, 1774(II), AHCM.
- (192) Antonio Montaner, pagès de St. Mateu contra Jaume Tatger, pagès de Rajadell, Cúria de Manresa, 1773(II), AHCM.
- (193) Maurici Soldadell, pagès contra Anton Morros, blanquer. Cúria de Manresa, 1774(II), AHCM.

- (194) Teresa Pujol, vda. contra Joan Pujol, pagès de Manresa. Cúria de Manresa, 1774(I). Agnès Prat, vda. contra Bonifaci Prat, perxer de Manresa, Cúria de manresa, 1772, AHCM.
- (195) Josep Febres, veler contra Agnès Morell, vda. Cúria de Manresa, 1772, AHCM.
- (196) Marianna Palà contra Rosa Miravitllas, vda. Cúria de Manresa 1773 (II) AHCM.
- (197) Informacion recibida a instancias de Juan Perera, veler, Cúria de Manresa 1774(I) i Inforamcion recibida por parte y a instancia de Raimundo Perera, vda. Cúria de Manresa, 1772, AHCM.
- (198) Ignasia Font, vda. contra Josep Serra i Pahissa, veler de Manresa, Cúria de Manresa, 1772, AHCM.
- (199) Germanes Fortich contra Llorenç Fortich, veler de Manresa, Cúria de Manresa, 1771, AHCM.
- (200) Salvador Codina, perxer de Manresa contra Antoni Codina veler de Manresa. Cúria de Manresa, 1774(II), AHCM.
- (201) Andreu Abadal, impressor contra els hereus d'Ignasi Tapias. Cúria de Manresa, 1770. AHCM.
- (202) Roc Casajoana, veler contra Pascual Morros. Cúria de Manresa 1774(II), AHCM.
- (203) Valentí Dori, boter contra Marià Sacristà, blanquer. Cúria de Manresa 1773(I), AHCM.
- (204) Maurici Serra, pagès contra Domingo Serra. Cúria de Manresa 1773 (II) AHCM.
- (205) Capbreu de Navarcles, 1779-1781. AHCM.
- (206) Cúria de Manresa. Lligalls 1770 a 1775. AHCM.